

BINARD BILOTA

**SHPATA
SKANDERBEKUT
NDË DIBRËT POSHTË**

UNIVERSITETI SHTETËROR I TIRANËS
INSTITUTI I HISTORISË DHE I GJUHËSISË

BINARD BILOTA

SHPATA SKANDERBEKUT
NDË DIBRËT POSHTË

Redaktuar, pajisur me shënime dhe me hyrje nga

P. EMANUIL JORDANI

CITTA' di CHERI
CONSIGLIERE COMUNALE
Vincenzo Cucci

Shënim: Kjo shtesë është e përbërë nga 100 faqe të shprehura me numra arabikë.

Shënim: Kjo shtesë është e përbërë nga 100 faqe të shprehura me numra arabikë.
TIRANË, 1967

UNIVERSITETI SHTETËRORE I TIRANËS
INSTITUTI I HISTORISË DHE I VEPRËVE

BNARD BILOTA

SHPATA SKANDERBEKUT
NË DIBRËT POSHTË

Shkrimi është botuar në shtator të vitit 1965

P. BINARDI JORDANI

CITTA DI CHIEN
CONSIGLIERE COMUNALE
Vincenzo Cucci

Tirazhi: 4000 kopje

Formati: 60 x 88/16

Stash: 2204-65

Shtypur në NISH të Shtypshkronjave «MIHAL DURI» — Tiranë

P. BINARD BILOTA

PARATHËNIE

Qëndresa e lavdishme e popullit shqiptar kundër pushtuesit turk në shekullin XV dhe figura e heroit tonë legjendar Gjergj Kastriotit-Skënderbeut kanë qenë vazhdimisht burim frymëzimi, si për luftërat e pandërprera për liri të shqiptarëve gjatë këtyre pesë shekujve të fundit, ashtu dhe për krijimtarinë gojore të popullit tonë e për letërsinë artistike.

Tema e luftës heroike të shqiptarëve të privë prej Skënderbeut, që gjeti jehonë edhe në letërsinë e përbotshme, është vënë në bazë të një radhe veprash nga më të mirat të letërsisë sonë. Një vend qendror kjo temë zuri në letërsinë arbëreshe të shek. XIX, në të cilën u krijua një traditë e tërë e evokimit të «Motit të Madh» përmes veprave të Jeronim De Radës, Gavril Darës (të Riut) e të një sërë poetëve të tjerë arbëreshë.

Sot lexuesve u vihet në dorë një vepër tjetër, poema epike «Shpata Skanderbekut ndë Dibrën Poshtë» (Shpata e Skënderbeut në Dibrën e Poshtme) e Binard Bilotës. Vepra, e përgatitur për shtyp prej Emanuel Jordanit, botohet për herë të parë me rastin e 500-vjetorit të vdekjes së Skënderbeut.

Binard Bilota është një figurë e shënuar dhe aktive në fushën e përpjekjeve për zgjimin dhe forcimin e ndërgjegjes kombëtare tek arbëreshët, në shërbim të çështjes kombëtare shqiptare. I brumosur me një krenari të lujshme për gjakun shqiptar që i rridhte në dejë, me dashuri për gjuhën shqipe, që ai e quan «hyjnore», e me nderim ndaj çdo tradite fisnike të trashëguar prej popullit të tij të lashtë, Bilota u dallua si mbledhës i folklorit e si studjues i traditës arbëreshe, si lexues i gjuhës dhe i letërsisë arbëreshe.

Patriot e demokrat, ai gjithë jetën ka punuar për ato ideale të larta që frymëzuan tërë atë plejadë të ndritur arbëreshësh, në krye të së cilës qëndron Jeronim De Rada.

Binard Bilota ka ëndërruar një Shqipëri të lirë, që të shkëlqente me lavdinë e shekullit XV. Tek rikrijimi i lavdisë së atij shekulli me anë të veprave artistike, Bilota, si rilindësit tanë dhe gjithë arbëreshët, shihte mjetin më të mirë për të ngritur liri

krenarinë kombëtare të bashkatdhetarëve, për të ndezur tek ta flakën e atdhedashurisë dhe të urrejtjes ndaj pushtuesit turk, për t'i nxitur që të përtërinin heroizmin e Skënderbeut. Është për këtë arsye që ai përmes veprës së gjatë «Shpata Skanderbekut ndë Dibrët Poshtë», fryt i një pune të madhe të frymëzuar nga ndjenja atdhetare, i këndon me aqë dashuri e zjarr epokës dhe figurës heroike të Skënderbeut.

Poema e Bilotës, arti poetik i të cilit meritoi admirimin e De Radës, mbeti e pabotuar, si me gjallje të poetit, ashtu edhe shumë vjet pas vdekjes së tij, se duhej të vinin këto ditë të ndritura që të botohej në atdheun e rilindur, në Shqipërinë socialiste.

Vepra është përgatitur për botim nga studjuesi i zellshëm arbëresh Emanuel Jordani, i cili njihet ndër ne në mënyrë të veçantë si hartues i «Fjalorit të arbëreshvet t'Italisë» (Bari 1963). Me punën që ka bërë për përgatitjen për botim të poemës së Binard Bilotës, të cilën e ka ruajtur vjete me radhë, duke dhënë një shembull të lartë të kujdesit ndaj vlerave letrare të lëna dorëshkrim prej autorësh arbëreshë që s'kanë mundur t'i botojnë, ai sjell një kontribut të ri në lëmin e studimeve arbëreshe dhe i bën një shërbim të madh çështjes së pasurimit të letërsisë sonë. Emanuel Jordani ka bërë redaktimin e veprës, e ka pajisur me hyrje e me shenimet përkatëse. Po prej tij është hartuar dhe fjalorthi përkatës.

Poemës, që botohet sipas versionit të saj të fundit në të folmen arbëreshe, i janë bërë disa shkurtime prej Emanuel Jordani e, në ndonjë rast, prej Sektorit të historisë së letërsisë shqipe, për t'i dhënë asaj karakter më organik si në idetë ashtu dhe në shtjellimin e saj poetik.

Botimi i veprës në Tiranë është bërë nën kujdesin e Sektorit të historisë së letërsisë shqipe të Institutit të historisë e të gjuhësisë.

«Shpata Skanderbekut ndë Dibrët Poshtë» do t'i shërbejë popullarizimit të mëtejshëm të figurës së heroit tonë legjendar dhe pasurimit të letërsisë sonë me një vepër që paraqet interes letrar e gjuhësor e që zgjeron rrethin e temës së Skënderbeut në letërsinë arbëreshe.

INSTITUTI I HISTORISË DHE I GJUHËSISË

BINARD BILOTA DHE POEMA E TLJ

«SHPATA SKANDERBEKUT NDË DIBRËT POSHTË»*

Njëri ndër njerzit më të famshëm arbëreshë të fusha e diturisë dhe e atdhetarisë është, pa dyshim, papà Binard Bilota. Ai u lind në Frasnitë mbë 29 të nëndorit të vitit 1843, nga Emanuel Bilota e nga Ngjiska Martire, prindë shumë të ndëruar. Studjoi në Shën Mitër Koronë, te Kulexhi i Shën Adrianit, që ka qënë për shumë vjet vendi ku u kanë plazmuar mendjet më të ndriçme t'Arbëreshvet të Kalabrisë. N'atë kulexh Bilota studjoi pa paguar, qysh prej të dytë vit i hyrjes së tij n'atë vend, pse ishte studjues shumë i mençëm. I dorëzuar prift i ritit bizantin, te viti 1866, mori edhe diplomën si mësonjës i shkollave fillore edhe dhà mësim ndër shkollat e Frasnitës deri në vitin 1873, kur i erdhi pas në famullinë e Frasnitës papa Mëhil Belushit.

Bilota merrej jo vetëm me pedagogjinë, me filosofinë, me theologjinë, por edhe me gjuhësinë e me letërsitë klasike e moderne; por dashuri më të madhe ka pasur për gjuhën arbëreshe, të cilën ai e quante «hyjnore». Në gjuhën italyane ka shkruajtur

* Gjuha e studimit hyrës të shkruar prej Emanuel Jordani u la e pëprekur; u ndje e nevojshme vetëm që, për të ndihmuar lexuesin tonë, në ndonjë rast, të jepeshin shpjegimet përkatëse.

P. EMANUIL JORDANI

shumë vepra filologjike mbi gjuhën arbëreshe, edhe i botoi që nga viti 1893 deri në vitin 1915. Atë vepra janë:

- 1) Circa i Pelasgi (Rreth Pelazgëve) Castrovillari, 1893.
- 2) L'anno presso i Pelasgi Albanesi (Viti ndaj Pelazgëve Arbëreshë) — Catanzaro, 1898.
- 3) Gli Enti Sacri della Bibbia (Të qënkat të shëjta e Bibljës), pjesë e parë — Castrovillari, 1897.
- 4) Të qënkat të shëjta e Bibljës (e dyjta pjesë) — Castrovillari, 1899.
- 5) Nota compendiosa circa l'Eden (Shënim i shkurtër rreth Edenit) — Cosenza, 1911.
- 6) Le mie opinioni archeologiche e Preistoriche (Mendimet e mia arkeologjike dhe parahistorike) — Castrovillari, 1911.
- 7) Archeologia di Romolo e Roma (Arkeologjia e Romolit edhe e Romës) — Castr. 1913.
- 8) Studio filologico e preistorico circa Dardano di Corinto (Studim filologjik e parahistorik rreth Dardanit të Korintit) — Castrovillari, 1915.
- 9) Studio filologico circa gli Eroi preistorici (Studim filologjik rreth heronjvet parahistorikë) — Castrovillari, 1915 etj.

Të parat vepra që Bilota botoi në gjuhën arbëreshe janë këto:

- 1) Vjershe të përlipëm (të hidhëruar) — (Versi Lugubri) — Castrovillari, 1894.
- 2) Nder të mirvet e sharje të liqvet (Stima agli ottimi e biasimo ai tristi) — Castrovillari, 1898, etj.

Mbë 9 të gushtit 1898 Akademia kombëtare italiane e Diturisë, së Letërsisë edhe t'Artëvet, me seli në Firenxë, nderoi Bilotën me diplomë si anëtar i përmotshëm (membro effettivo). Diploma të tilla i qënë dhenur atij edhe nga Akademia «Leonardo Da Vinci», me seli në Tortonë; edhe nga Akademia ndërkomëtare Partenopë, në Napoli. Ai ka qënë edhe anëtar i Komitetit paralevizor i Kongresit gjuhësor arbëresh, në Kurlanë, ku mori pjesë në muajin e tetorit 1895, bashkë me De Radhën, Argondicën, Kamodekën, Ribekun, Loreqin e të tjerë. N'atë mbledhje dijetarësh arbëreshë Bilota paraqiti, me një fjalim arbërisht, alfabetin e gjuhës arbëreshe, që ai përdorte në shkrimet e tij, ishte alfabeti që Bilota përdori edhe në veprën «Shpata Skandërbekut ndë Dibrët Poshtë». Në një poezi arbëreshe, që ai lexoi n'atë Kongres, i thonte pjesëmarrësve: «Vëni kujdes ndë të studjuerit, ndë të folurit e ndë të shkruerit të kësaj Gjuhje, se t'e paraqitni të famëshme ndë mes të gjuhëve të Botës, tue nxeh-tësuer¹ dijetarët të huej t'e duen mirë atë gjuhë».

1) duke nxitur, duke ndezur.

Për sa i përket artit poetik të Bilotës, dua të shënonj këtë gjykimin e Jeronim De Radhës, i cili, tue i kushtuar atij një kopje të konferencës së tij «Mbi vjetërsinë e gjuhës Arbëreshe», i shprehet me këto fjale: «Mikut e vjershtarit të vërtetë, kryepriiftit Bilotë, me një «BRAVO» nga zëmra».

Rrjeshtova më lart veprat që Bilota botoi në gjuhën italyane edhe të paktat në gjuhën arbëreshe; por atë të shkruara në gjuhën arbëreshe të pabotuara janë më shumë edhe më të vlefshme. Atë qënë të gjitha të ruajtura nga i nipi Gustin Jordani, ati im, i cili m'i dorëzoi mua, pse Bilota i kishte thënë: «Deri që të mos të dalë një priift nga familja jonë, që t'i kuptonjë ata shkri-me, mosnjeri ka t'i ngasë».²

Bilota filloi veprimtarinë e tij vjershtarake-letrare arbëreshe nga muaji i nëndorit të vitit 1870, me veprën «MARKURI I DORSIT»; kjo punë satirike përmbledh më se 1500 vargje shtatë rrokjesh, ku Auktori dënon rreptësitë e një shoqatje e udhëhequr nga një sundimtar i vendit; kjo vepër q'është e para më radhë kronologjike (1870), na trëgon ndjenjat e këtij shkrimtari, i cili, tue qënë një njeri i drejtë, nuk duronte aspak padrejtësitë e njerëzvet kundër vëllezërvet, veçanërisht kundër të varfërvet e të përunjtëvet. Kjo karakteristikë stili dhe mendje, që nuk duron rreptësi e zgjedha, vazhdon nëpër gjithë shkrimet e tij, edhe nër ata fetare. Mund thomi kështu se Bilota ishte vërtet një përfiqësues i fisit shqiptar, me të cilin ai shpërndante³ edhe vuajtjet, ose psimet. Novela ose përrallza shumë e bukur, me titull «TRIDHIXHINI» (I trembëdhjeti), që përfshin afë 2000 vargje tetë rrokjesh, nuk ka datë, por nga alfabeti që atje përdoret, duket e vitit 1870. Kjo vepër lexohet me një marrëfrymje, për argumentin edhe për rrjedhjen e vargjevet. Auktori i jipte asaj shumë rëndësi: Varfëria e një familje e madhe zhduket me anën e ndëlgimit⁴) edhe të fatmirësisë të më të voglit ndër 13 vëllezërit.

Te viti 1874 filloi poemën epike: «SHPATA SKANDERBEKUT NDË DIBRËT POSHTË». Tre redaktime të pambaruara janë të vitit 1874, 1878, 1888; redaktimi i prasëm i mbaruar është i vitit 1890. Gjithë këta redaktime na dëftojnë se Auktori i epte shumë rëndësi kësaj vepërje 12 kangjelesh, me më se 10.000 vargje gjashtë e shtatë rrokjesh. I paraqet atyre 12 kangjeleve edhe një «kangjel të vetëm», në të cilin rrëfyon një dyluftim që Skanderbeu pati me një tartar vigan në Adrianopol; ai kangjel është i përbërë prej 56 strofash, gjashtë vargjesh, gjashtë

2) anjeri të mos i prekë

3) ndante

4) me anën e zgjuarsisë

edhë shtatë rrokjesh, edhë i përket redaktimit të vitit 1874. Alfabeti që përdoret në këtë redaktim është pak i ndryshëm nga ai që përdoret në redaktimin e prasëm të veprës «Shpata Skandërbeut ndë Dibrën Poshtë». Edhë gërmat janë shumë të qarta.

Gjat vitit 1888 Bilota mbaroi së mbledhuri gjashtë milë fjalë të folmes të Frasnitës, në një «FJALOR» afër 200 faqesh. Më 18 të korrikut të vitit 1891 mbaroi «MONOGRAFINË E FRASNITËS». Kjo vepër historike ndahet më 5 pjesë. E pesta është e pambaruar, pse rrëfimi qëndron⁵ në të prasmat ngjarje të shekullit XVIII. Kjo monografi përmbledh 332 strofa gjashtë vargësh, d.m.th. afër 2000 vargje njëmbëdhjetë rrokjesh. I është paraqitur Monografisë një tingëllim që fillon kështu:

Mbë shesh të gjerë, gurisht e të dritësuer,
Frasnita zbukuron ndër këmbë një mali,
degë t'Apenninit 'bukur e lulëzuer,
ka ujë e verë e ajer si miali...

Me gjithë se kjo vepër nuk është shumë e dokumentuar, mbetet gjithmonë një burim lajmesh të çëmuara, pse këto janë të marrura nga tradita popullore, kuj⁶ Arbëreshët qenë e janë gjithmonë besnikë.

Ndofta për të plotësuar Monografinë, Bilota shkruajti veprën «ZAKONET E FRASNITËS» ture e mbaruar më 23.10.1894. Në këtë vepër rrëfen zakonet, traditat, lozjet, të krenrtjat, që zhvillohen në Frasnitë gjat 12 monjevet të vitit. Ajo vepër përmban 570 tercina, d.m.th. 1710 vargje njëmbëdhjetë rrokjesh. Vlera e saj është e madhe, pse na trëgon dashurinë e popullit arbëresh për zakonet atdhetare, tue na prierrë⁷ prapë në burimet e tyre, ose në Shqipërinë e Skandërbeut. N'atë të njëjtë dorëshkrim Bilota shton edhë: «SHKULQINË (krushqinë), MARTESËN, TË LERIT (lindjen) dhe PAGZIMIN», me datën 28 maj 1894. Këto pjesë të shtuara përmbledhin 232 strofa, d.m.th. 1329 vargje njëmbëdhjetë rrokjesh. Vlera historike, folkloristike, psikologjike e poetike të kësaj vepërje është shumë e rëndësishme, pse Auktori përshkruan besnikërisht lajmet, tue ndërhyjtur thellësisht ndër ndjenjat popullore e tue na paraqitur jetën e thjeshtë, të nderuar edhë punëtore, që populli arbëresh jetonte deri në shekullin XIX. Bilota ankohet ndër vargjet e prasme se këta zakone venë tue u harruar, me modernizimin e shoqërisë njerëzore, pas njësimi të kombit Italkan, edhe thot: «Po ç'ka trizeti (1860) gjindja u shkatarrua — sa nga zakoni i mirë rá poshtë e u shua!»

- 5) tregimi ndërpritet
6) të cilës
7) duke na kthyer

Njera ndër veprat më të vëllimëshme është «E BUKURA E JETËS», të cilën ja kushton, si shënjë nderimi e miqësisje, «Kalornderit⁸ e të famshmit poet e filolog arbëresh Jeronim De Radhës», tue ju kushtuar edhë ai si një nxënës shumë i devotshëm. Kjo vepër është një novelë arbëreshe, e mbaruar më 22 shkurt 1895, që përmbledh 440 tingëllime, d.m.th. 6160 vargje njëmbëdhjetë rrokjesh. Atje rrëfyhet se një trim (Pjuhurini), bir mbreti, me një kal të fatostë,⁹ pëstaj, që tue gjurmuar, gjeti tri motrat e tij, të vjedhura nga Dielli, nga Era e nga Orku,¹⁰ vjeth edhë të Bukurën e Jetës, të cilën e vë kurorë me shumë madhësi.

Njater novelë Bilota e mbaroi më 16.2.1896, tue e titulluar «E BUKURA HAREZË» (La Bella Letizia), e cila përmbledh afër 2000 vargje njëmbëdhjetë rrokjesh. Atje rrëfyhet historia e një mbreti, që dërgon një kalor t'i gjënjë të Bukurën e dheut, pse ai mbret do t'e martonjë. Kalori, pas shumë kërkimeve aventurore, gjën edhë vjeth të Bukurën; por kjo, kur arrën përpara Mbretit, shpreh dëshirën të martonjë kalorin e dashur edhë të aksëm,¹¹ në vend të mbretit të keq e të përtuashëm, i cili pëstaj është i vrarë me vaj të zier e me ujë të Pisës! Në këtë përallëz Auktori dënon krenarinë e mbretërvet, tue lartësuar thjeshtësinë e të shtypurve.

Më 4 të prillit 1903 Bilota filloi «MINOSIN» një vepër mitike, e formuar nga 28 kangjele, që kalojnë 8000 vargje njëmbëdhjetë rrokjesh. Njater redaktim të kësaj vepërje, me disa shtesa e mbaroi më 3.11.1909, e cila përmbledh 37 kangjele me 8664 vargje njëmbëdhjetë rrokjesh. Por Auktori i ndryshon titullin, tue e quajtur «SKENA TË TMERSHME E TË GEZUESHME TË JETËS MBATANË VARRIT» (Scene orrende e deliziose della vita d'oltre tomba). Në këtë vepër Bilota, tue u frymëzuar nga Komedia Hyjnore e Dantit, është i ftuar nga Zara (Fata)¹² e vetë, edhë shkon në tri mbretëritë e së jatrës jetë, ku xë shërbise¹³ të panjohura, nje shumë njerëz të Historisë së moçme, edhë sheh disa bashkëfshatarë Frasnjotë, tue folur me ta. Një redaktim të trejtë të MINOSIT, shumë të përpunuar, e fillon më 18.4.1918, por e lë të pambaruar te kangjeli i XVIII, në fund të cilit shënon datën: 8 theristi (qershor) 1918; 8 ditë para se të vdiste.

8) Kalorësit të nderit

9) magjik

10) qenie mitologjike, që i ngjan kuçedrës ose lubisë

11) të shpejtë, të shkathët

12) Zana

13) zë shërbime, funksione

Mbë 30.9.1903 mbaroi «PISEN» (Ferrin), një poemë 10 kangjelesh, që përmblieth 3276 vargje njëmbëdhjetë rrokjesh. Kjo vepër duket se është vijimi i MINOSIT, pse fillon me këtë fjalë: «U lodha, fata ime, më tue vrerë¹⁴ — të mjerit të ngalesur lik e zi¹⁵ — Hapmë më dier të vrenj, se të mund xë-më drejt si gjella e dijtë e piksur ë»¹⁶. Ndë Pisët Auktori dënon jo vetëm kriminel të vjetërsisë, por edhe bashkëkohasit e tij të liq. «JETËN E SHËN MERISË», që përmban 7 kangjele me 1720 vargje pesë rrokjesh, e mbaroi mbë 18 të majit të vitit 1896. Mbë 31 maj 1896 mbaroi edhe «TË VDEKURIT», në të cilën vepër rrëfen ngjarje të jashtëzakonëshme e të përmbinatyrëshme edhe çfaqje të vdekurish, 5 kangjelet e veprës përmbajnë 2000 vargje njëmbëdhjetë rrokjesh. «MONOGRAFINË E SHËN NILIT», kallogjer i shëjtë basiljan nga Rusana (Rossano) edhe themelues i Monastirit të Grottaferratës, e shkruajti në rasjen 900 vjetorit të vdekjes së tij. Vepra grumbullon 122 strofa gjashtë vargjelesh njëmbëdhjetë rrokjesh. Drama komike «DON KISHOTI», 3500 vargjelesh shtatë edhe tetë rrokjesh është e komponuar gjat vitit 1908. Atjë auktori rrëfen veprimet e njëi bashkëfshatari utopist e të çmendur, edhe të shokvet të tij. Më 26.6.1916 mbaron njëatër vepër të titulluar «JETA E SHËN MERISË», e cila është e formuar nga 127 tingëllime. Të tjerët 200 tingëllime, të titulluar «SHËJTRAVET SHËRBYER KA UNË MBË QISHËSJELLIN datën e 21.12.1917. Këtyre veprave ka me u shtuar shumica e përrallavet edhe të legjendavet, të kalimeravet, të ndodhivet, të fjalavet t'urta, edhe të ligjiratavet, që Bilota ka shkruar qysh prej vitit 1870 deri në vitin 1918. Këta komponime përmbledhin më se 20.000 vargje të ndryshme, bashkë me disa fjalime në prozë. Mbë 15.12.1905 mbaroi edhe veprën satirike «VEPRA TË TURPËSHME NJERZISH TË PADENJË» (Turpi gesta di persone indegne), që e kishte filluar mbë 15 të shtatorit t'atij viti. Në fund të veprës Auktori shkruan këtë shënim: «Më dhispëlqen¹⁷ se pat' zhyeja pendën, tue rrëfyer veprat e turpëshme njerzish të padenjë për poemë e për Histori; por i shkrova se të jenë të dënuar prej gjindjes së ardhëshme».

Në këtë veprimtari vjershtarake Bilota thomse ka mbledhur afro të tërë traditën historike, përralore e folkloristike të popullit arbëresh të Frasnitës, edhe pjesë të Arbëreshvet të Kalabrisë. Përandaj meritat e tija ndaj gjakut Arbëresh të shpër-

14) duke parë

15) të fajësuar keq e mos më keq

16) si është bërë jeta e dytë

17) më vjen keq

ndarë edhe ndaj Shqipërisë genë e janë të mëdha; edhe ëmri i tij, do të jetë i përkujtuar dhe i lavdëruar nga të gjithë Arbëreshët edhe nga Mëmëdheu i dashur dhe i paharruar.

• • •

E madhe ka qënë edbë ndjenja e tij patriotike për Shqipërinë, pse idea kombëtare për një Shqipëri të lirë, të madhe dhe të lavdishme gjeti te Bilota një mbrojtës të sinqertë, të bindur edhe plotë entuzjazëm. Frymëzimi patriotik na dëftohet në të gjitha veprat e tija vjershtarake, ashtu që dashuria e gjuhës edhe e kombit shqiptar bashkëshkriren e njësohen në një ideal. Përandaj nuk mund harronj të vë në dukje veprimtarinë e veçantë dhe rolin që ai pati në lëvizjen patriotike për lirinë e Atdheut, bashkë me të tjerët Arbëreshë, që patën për krye De Radhën. Bilota e kishte të gjaku tij Shqiptarizmin, pse ndihej arbëresh i vërtetë, edhe ishte i bindur se Populli arbëresh kishte rrënjë të thella në historinë e njerëzimit, se ishte një popull i fortë, i nderuar, fisnik, i mençëm edhe heroik; se gjuha arbëreshe ishte një gjuhë hyjnore, e përandaj shumë e lavdishme midis të t'jeravet gjuhë. Ai luftoi qysh prej rinisë së tij me shkrime, me fjalë e me punë, për të përhapur këta ideale, ndë mes t'arbëreshvet edhe në botën e jashtme. Fliste arbërisht mbë kishë edhe jashtë, shkruante arbërisht gjithëmon, edhe natën, e porosiste dhe këshillonte arbëreshët të flisnin arbërisht. Por unë thom se mjaftojnë veprat e tija vjershtarake (të cilat kalojnë 200.000 vargje) edhe filologjike të botuara në gjuhën italyane, për të na treguar neve dashurinë e tij të madhe për gjuhën e për gjakun arbëresh!

Argumendet¹⁸ e ndryshme që ka trajtuar në veprat e tija, e që unë i kam radhitur më parë, flasin e provojnë haptazi se Bilota ishte i kapur nga këta ideale dhe, gjoja se koha e jetesës së tij do t'ishte e shkurtër, shkruajti gjithëmon, pa u lodhur, të gjitha ndjenjat e tija, tue i shprehur në gjuhën arbëreshe, për me e lartësuar, e lavdëruar, e nderuar edhe e përhapur në botë!

Por çë i lypsej dashuria e gjuhës ndë qoftë se Atdheu vuante në robëri nën pushtimin turk edhe rendte rrëzik t'ishte i zhdukur nga fqinjët e tij d.m.th. nga Grekët e nga Sllavët? Përandaj Bilota luftoi me shkrimet e tij të zjarrët për çlirimin e Shqipërisë dhe bashkëkohasit Arbëreshë, tue njohur fuqinë e shkrimevet të tij, e bashkuan si pjesëmarrës të çiltër në mbledhjet e tyre e në kongreset patriotike. Në kongresin e Kurëlanës (Corigliano Calabro) 28.9.1895, ku ai mirrte pjesë, në mbarim të fjalimit tij

18) temat

arbërisht, plotë entuzjazëm, lexonte edhe një poezi të gjatë, për të lartësuar edhe të mbrojtur gjuhën arbëreshe, që fillonte kështu:

O çë ditë me hjé
ë kjo për në Arbëreshë!
Dritëson me dritë të ré
kjo ditë, çë mbjethët na deshë,
këtù Kurëlanë, katund nga mot nderuer,
se t'thomi ç'është me bënë,
të ngrëjmi gjuhën tënë,
ç'është gjuhë më e dritësuer!..

Mori pjesë edhe në kongresin e Ungrës (Lungro), 20.9.1897, ku, tue folur arbërisht, propozoi punimin e një fjalori arbëresh, që ai pëstaj përpiloi, si thashë në radhitjen e veprave të tija, tue mbledhur më se 6.000 fjalë. Në rastin e hapjes së katedrës së gjuhës arbëreshe në Napul (1900), Bilota shkruajti disa tingëltime, për të shprehur gëzimin e math që i mbushte zëmrën, pse për të parzën herë gjuha arbëreshe mësohej në një universitet italian. Tek viti 1902 e shohim si anëtar i Komisionit Kombëtar Arbëresh, i mbledhur në Napul më 13 të prillit, për me organizuar lirinë e Shqipërisë, e cila atyreve i dukej shumë e afërme. Shohim edhe ëmrin e Bilotës, te viti 1904, në Shoqatën e Këshillit Arbëresh t'Italisë, me seli në Romë, e cila kishte për qëllim koordinimin e aspiratave të Kombit Shqiptar, i cili luftonte për tërësinë e tij kombëtare. Në një tjetër mbledhje Arbëreshë, të 29.9.1906, Bilota mbajti një fjalim të gjatë në vargje arbëreshë, tue filluar kështu:

Shokë, gjithë zotra hadhjarë¹⁹ edhe bulerë,²⁰
babarem²¹ të ju rrëfyenj
harezën, çë më velen²² e thell ndienj,
te ju shoh gjithë mbjethët të tretën herë,
se t'e folmi njeri jetri çë kem' bëmi,²³
e si të qellemi²⁴ gjithë, të shomi
të dritësuer gjakun tënë e gjuhën tënë...

Mori pjesë edhe në Kongresin ndërkombëtar Lindor të Romës, ku lartësoi gjuhën arbëreshe, tue zbuluar prejardhjen e asaj

- 19) fisnikë
- 20) bujarë
- 21) turbullohen nga emocion
- 22) më kënaq, më deh
- 23) ç'do të bëjmë
- 24) si të silllemi, si të veprojmë

gjuhje nga Pelazgët, tue vënë në dukje historinë e lavdishme të popullit arbëresh e tue ftuar pjesëmarrësit të studjonin atë gjuhë e të luftonin edhe për lirinë e Atdheut shqiptar. Mbëllinte fjalimin me një kangjel drejtuar autonomisë, që fillonte me kto fjalë:

Arbëreshë Maometanë e të kërshterë,
gjithë një gjuhje e gjithë gjiri,
ehjmi²⁵ thikët e tënës nderë,
ndë duem' kemi Autonomi!
Vetë me ehjtë²⁶ na mund e kemi
si ka Turku²⁷, zëmër qenil...

Shkrimet e tij mbi luftën për lirinë e Shqipërisë janë shumë, aq sa nuk mund përmenden të gjithë. Një studim i veçantë e i plotë do të vënte më në dritë, edhe në këtë fushë, figurën e tij madhështore.

Shkrimet e Bilotës janë të frymëzuar nga mendime shoqërore e njerëzore. Ai përkujdeset për drejtësinë shoqërore e lufton me punë edhe me shkrime kundër shfrytëzimit të njeriut prej njeriut. Në të gjitha veprat letrare na shohim se Bilota hidhet me ashpërsi të madhe kundër të padrejtëvet e mbron të varfërit edhe të shfrytëzuarit, tue mbrojtur kështu drejtësinë edhe lirinë e njeriut edhe të kombevet. Por disa vepra mbrojnë veçanërisht drejtësinë shoqërore, si për shembull: «E bukura e jetës», «Minosi», «Vepra të turpëshme njerzish të padenjës», «Shpata Skanderbekut ndë Dibrët Poshtë» etj. ashtu që na mund thomi se Bilota, si Arbëresh i drejtë e paqedashës, ka qenë një njeri që ka luftuar gjat gjithë jetesës së tij, për drejtësi, paqe e liri, tue dhënë një kontribut të math për mbrojtjen e të drejtave edhe për përparimin e Popullit Arbëresh e Shqiptar.

E vetmja e metë e Bilotës mund kishte qenë se nuk botoi veprat e tija; por ku i kishte mjetet af për t'i botuar?... I varfër si ishte, af nuk e pati atë mundësi. Por na e dëfton ai vetë me shumë mospëlqim, ndë një poezi kushtuar vehtes së tij, mbë 4.3.1911:

Për helmin e sëmundes, biltë e mi²⁸
si të nëmur shkojen gjellen ktu mbi dhë,
s'kanë kush t'mi paltonjë më me gajdhi²⁹,
të butthohen³⁰ ndë jetë me dritë të rël...

- 25) të mprehim
- 26) me tehun e shpatave
- 27) prej turkut
- 28) «biltë» janë veprat e tij letrare
- 29) me gëzim
- 30) të dëftohen, të çfaqen

Por na urojmë edhe besojmë se ndonjë ditë atë vepra «do të dëftohen ndë jetë me dritë të re», të nderojnë ashtu ëmrin e tij edhe të pasurojnë letërsinë arbëreshe edhe shqiptare.

Në qoftë se kish' të përshkruhej e tërë jeta, edhe kish' të flitej mbi gjithë veprimtarinë e këtij arbëreshi të çiltër, unë besoj se do të mbushëshin shumë vëllime! Përandaj, tue shkurtuar, thom vetëm se Binard Bilota pas një jetje me përpjekje e me mundime, në të cilën veproi e luftoi hapazi për mbrojtjen e Atdheut shqiptar dhe të Besës, vdiq në Frasnitë mbë 16 të qershorit të vitit 1918. Gjat shërbesës së varrimit të tij, mori pjesë i tërë populli i Frasnitës edhe të fshatrave fqinj, tue i treguar ashtu shpirtit tij të lumur të prasmeh ndjenjë të vehtes edhe të mirënjohjes së tyre.

FRASNITA.

Mbi Frasnitën na flet gjat Bilota, pse është vendi i lindjes së tij, aq në «Monografinë» sa në «Zakonet e Frasnitës».

Shumë i bukur është përshkrimi i atij katundi në fillim të Zakonevet të Frasnitës:

Zëmi t'Frasnitës e thomi³¹ çë t'i nget,
Thomi ku zbkuron, thomi ku nxin,
thomi si vera e dimri ja kërset:

.....
Frasnita ka vorëa³² Pulinin ká,
me bredhra e bar çë shéron ka smundë e kollë.
Pulini, ku gjithë dimrin bën rrëká³³
bora, ç'loset vet me ardhur vera,
ndën ujra t'ftohtë Frasnitës, çë bukë të há.
Frasnita, si do e bëgatë është, ka pakë dhera
me mbjelë e bënur bukë, gurishtel është,
me shurë të bardhë ka ana saj më e gjera.
Mbë shesh ë vënë Frasnita: nd' Janet posht
dhera bukje, ullinj, lis ká e shën Llin
me vreshta ç'bëjen verën aq të shëndoshtë!
Thonë se ka bregu posht ka një salinë³⁴
pak thellë bot' e bardha, ç'kur shkon
kavsha hollë atej sulet e lëpin!

31) fillojmë të flasim për Frasnitën
32) nga veriu
33) shadrohet në rrëke
34) burlim kripe, kripare

Gjithë ajret zënë Frasnitë: e dhistanon³⁵
punendi ngrohtë, çë nd'verë edhe livisen
e ullinjvet çë kanë lidhjen lulet shtëllon!
Ndë dimer eger ajri vrundullisen!
Vorea më frin e keqe e dica herë
si fjeta shpivët qaramidhet nisen!
Ndonj' herë kjo frin e nxërrartur dhe ndë verë
e me të ngriten frimë karpon çarmaren³⁶
e shkatarron dhe rrushët, ç'kanë' bëhen verë!
Shkunden ullinj e lisë e çdo i mbarraren³⁷;
Ndë verë si ajri nëmes ndër në frin,
se gjithë karpon ndë det na zdarrangaren!³⁸
S'i sosën se ndë dimer keq na ngrin,
se s'mund na 'dalmi ahjimaz të shurbemi
e kush s'ka bukë për të lik shumë gjillin

Frasnita u themelua në vitin 1491; nga Arbëreshët që iknin nga Arbëria e jugut, por besohet se ishin me ta edhe Arbëreshë prej veriut, pse folmja e Frasnitës ka edhe disa karakteristika geqe, si edhe disa mbiemra janë të Shqipërisë të veriut. Në vitin 1534 erdhën në Frasnitë edhe Arbëreshë nga Morea, prej qyteteve të Koronës, të Modonës edhe të Naupjes, të cilët u quan «Bulëré Koronenj», edhe u shpërndajtën afër nëpër gjithë katundet arbëreshë të Kalabrisë edhe të Siqelisë. Arbëreshët u vendosën nga lindja e katundit lëti (italjan), i quajtur: Kazal i Shën Pjetrit, dhe pastaj: Frasnitë; atë u vunë nën kujdesinë shpirtërore të kallogjerëve Basiljanë, që banonin monastirin e Shën Pjetrit, 300 metra afër katundit. Por nuk shkoj as një shekull e «Lëtinjtë» u bënë Arbëreshë! Arbëreshët e Frasnitës ishin shumë të varfër, si edhe vëllezërit e tjerë, por, pse kishin qënë ushtarë të Skanderbeut, ishin guximtarë edhe të rreptë; përandaj zotëronin mbi lëtinjtë.

Në vitin 1738 Frasnita u bë e pavarur nga kallogjerët Basiljanë, dhe priftërinjtë arbëreshë të ritit bizantin ndërtuan Qishën e madhe, të kushtuar Shën Mërisë Gushtit. Në shekullin XVIII Frasnita kishte më shumë se 20 priftërinj, Bilota i nëmëron të gjithë ndër shkrimet e tij. Ndër ata nëmëron edhe Ded Belushin, peshkop e rektor i kolegjit të Shën Adrianit edhe të vëllaun e tij Mëhil Belushin. Nga Frasnita ishte edhe Viçenx

35) trazon
36) frytin prish
37) çdo gjë që e pengon
38) turren, i flak era në det

Dorsa, leterar arbëresh shumë i njohur; kapitan Frashini, që luftoi me Gjeneral Damisin e me të tjerë vullnetarë Arbëreshë ndër luftat për lirinë e Italisë nga Borbonët. Emret arbëreshë a grekë të familavet në Frasnitë janë këta: Barbati, Mashi, Blajota, Skuraqi, Skutari, Plaku, Kuça, Luçi, Toçi, Perroni, Bafa, Tosku, Gega, Frashini, Kidhikmi, Shpata, Pissari, Bellici, Dorsa, Ferrari Gropa, Bralli, Pelakani, Zakaria, Xukari, Kamodheka, Papadhà, Lo Preti, Dimarku, Rôdhota, Lauriti, Marqanoi, Mauri, Polikastri, Xakari etj...

Frasnjotët, si gjithë Arbëreshët, kanë qënë gjithëmonë lridashës, përëndaj kanë luftuar kundër gjithë tiranët e tiranivet, kështu edhe kundër Franxesvet të Napoleonit, në vitin 1808, të cilët kishin ardhur si lirimtarë e pastaj u dëftuan si pushtonjës. Atë thërrisnin Arbëreshët «hajdutë», pse luftonin për lirinë.

Frasnjotët, si të gjithë Arbëreshët, janë punëtorë të palodhshëm, si prindët e tyre, të cilët ndërnuan pyjet e djerrat në dhera bukje, ullinjsh e vreshtash. Frasnita numëron bashkë me fshatin Ejaninë afro 3.000 banorë. Toka është e përpunuar dhe prodhon shumë verë, vaj, grurë, barishte për kavshat (dhen dhi, lopë) dhe dru prej pyjevet të malit Pulin (2271 metra).

Frasnita është edhe një qendër kulturor arbëresh, pse atje ka shumë studjues të gjuhësisë edhe të traditës arbëreshe. Këta mbajnë lart ndjenjat atdhetare, tue zhvilluar edhe marrëdhënjet kulturore me Shqipërinë, Atdheun e prejardhjes së tyre.

VREJTJE E SHËNIME MBI «SHPATËN E SKANDERBEKUT NDE DIBRËT POSHTË».

Pse Bilota e ka shkruajtur? Pse i ka dhënë aq rëndësi? Mjaf-tonte këndimi i të dy tingëllimevet, që Auktori paraqit Poemës, në fillim të veprës, për të kuptuar qëllimin e rëndësinë e saj. Por arësyeja ose shkakun që ka shtyjtur Bilotën t'e shkruante «Shpatën e Skanderbekut ndë Dibrët Poshtë» ka qënë edhe zgjimi kombëtar, që ndezte n'atë kohë Arbëreshët e Shqiptarët, të cilët luftonin për lirinë e Atdheut. Figura e Skandërbeut do të entuzjazmonte patjetër vëllezërit Arbëreshë dhe Shqiptarë, të përtërrinjin gjestat (veprimet) heroike të tijat kundër pushtimit turk, që mbante akoma, pas 400 vjetsh, Shqipërinë në robëri. Bilota lexoi edhe jetën e Skanderbeut të shkruar nga Marin Barleti edhe atë të shkruar nga Papadhopulo Vreto, këto vepra i kam

gjetur në Bibliotekën e Bilotës. Prej këtij leximi Ai ka marrur frymëzimin, entuzjazmin edhe të shtymen të këndonte dhe të lartësonte Skanderbeun edhe Shpatën e tij. Bilota zgjodhi për-taj luftimin e parë kundër Turqvet, që u zhvillua në Dibrën e Poshtme, si argument qëndror të Poemës, pse ai luftim i ashpër edhe i përgjakshëm ka qënë prova e parë e zjarrit e Ushtrisë shqiptare edhe e Popullit shqiptar, të përbashkuar nën udhëheqjen e Skanderbeut.

Është vërtetë se Bilota rrëfye vetëm të parin luftim të Skandërbeut kundër Turqvet, por është edhe vërtetë se në atë luftim janë aq shumë e të ndryshme ngjarjet, skenat e vetat që marrin pjesë, sa kjo poemë na dëftohet, thomse, si një pamje e njëshme e të gjithë luftës epike, që Heroi kombëtar ka luftuar bashkë me të tërë popullin Arbëresh gjat 25 vjetvet të historisë së tij të lavdishme. Në qoftë se Bilota kishte pasur mundësi për të botuar «Shpatën e Skanderbekut ndë Dibrët Poshtë» qysh kur e kishte shkruar (1890), patjetër e kishte dhënë edhe Ai, si De Radha e të tjerët shkrimtarë Atdhetarë, një kontribut të math për çlirimin e Atdheut.

ELEMENTI PATRIOTIK NË «SHPATËN E SKANDERBEKUT NDE DIBRËT POSHTË»

E tërë «Kendimeza» (Poema) është një himn patriotik, pse në atë lartësohet Besa, Guximi edhe Heroizmi Arbëresh. Atje mbrohet liria e Kombit Arbëresh edhe lartësohet lufta e shënjtë, në të cilën populli arbëresh përballon sulmuesit turq, që kishin pushtuar Arbërinë e që e mbanin në obskurantizem dhe në ahrytësim.

Patriotizmi në Poemën na tregohet te fuqia edhe tek urtësia e Skandërbeut, i cili mundi të bashkonte krerët dhe popullin arbëresh, tue i njësuar rreth vehtes së tij e tue shtenur themelet e Kombit Shqiptar. A nuk ka qënë figura e Skandërbeut edhe lufta e tij epike në shekullin XV, që i ka dhënë fillim lëvizjes së Rilindjes kombëtare të shekullit XIX? Përëndaj ky veprim bashkimi o njësie na tregohet që nga fillimi i veprës, ku Bilota, në kangjelin e parë dhe ndër të parat strofa përshkruan entuzjazmin e Popullit dhe gëzimin e natyrës, l'ushtrisë edhe të Vashave arbëreshe, të cilat «Trimavet këndojen — vatur t'i nderojen — nën Skandërbeun — krye që shkëlqenej — mbi sa burra ahiera — jeta me dritë vrenej...» Dhe ja, pastaj, si në kangjelin e dytë (str. 107-111) shpreh patriotizmin, në fjalimin që Skandërbeu i drejtonte ushtarëvet: «— Liqja, o gjiri, — është ka ana jo-

ndi... Ndomos se janë shumë — Turqit së kanë që bëjen — me k'ruajen nderen — e dinë si luftojen... — U që shokë i pata — zëmren 'tira mata». Me këto fjalë Skandërbeu shokvet gjiri «Shkreptin ndë gjit — i zgjonej e fuqitë»¹.

Entuzjazmi i ushtarëve ishte aq i math, sa në kangjelin e parë (str. 8-9) këndohet se: «Ënda i haj të strosëshin — si ka Turqit ndodhëshin. — Dojtë vën t'i timosjen — ndër malet e Asisë...» Në strofën 24-32 Skandërbeu shton entuzjazmin e ushtrivët, kur flet mbi «ditën e Arbërisë», që gjithë populli priste, pas së parës ndërhyrje turke në Atdheun: «Gjegjini, prematjotë —, e ndreqi të strosemi — Turqvet, si lliunra, — se t'i fanarosemi, — t'i shprishmi, t'i llargomi — që kanë t'i kallomi. — Jemi ndë ditë të lusur — e që me mua dojet!... kur mua ndë dhët turk-shkronjet e taj dirgojet, — diovasja e s'fjisja — e lutja 'mos vdisja, — si vëllezërit e mi, — prana'bë'të shijet — kur të piqej hera — si ju mund shtijet — Turkun ka bazuli — mbi ku djalli e uli! — Gjithë puthmi kët herë, — që ka t'na nderonjë... dishëruem kët ditë — që ka t'na mburonjë — Besen, hjenë e gjellen — që të mirat pjellen!...» etj.

Patriotizmi i ushtarëve vërtetohet në veprim me entuzjazmin që ata dëftojnë në luftën e parë kundër Turqvet, që fillon në kangjelin e tretë; ata bëjnë vepra trimërije, tue vrarë aq ushtarë e krerë turq (str. 164), sa: «Sheshi merjes duket — copa ku rëkohet — e qahet ndër lucat — me gjak, ku lingo-het...» E pëstaj, edhe kur Turqit në kangjelin e gjashtë (str. 35-36) janë gati po të fitojnë, për shumicën e ushtrisë së tyre, edhe thërresin me harë: «Gavnjiem!... — Për leshi i rrëmbiem — gavnjinë Arbëreshvet — ç'i ndihu njera ni...», Arbëreshët, pa u tronditur, nuk bjerin guximin, por (str. 40): «Arbëreshi thoy me trë — u këtjetej ju pres... — ndë trakulatë ju dua — t'e shihni ju me mua!...». Dhe kur u përsërit lufta (str. 78-79): «Si suvalë e madhe — këtu Arbëreshët sulshin — si ulqit ndër dhentë — ndëper Turqit ngulshin — eger e vrisjen — e shpojen e prisjen — si kush rrungon ferra — o kueren ndër copat — e varra gjak mbjojen — e dherat e gropat — e ajrin me rëkime — me thirrma e ksime... Me këtë entuzjazëm luftonin Arbëreshët, deri në kangjelin e tetë, në të cilin mbarohet lufta, e fituar nga luanët e Skandërbeut, ose nga të Bijtë e Shqipjes! Turqit të vrarë qënë 22.000 (Kangj. 9, str. 120) e 2.000 të rrëmbyer robër (Kangj. 9 str. 109) dhe shumë të plagosur; të tjerët morën ikje të parregulltë. Për kundra të plagosurit Arbëreshë kanë qënë 400 (Kangj. 9, str. 128) dhe të vrarit 1201 (Kangj. 9 str. 172).

NATYRA DHE FOLKLORI NË POEMË

Bilota ishte një njeri mendimtar, kuj i pëlqente thjeshtësia e Natyrës edhe e Popullit; përandaj, si psikolog i çuar, mendonte mbi Natyrën, mbi fenomenet e saj edhe vështronte e shënonte jetesën e popullit arbëresh. E kështu, si ndër të gjitha veprat e tija, edhe në «Shpatën e Skandërbeut ndë Dibrët Poshtë» regjistroi një pjesë të madhe të folklorit arbëresh, aq sa unë nuk mund t'i shënoj këtu të gjithë përshkrimet folkloristike; mjaftojnë disa. Poema fillon me skena të marrura nga natyra (Kangj. I, str. 3): «Zozqit ndëper degat — ëmbli th këndojen — me mallin ç'i velnej — zëmren; e kallzojen — te gjithë shokë mbjdhëshin — e bashkë mirë ndihëshin»... Dhe (në str. 5-7): «Qengezit e delet — shkafllisjen ka vadhelet — e mënxa navet, veshur — e me lule ndërruer — si nata me ilez — vejen tue këcior — e bá-bë bëjen — me golë që s'këndjen»... «Kueli e Skandërbeut — dhe ingëlljen e bëjen — djallin, sa mëxi the — kalorit mund i mbajen. — Dojt' të skapërdhiksjen — ka ënda i qindrisnej»... Dhe (në str. 68): (Kalit Skandërbeut)... «S'j'arrënej — vorea, ç'e keqe fryn — ka malet e hapet — kado e boren shtin —, e dhritë skandalisen — e rrushët xhakmisen.» Në kangjelin e V, str. 95-122, Bilota na paraqit një skenë folkloristike magjije, ku rrëfyhet se shpirti i Kalifit Ali, nga një mal magjepsen (merr syshi) Skandërbeun. Në kangjelin e tetë (str. 82-93) rrëfyhet një zakon, që akoma mbijeton, si magjia, në mes të popullit të Frasnitës, dhe që beson se shpirtrat e të vrarëve, larg nga shtëpia e tyre, i çfaqen gjërivet me shëngje³⁹ e me zhurma, se t'i kallzojnë vdekjen e tyre të papritur. Në kangjelin e nëndët (str. 14-18) kambanat e Krujës, të Dibrës edhe të gjithë Qishëvet t'Arbërisë, që bien me harë vetë, pas fitores, na kujtojnë rapsodinë arbëreshe, e cila rrëfyen se kambanat e Shqipërisë kumbuan mbë vehte për vdekje kur vdiq Skandërbeu: «Ë llargu ndau — ndau — të Dibres këmboret — mbaharë u ndiejtin...»

I bukur është përshkrimi i darkës shokërore të Skandërbeut me ushtarët e tij pas luftës (kangjel i nëndët, str. 49-180): «Te Turqit ikjen, — Arbëreshët gjithë harë, — me gaset e gavnjisë — pra që gjithësej — të ndreqtin, mbë tries — u ultin: me u — shqiejen që ju vu — përpara e përtpjen, — me verat nëndë vjeç. — Mësh demash e kaponjësh — ndrë taluret veç — gjithë hajen, të gëzuer — Tënzon tue bekuer...»

Gjat darkës rrëfyhen edhe ngjarjet e luftës, shëndërrohen urime edhe i jipet Besa Skandërbeut se të gjithë do të luftojnë për të reshtur Turqit nga Shqipëria. Shumë herë Bilota në kë-

³⁹ me shenja

të Poemë përmendon vallet arbëreshe, tue i përshkruar në kangjelin e parë, në të nëndëtin, në të dhjetëtin e në të dymbëdhjetëtin, si bëhen në Frasnitë edhe ndër katundet arbëreshë. Por më i bukuri përshkrim shikohet në kangjelin e dhjetë, ku Nderushi, fatos arbëresh (str. 60-82): «Ëndërrnej të gjënde — Krojë ka shpia Xhudhitës — e kët atjë vrenej — te sheshi të luenej — ndonjë valle vashash — hadhjare e hjembëdhá — çë bashkë gjithë këndojen — me sa hjé ka — gola më e ëmbel...». Në kangjelin e dhjetë (str. 18-48) Nderushi i drejton në Krujë Judhitës, nuses së tij, këngat lirike natësore, tue ja kënduar te qithara, bashkë me shokët ushtarë, ashtu si i këndojnë edhe në Frasnitë të rinjtë arbëreshë nusevet të tyre natën: «E kuqez e e bardhë — si molla ti jé — të mirit e ëmbel — e molles ti ké — hjemadhe e mes — hollë, o e bukurez mollë!...»

Këta «vjersha malli» vazhdojnë edhe në kangjelin e XII (str. 103, 1-9): «Trima e vasha ndër qiell vënë — hjet e vashës time mall — është e bukur si do thonë, — vasha ime hjezë e gjallë. «Balla saj e bardhë si molla — zbukuronë nend këshën, — e kallzonë trutë e holla, — ç'i nderojen vetëhenë»... Në kangjelin XI, pas shërbesës së varrimit të të vdekurvet arbëreshë, ushtarët qajnë e vajtojnë shokët e tyre, që kanë ratur në luftë, për mbrojtjen e Atdheut. Shumë të bukur janë vajtimet (që nga strofa 109-115).

Pas vajtimevet (nga str. 117-215), Skandërbeu urdhëron të përsëriten lodrat rreth varrevet, si në një kohë bënin Pelazgët, «çë Omeri këndon». Këto lodra më kohën e Bilotës akoma bëheshin në Frasnitë edhe ndër të gjithë katundet arbëreshë t'Italisë, e Ai i përshkruan në veprën e tij «Zakonet e Frasnitës». Në kangjelin XII (str. 107-177), pas shpërndarjes e plaçkavet, të rrëmbyera Turqvet, bëhet ndërhyrja triumfale e Skandërbeut edhe t'ushtrisë arbëreshe në Krujë, e cila na përmendon ndërhyrjen që bëhet akoma në Frasnitë, gjat tri ditvet të Pashkëvet, e që Bilota përshkruan në «Zakonet e Frasnitës».

GJUHA DHE GRAMATIKA NË VEPËR.

Bilota, si nër të gjitha veprat e tija letrare, edhe në «Shpatën e Skanderbekut ndë Dibrët Poshtë» përdor folmen e pastërt të Frasnitës, e cila i afrohet shumë gjuhës shqipe të sotshme, për sa i përket gramatikës, fonetikës dhe sintaksës. Por këtë dua të shënojmë vetëm disa ndryshime ose karakteristika, që dallojnë Bilotën edhe folmen e Frasnitës nga shqipja.

Shpesh herë ë-ja pazane, kur nuk është e theksuar, aq në rasat gjindore, dhanore, kallëzore edhe rrjedhore të njëjës, sa

në vijë a në fund të fjalës, shqiptohet «e» e shkurtër, p.sh. Fjales, fjalen, në vend të fjalës fjalën; zëmer, këmboret, këndojen, ujet ose ujit, në vend të zëmër, këmborët, këndojnë, ujët etj. Për kundrazi «ë»-ja pazane shqiptohet kur është e theksuar, a kur formon një rrokje, p.sh. është, bëra, përsita, vërvitem, ëmbel, tërvitem etj.

Një karakteristikë gege e Bilotës është togu zanor ose diftongu uer, ueç, në vend të uar, uaç, p.sh. kënduer, muer, mërruoc, gëzueç, në vend të kënduar, mërruac, muar, (mori) gëzuac, etj.

Disa folja që mbarojnë me bashkëtingëllore në Bilotën, si edhe në Frasnitë, në kohën e tanishme të mënyrës dëftore të vetës së parë, marrin shtesën -ënj, e cila shqiptohet -enjë; p.sh. fol-enjë, qepenjë, ik-enjë, fsheh-enjë, dhez-enjë, rrah-enjë, vesh-enjë etj. Disa folja të tjera, si në shqipen, nuk e marrin këtë shtesë, p.sh. dreth, marr, bier, tier, thërres, prier, pres, siell, jap, dal djeg, njoh, thom etj.

Folja ka edhe të tjerë ndryshime, si në vetën e parë të shumsit, p.sh. bëmi, shomi, shkomi, marrmi, bjemi, vemi, etj. në vend të: bëjmë, shohim, shkojmë, marrim, blejmë, vemë etj.

Si edhe në vetën e tretë të shumsit: bëjen, shohen, shkojen, marren, bjejen etj. në vend të: bëjnë, shohin, shkojnë, marrin, blejnë etj. Ashtu edhe në mënyrën dëftore të kohës së pakryer (imperetto) ka ndryshim në vetën e tretë të njëjtit edhe në vetat e shumsit, p.sh.: shkonej, qanej, bënej, ecnej etj. në vend të shkonte, qante, bënte, ecte etj. Edhe shkojem (shkojim); skojet (shkojit), shkojen (shkojin) në vend të: shkonim, shkonit, shkonin.

Në mënyrën dëftore të kohës së pakryer të thjeshtë, disa folja marrin prapashtesën -jta, në vend të -va; p.sh. shkruajta ose shkruajta në vend të shkrova. Shumë herë në Bilotën si edhe në Frasnitë nuk shqiptohet të-ja e mënyrës lidhore në vetën e parë të njëjtit e të shumsit e në vetën e tretë të shumsit, p.sh.: kam vete, kem vemi, kanë venë, në vend të: kam të vete, kem të vemi, kanë të venë. Përandaj unë në transkriptimin e tekstit të veprës kam venë një apostrof, kur Bilota nuk e shkruan të-jën; por edhe Ai shumë herë e vë apostrofin.

Për sa i përket alfabetit, bashkëtingëllorja «1» shqiptohet «lj»; të tjerat shqiptohen si në shqipen. Vetëm zanorja «y» e shqipes, si dihet, mungon në alfabetin arbëresh. Por nga ana tjetër hyn togu «hj» që shqiptohet si «x»-ja e alfabetit grek përpara zanorevet e, i. p.sh. hjé, hjodha, hjidhi, ahjak, ehjë etj.

Theksi që përdor Bilota është vetëm ai i rëndi (i forti) (´) (grave) p.sh. thá, lá, nani, etj. Kur duhet theksi i mprehtë (¨) (acuto) Bilota dyfishon zanoren, p.sh. gjii, shii, huu, heer, mooll

etj. Disa here dyfishon edhe bashkëtingëlloret kur këto atij i duken të forta, p.sh. dëmm, ggas, luffa, fjass, kanossil, pressm, i liggu etj.

LESIKU NË POEMË.

Leksiku i Bilotës në të gjitha veprat poetike është ai i Frasnitës, por edhe i pasuruar nga fjalë arbëreshe të të tjerëve katunde arbëreshe. Ai përdor edhe fjalë të Shën Mitrit, pse ka studjuar në kolegjin e Shën Adrianit edhe ka marrë fjalë nga shkrimet e De Radhës. Në qoftë se në «Shpatën e Skanderbekut ndë Dibrët Poshtë» si edhe në veprat e tjera ka ndonjë huazim, ky përdoret, qoftë për mungesën e fjalës në Arbërishten, qoftë për rimën e vargut, qoftë për nderin që Bilota kishte në të shkruarit. Për të lehtësuar kuptimin e leksikut në tekstin e «Shpatës së Skanderbekut ndë Dibrët Poshtë» unë i kam prapaqitur Veprës një fjalor të vogël, që mund quhet «fjalorthi i poemës»; por për një kuptim më të gjerë, lexuesi mund të përdorë «Fjalorin e Arbëreshvet t'Italisë», që unë e kam botuar në vitin 1963.

VARGJET E METRIKA NË POEMË.

Poema është e ndarë në 12 kangjele e në një tjetër kangjel, që Bilota e quan «Kangjel i vetëm», në të cilin përshkruan një dyluftim që Skanderbeku pati në Adrianopol me një tartar të fortë, parë se të këthehej në Shqipëri. Kangjelet janë të përbërë prej strofash gjashtë vargjesh; vargu është i përbërë prej gjashtë rrokjesh dhe ndonjë herë prej shtatë rrokjesh. I pari dhe i treti varg të strofës nuk rimojnë, i dyti rimon me të katërtin dhe i pesti me të gjashtin. Rrall ndonjë herë rimat e këtyre vargjeve nuk janë plotësisht të kryera, por janë vetëm tingëluese (assonanti).

TEKSTI DHE PËRMBAJTJA E POEMËS.

Si thashë në Bibliografinë e Bilotës, teksti i «Shpatës së Skanderbekut ndë Dibrët Poshtë» përfshin afër 10.000 vargje në 13 kangjele. Por unë kam bërë një ekstrakt të vargjeve më të mirë, për të botuar, dhe kam lënë vargjet të cilët i japin një prolisitet të padobishëm argumenteve dhe ngjarjeve. E kështu vargjet të botuara janë afër 8000. Tekstin origjinal e kam tran-

skriptuar në alfabetin shqip modern. Kangjelevet i kam paraqitur pastaj një përmbajtje të shkurtër në prozë, në të cilën kam regjistruar edhe përmbajtjen e vargjeve që nuk u kanë botuar.

VLERA POETIKE DHE LETRARE E POEMËS.

Bilota në «Shpatën e Skanderbekut ndë Dibrët Poshtë», si edhe në veprat e tjera, nuk na dëftohet në të gjitha vargjet shumë i frymëzuar si një poet i madh; por vlera e veprës themelohet mbi ndjenjat e tij të thjeshta edhe ndër shprehjet popullore, të cilat po pëlqejnë edhe entuzjazmojnë popullin. Figurat retorike, me gjithë se nuk janë të gjitha të shprehura në një stil të lartë poetik, kanë po një gjallëri të madhe, pse janë të marrura nga realiteti i natyrës dhe nga jetesa e përditëshme e Popullit Arbëresh.

Kultura letrare klasike e moderne, përvoja e madhe e jetës, leksiku i kërkuar, gramatika e pastërt e folmes të Frasnitës dhe fantazia e pakufishme, sipo shihet në çdo faqe të Poemës edhe të tjerave vepra të pabotuara, e shtojnë Bilotën në radhën e poetëve të kulturuar arbëreshë të shekullit tij.

Këta shënime të shkurtër japin një mendim të përgjithshëm mbi «Shpatën e Skanderbekut ndë Dibrët Poshtë» edhe mbi Binard Bilotën poet, por këndimi i kangjelevet, edhe shënimet gjat tekstit do t'i japin lexuesit dhe kritikëve një njohje më të saktë të Veprës edhe t'Auktorit të saj; ashtu që edhe ata mund shprehin gjykimin e tyre të kërkuar mbi Veprën dhe mbi Auktorin e saj.

DORËSHKRIMI I «SHPATËS SË SKANDERBEKUT NDË DIBRËT POSHTË» DHE I «KANGJELIT TË VETËM».

Si thashë në Bibliografinë e Bilotës, «Shpata Skanderbekut ndë Dibrët Poshtë» ka 4 redaktime; unë kam zgjedhur të prasin, pse është më i përpunuar edhe më i plotësuar. Ka edhe ndryshime midis këtyre redaktimeve, por ata nuk janë shumë të rëndësishme. Ky dorëshkrim përmban vetëm 12 kangjelet, pa Kangjelin e vetëm, dhe është i vitit 1890, pse në fund të kangjelit IX Bilota shënon datën 3.9.1890. As në fillim, as në fund të dorëshkrimit shënon të tjera data. Karta e dorëshkrimit është me vije katrore; fletat janë 21 cm. të gjera dhe 27 cm. të gjata. Teksti arbërisht është nga e majta, dhe përkthimi në gjuhën italyane nga e djathta. Gërmat ose shkronjat janë shumë të qarta, si edhe grafia. Përkthimi në gjuhën italyane, që fillon nga kangjeli

i parë, vazhdon deri në strofën 133 të kangjelit VII, pastaj fillon një tjetër herë në fillim të kangjelit IX deri në mbarim të dorëshkrimit, ose në kangjelin XII. Përkthimi në italishten i strofave të papërkthyer mund lexohet në redaktimin e dytë të veprës të vitit 1888; ashtu që mund thomi se të gjithë 12 kangjelet e poemës janë të përkthyer në gjuhën italyane. Por botimi i përkthimit besova se nuk ishte i nevojshëm, pse mjaftojnë shënimet gjat tekstit edhe «Fjalorthi» që kam shtuar tekstit. Në kohën e ardhëshme mund botohet edhe përkthimi në italishten.

«Kangjeli i vetëm» i përket redaktimit të veprës të vitit 1874, i cili redaktim ka këtë titull në faqen e parë: «Shpata Skanderbekut e shkruajtur ka Binard Bilota Frasnjot ndë të paren e vjeshtit të vitit 1874.» Faqja e dytë është e pashkruar. Në faqen e tretë, parë se të fillonjë «Kangjeli i vetëm», lexohet: «Skanderbeku që lefton me Tartarin mbrënda Adrianopull të Turqisë Kangjel i vetëm.» Karta e këtij redaktimi është e bardhë, por e trashë. Fleta është 15 cm. e gjerë dhe 20 cm. e gjatë. Shkrimi është shumë i bukur dhe i qartë. Auktori ka shënuar vijat me plumç (laps). «Kangjeli i vetëm» përfshin 56 strofa gjashtë vargësh, dhe gjashtë-shtatë rrokjesh, por nuk janë të numëruara nga Auktori, si edhe nuk janë të numëruara 20 faqet në të cilat është i përmbajtur Kangjeli i vetëm. Kangjeli i vetëm dhe 12 kangjelet të redaktimit të «Shpatës së Skanderbekut ndë Dibret Poshtë» të vitit 1874 nuk janë të përkthyer në gjuhën italyane.

Në Veprën e botuar riprodhohen disa faqe të fotokopjuara të të dy redaktimeve, d.m.th.: të «Kangjelit të vetëm» të vitit 1874, dhe të 12 kangjeleve të vitit 1890.

Faqet e dorëshkrimit të veprës të vitit 1890 nuk janë të numëruara, por të gjitha janë 364. Faqja pas mbarimit të kangjelit të dytë është e pashkruar si edhe ajo pas mbarimit të kangjelit të katërt.

Dy tingëllimet që Bilota deshi t'i paraqitëshin veprës i ka shkruajtur mbi disa fleta të veçanta. Të parit nuk i vë datë. Të dytë i vë datën «14 majit 1890».

P. EMANUIL JORDANI

ALFABETI I POEMËS

Në fund të shekullit XIX alfabeti i Gjuhës sonë nuk ishte akoma i njësuar, përandaj edhe Bilota përdori ndryshe alfabetet në të shkruarit Arbërishten, tue marrur gërmat nga latinishtja. Unë do të shkruaj pas çdo gërmje të alfabetit, që Bilota përdori në «Shpatën e Skandërbekut ndë Dibret Poshtë», gërmën përgjegjëse t'alfabetit shqip modern, të cilin e kam përdorur edhe në transkriptimin e tekstit origjinal.

a = a

b = b

c = ç përpara apostrofit; në fund të rrokjes; k përpara a, o, u; përpara bashkëtingëllores; përpara c, ch të forta e ndan me një vijëz dhe e shqipton ç.

ch = k përpara e, ë, i; në fund të rrokjes e të fjalës edhe përpara bashkëtingëllores.

ci = ç përpara a, e, ë, o, u.

d = d

dh = dh

e = e

ë = ë

f = f

g = g përpara a, o, u; xh përpara i.

gg = g përpara a, o, u; përpara bashkëtingëllores dhe në fund të rrokjes dhe të fjalës.

gh = g përpara a, e, ë, o, u.

gi = xh përpara a, e, ë, o, u.

gj = gj përpara i; përpara bashkëtingëllores; në fund të rrokjes dhe të fjalës.

gji = gj përpara a, e, ë, o, u.

h = h

hj = x greke përpara i.

hji = x greke përpara a, e, ë, o, u.

i = i

j = j

k=q përpara i; shpesh herë përpara e, ë; në fund të rrokjes e të fjalës.

ki=q përpara a, e, ë, o, u.

kj=q përpara a, e, ë, i, o, u.

l=l

lj=lj (l) përpara i; përpara bashkëtingëllores; në fund të rrokjes e të fjalës.

lji=lj (l) përpara a, e, ë, o, u.

m=m

n=n

nj=nj përpara i; përpara bashkëtingëllores; në fund të rrokjes e të fjalës.

nji=nj përpara a, e, ë, o, u.

o=o

p=p

q=k

r=r

rr=rr

s=s

sh=sh

sz=z

szg=zh

t=t

th=th

u=u

v=v

x=ks

z=c, x.

zz=x, c.

Shënim: Arbërishtja nuk e ka zanoren y, por ka të thjeshtën i.

TINGËLLIM I

Bëra këtë kangjelime se t'kallzonja

trutë e zëmren time të fëshehtë...

S'munda u të mbahsha' mos' thonja

çë ndienja e më zienej ndër zëmrrë¹.

M'i gjava u kanarit, kur shkruenja,

çë dha² si ndien ja zdreth e së rri qet,

i çeltë ka malli, kur zë lëng rrënja

e bari ngjallet të nxjerë lule e fjetë.

E kështu më këndova Skandërbën³,

çë gjithë të lashtit burra Arbreshë shkon

e s'janë, në⁴ pas atij si Ai më qenë.

Gjella e urtë⁵ e e dashme e tij lulëzon

nga mot e gjithë sitë Ai me hjenë

mbi të i telq se burra dreq i bën.

Binard Bilota.

Tingëllim që ka të paraqitet veprës epike:

Shpata Skanderbekut ndë Dibret Poshtë.

1) në zemër

2) mu, ashtu, pikërisht

3) Skënderbeun

4) as

5) jeta e ditur

TINGELLIM II

Kangjelimes time
Mbi Shpaten e Skanderbekut.

Ti, Kangjelime Arbreshë, dil e shi⁶ jetë,
e ju buhët gjithë njerezvet me si.
Mos u helmò ndë gjegjsh ti ndonjari
çë shan tij, bilen time, si s'të nget.
Mos u përgjegj gjuhëgjaltit, çë të pret
me të egra gërshërë, se s'ë njari
me zëmer e me trù e me urtësi,
po kavshë e dhjerë e lënë ka gjithë e shkretë.
Mos m'u helmò ti fare, se ti ké
me tij muà⁷, çë t'piksa e sa vëlen
të di e më ndjet lulja me më hjë.
Si ujet hjimez vete e prapë së vjen,
shkasen gjuhëgjaltit pa kujtim mbi dhé,
te rron e zbukuron ti e pëlqen...

Binard Bilota. 14' majit 1890.

6) shih

7) muà («muà» — theksi është vënë mbi a-në, për metrikën) not 13

SHPATA SKANDERBEKUT

E shkruer ka

BINARD BILOTA

FRASNJOT

NDE TE PAREN E VJESHTIT⁸

TE VITIT 1874

8) e shtatorit

SKANDERBEKU ÇE LEFTON ME TARTARIN MBRENDIA
ADRIANOPULL TË TURQISË

KANGJEL I VETËM

Përmbajtja e KËNGËS SË VETME *

Një ditë ju paraqit ushtrisë turke në Adrianopojë një tartar vigan, i cili pyeti turqit nëse kishte në mes të tyre një ushtar të guximshëm, që mund të luftonte me të. Asnjë ushtar turk s'u tregua i gatshëm, përveç Skënderbeut, i cili kur e mori vesh, i tha Sulltan Muratit se do të luftonte ai me tartarin. Sulltani ja pranoi dëshirën Skënderbeut. Tartari, i ftuar nga Skënderbeu, i ra këtij me shpatë, por Skënderbeu ja priti, duke i dhënë në të njëjtën kohë, një të shtyrë në gjoks me grusht. Humbi fuqinë Tartari, duke dalë nga sheshi i luftës. Si u përsërit luftimi, Tartari kërkoi të qëllonte një herë tjetër Skënderbeun me shpatë, por ky ja largoi goditjen dhe e vrau duke ja shpuar fytyrën me shpatën e vet.

Shumë gëzim patën turqit dhe e mbushën Skënderbeun me lule; edhe Sulltani e nderoi më shumë, duke e hypur mbi qerren e tij kur do të kthehej në Pallat.

1. Ju fuqi, më shpihi
të sosni të këndon
Trimin Albëresh.
Ju si m'u qell thoni
me Tartarin që vù
përposh pra që u zù

*) Për të lehtësuar punën e lexuesit tonë në të kuptuarit e veprës, përmbledhjet në krye të çdo kënge, të shkruara prej Emanuel Jordanit, u vunë në shqipen e sotme letrare. Po ashtu u vunë në shqipen e sotme edhe shënimet në fund të faqes.

2. Ish Tartari një burr
i lartë e i bushter:
këtij i bëjen çerë⁹
gjithë Turqit — Një jushter
s'ish ndër ta me të
të dil t'e shi një e një.
3. E shihej i panderë
mbreti¹⁰ Amurat,
çë ndonjë të shtinej
t'e shih me të, gjat
taksnej t'e nderonej...
nengu kështu e gjënej.
4. Ish Tartari me trëmbur,
se ish mot e mot,
aq çë ja popnej,
çë si qen pa zot,
vej shokë tue kërkuer
me t'e shi¹¹ me duer.
5. E jushtrit¹² e Turqisë
i trëmbëshin!!! Ata jushter
çë shtijën mbatanë den
drithmen, se të bushter
gjithë dheu i kish xënë
shumë qiqe tue bënë!!!
6. E turpja po të vrit
rrij mbretin Amurat:
Thoj: popoh! gjindja ime,
çë mundi me at' shpatë
e vù¹³ përposh çë disha,
s'më ë si doj't'e kisha!
7. S'gjëndet 'më jarë¹⁴
nani vetem një,
çë stenet 'e shorë¹⁵
me t'huejin!... më të
çë kaq frimë suell
ka dhethi¹⁶ çë e puell.

9) i trëmbëshin

10) Bilota përdor të dy trajtat, si «mbreti» edhe «mbretle»

11) shihite

12) ushtarët

13) e vuri

14) të më japë

15) që mund të luftojë

16) nga dheu

8. O jushtrit e mil...
Ku vatë?... po sa thoj
me gjuhë e të shërtuer.
Buzë ndëpër buzë shkoj
të 'rrenet e ati' të huej
jushtri e edhë çë duej¹⁷
9. Kështu Skanderbeku
erth çë më t'e xù...
ki, çë nderoi Turqit
ka do i qelli e u zù¹⁸
me gjuhat e huej¹⁹,
me Tartarin të duej...
10. Sanënga e xù rrangarti
si erë ka zoti mbret;
e, zot, i tha: u jam
çë dua të dal i vetë
me t'vetë atë t'e sho'²⁰:
Jam u jushtri çë do.
11. Më Tartarin m'e shoh
ndë se dafsh, o zot.
Mpretit këtu zëmra,
si maj ndonjater mot,
ju çel mbëharë
e i tha: ec, trim me hjë.
12. Ec, bir, çë të Asjes
më dhë më se kisha:
ndë pak mot nderë
më bëre si të t'isha
ai it at, çë u (ni) të jam.
se më se bir të kam;
13. së m'e nxier ka koca
njari se më nderon
ti sot mbi kët' huej:
përpara tij së rron
më ki frimë-math,
i bushter e i math.
14. Ec e pash nderë
mbi të. U të nderonj
ndrishe e më se taksa
me valin. U bënj

17) që donte

18) dhe luftoi

19) me gjuhët e huaja, me popujt e huaj

20) ta shoh, të luftoj

- më nderë tij me hjé
çë m'mbjove ma haré.
15. E, i bushtri gjithë-herashi,
Skanderbeku u vesh
këtuna²¹ më shpaten:
kështu vate m'shesh²²
te Tartari nd'at'ditë
jushtrin rrij e prit.
16. Gjithë Adrianopulli,
kur xú se Albreshi vej²³
me Tartarin t'e shi²⁴,
rranga u hjoth e rrëmbei²⁵
gjithë lumin rrorrot
si maj ndonjater mot.
17. U stros me mall e vate
të vrenej atë ' zënë,
çë si e zënë xhagandrash
ndë jetë' vej e thënë.
E zotra e bulér
e zonja nd'atë herë
18. shihëshin ka do ruhej
rrolëmit rrorrot²⁶
piksur me gjindë Turqish.
Mpreti i madhi zot
të zotmen qerre lipi
e bashkë me krerat hipi,
19. e ngjesni si ka lëmi
kuelt, çë vanë si erë.
Te pritej të shihej
shurbesi jo më vrerë
njó²⁷ hjemadhi e ndëhet
ndë vend çë ka të zëhet.
20. Si trim qeparis
u buthtua me hjé:
Gjithë Turqit' e vrejen
u pruertin e vunë ré.
Zëmrat ka sitë rucejen
me mall, si t'e duejen:

21) këtu (me «na» eufonike)
22) në shesh
23) vente
24) shihite
25) shpejt u hodh dhe e rrëmbeu
26) rreth lëmit
27) ja (arrin)

21. E vëjen mbë kufi
si të mund i dijen
fán e asò ditje.
Trimat shokët, çë i rrijen
nën e çë ai qellnej,
mbajen se gavnjenej.
22. Mbajen atë ditë
për ditën me më nderë,
te burri Tartar bij,
si i ardhur skundervjër²⁸,
ndomos se i bushter
bënej për një ushter.
23. Ashtu mbanej Mbreti
me krerat ' krahut 'ij²⁹
e më e shuma³⁰ pjesë
e gjindjes çë e njëj³¹,
e më t'eshi' t'ërvit
ka Tartari të ngit.
24. Kështu trimi ' hjeshem
vej me zëmer-burr
ka Tartari t'e shih:
vej si nd'at'tamurr
të dil me të të lüenej,
si me shokë çë duenej³².
25. E njo, tue ngarë, afrohej
ka prit burri i math:
ki prir sitë e vrëret
si 'eger e frimë-math.
Kur trimin përseksi
krahët e tij shpjeksi
26. e shpaten për dorezje
zú me dorë e mbanej:
mjekër ngau e shkau
si gjakún t'i hanej.
Kështu ndë mes të lëmit
ngrënej si vëllai 'dëmit.
27. Zgardhullonej sitë
e i prir si të kanosej
gjithve ka gjithë anat:
ruenej si t'i strosej

28) skundërvjër («-vjër» për të rimuar me «nderë»
29) të tij
30) e shumta
31) e njëhte
32) të luante, sikur shkonte në tingullin e dauilles, me shokët që donta.

- trimit me sq hje
me zbrahem si t'i the' ³³;
28. Horrjat! çë së mate
veshlat e tua, parë
këtu të më vinje?
Ti, kuj s'u mbulluzhár
edhë mjekra me qime
çë s'trëmbe hjesë ime?
29. Ec, kori... Më ndjet keq
të zë me tij të vëhem...
bë' t'vinjë kush të nisi...
Ndë se me tij zëhem
të ndanj si guli
e të lë' vrarë si dhí.
30. Kjo e folë trúsh ³⁴
ka sitë i kallëzohej,
sa ca Skanderbekun
lipisjen, si t'i vrëhej
gjella nd'atë herë
çë vej të bënej nderë...
31. Trimí t'ërvit errú
te i hueji ashtu rrij
ndë mest sa krera
Turqia gjindësh kij ³⁵;
Te fare i bënej çerë
kështu zú nd'at'herë:
32. Tartar, mos të ndjësë ³⁶
se s'është kush të vëhet
me tij ndë ktë dhé?
33. U, çë s'të renj, të marr
me shpaten ata krie,
çë mban si pipë. Mbjatu
vì zë ³⁷ me mua e matu.
34. I hueji pruer e e vreti
e bëri si doj' qeshnej
mbi fjalat e trimit:
E për se i ndit'e gjegjnej,
si trim çë s'ka trú
e do përzënë me at' hú,

33) t'i thotë

34) në mendje, me vehte

35) kishte

36) të duket

37) po fillo

35. i foli e tha: mo ec, kori!!...
te jë të dalsh ka vea
vjen me mua të hilqesh?
Me n'j'burr, e kuj hjea
trëmben ata ndë pisët
si pika çë djek lisët?
36. Ec, kori, ... ruej të rroc
edhë më gjë mot...
ruhu të mos' shtihesh
më si'llavur e çot...
hap sitë' njohësh mirë
me k'vëhe... Me ec, bir...
37. Këtu Skanderbekut
ju hiptin më e i thot:
kí ë zgarrun çë more
kur fole si burr çot,
më se frimë-math... Mbjatu
njò, ndë t'e bën, ze e matu
e ruhu o të vras...
38. Eshi... E i mati shpaten.
Kështu i nxilosur
Tartari lart ngjaten
krahun e shpaten shkulen.
E njo te të di sulen
39. eger, i hueji bëri
një të keqe çerë,
sa gjaku gjithve u mbi,
si dekjen' kishen vrerë,
çë mbi trimin ngrënej
draprin t'e rrungonej.
40. Gjindjes nditë keq ³⁸
për trimin sq hjemath,
çë Fani nderoi.
Fani, sa qielli i math,
një shpatez i shënoi
të krahu djathët e e rrëzoi
41. këtuna ndër burrat
të dritnej me nderë.
Tek Tartari i ngulnej
shpaten me di duer
t'e ndanej, trimi shpaten
prapë i pruer me qaten

42. e shpatës³⁹ 'krahut tij
e i jé⁴⁰ një të shtimë
me grushtin mbë sisë.
I muer forë e frimë
me grushtin që i nguli
fort si malë shuli.
43. U reks e u babár
i hueji që u pataks
e duell ka shëngji tij.
Turqia u haraks
e qeshi, tek Albreshi
zú vithëzit e i ngjeshi!.....
44. Me gas të math qeshjen
gjithë Turqit, e qeshnej
Mbreti nd'at'me qeshur
vrer, te ja veshnej⁴¹
Tartari që ruenej
ka mund't'e pështonej.
45. Nd'at'vruitim gasesh,
që Turqit lëshojen
ashtu griké-haptra,
sa qiell e dhé gjimojen,
pra, që tri herë rrotartur
lëmin, si i kakartur,
46. Tartari, qindroi,
e, te më s'pritej,
çerë-eger më u bë
e dishë⁴² të prëtëritej
lufa nd'atë jushter
me trimin e bushter,
47. që ashtu e firmosi.
E, sa nënga u pruer,
shpaten që kish ngrëjtur
i uli me d' d'uer,
papá me trú t'e bënej
d' copa e t'e lënej.
48. Trimi t'ërvit ja pruer
e ehjen dreq ja stëll
te gërrlaci e arrëzen
i preu e bën e vüell
gjellen e tij: sa rá
mbë truëll rëndë si ká

39) me anën e gjerë të shpatës

40) i jep

41) ndërsa ishte

42) dhe deshi

*Handerberu eij
gliefton me Tartarin
me brynda Adriana
put ty Turkiis
Canggihelha*

*Tu fatii, my shprikhi
Ty sosni ty tyndori
Trimin Aglybresh.
Tu si m'uked Dori
Me Tartarin eij vuu
Pyrrash pra eij ujuu
Ish Tartari gry burr
Igliart e bushter.
Cytuj ibijer ceer
Iglud Turkil - Gry jushter
I ish ridyr ta me ty
Ty dikh t'esci gryegry.*

Ngas te zotmnia Shqipëri,
Je mbretëri magyri dheor
Byri trimut Allah-bresh
Pyr ve at dit edesh
Mbajtur pyry ty diel
Ca goghi die viera edesh
Pyr darsymir ty vrari
Madera ecati, cily chesh
Zirni chetk zimberuej
Malogry' cily eziglis-nej
E Epyruera ty etij
Carogghieglia

49. zu boten lëmit,
e vruitim u ndie
erret e keq, si kur
një lis i prerë bie.
Tue vrerë atë të rarë⁴³
burri, ka trimi i vrarë,
50. qeshi gjithë Turqia
e thërriti me gjithë golë.
Ndër fjalat që thoj,
ndihej vetë kjo e folë:
Rroftit me shëndetë
i bushtri shumë jet!
51. Të fala! më me gojë
të fortë, shokët i thojen.
me këto thirma harësh
malet rrukullojen
rrot atij të vrari,
i mosnjariu i qarë...

E fërnucra të këtij
kangjeli.

43) të rënë

SHPATA SKANDERBEKUT NDË DIBRËT POSHTË⁴⁴⁾

Skanderbeu e trashëgoi nga babai ushtrinë e Aliudh Komandantit dhe konti i Torviollit në luftën e vitit 1444, i pari nga luftimet e kësaj lloji në Shqipëri, që çoi në mënyrë të pashmangshme për të kaluarin nën sundimin osman. Në luftën e Dibrës së Poshtme, Lekë Kallmeti Komandant i Dibrës — nga e cila, siç thotë Komandanti i Torviollit, Lekë Kallmeti — ishte në krye të ushtrisë shqiptare e cila u shpeshërua nga ushtria osmane në luftën e Dibrës së Poshtme. Në luftën e Dibrës së Poshtme, ushtria osmane kishte në krye të saj komandantët Hamza Kastriotin dhe Moisi Golemin, të cilët ishin në krye të ushtrisë osmane në luftën e Dibrës së Poshtme. Në luftën e Dibrës së Poshtme, ushtria osmane kishte në krye të saj komandantët Hamza Kastriotin dhe Moisi Golemin, të cilët ishin në krye të ushtrisë osmane në luftën e Dibrës së Poshtme.

1. Dibrë dhe Torvioll.
2. Dibrë dhe Torvioll.
3. Dibrë dhe Torvioll.
4. Dibrë dhe Torvioll.

44) Ky është i pari luftim, që Skanderbeu me ushtrinë arbëreshe pati me ushtrinë turke. Si rrëfejnë historianët, Barleti e Antivariti, lufta u zhvillua më 29 qershor të vitit 1444, ndërsa sheshet e Dibrës së Poshtme. Por Antivariti thotë me saktësi, se lufta u zhvillua në Torvioll, katund i vogël, që gjendet ende në Dibrën e Poshtme, edhe se turqit ishin 25.000, në vend të 40.000-vet për të cilën bëjnë fjalë Barleti dhe Bilota. Brjeshtimi i ushtrisë arbëreshe, si e cakton Bilota, është pak i ndryshëm, sepse Barleti dhe Antivariti thonë që trupat e pritjes ishin nën urdhërin e Kont Uranës dhe të Marin Spanoit, edhe që 3000 ushtarë kalorës ishin nën urdhërin e Hamza Kastriotit; ndërsa Bilota përkundrazi, thotë se trupat e pritjes ishin nën Lekë Dushmanin e krerë të tjerë, e se 3000 këmbësorë e kalorës të fshehur ishin nën urdhërin e Moisi Golemit e të Pjetër Spanoit.

SHPATA SKANDERBEUT
NDE DIBRET POSHTA

KANGJELI I PARE

Përmbajtja e KËNGES SË PARË

Që në mëngjez Skënderbeu në Dibrën e Poshtme kontro-llon ushtrinë e tij, e cila përbëhet nga 8000 ushtarë kalorës e 7000 këmbësorë.

Skënderbeu e rreshton atë, duke urdhëruar Arianit Komnenin dhe Kont Uranin të luftojnë afër tij, i pari nga e majta e i dyti nga e djathta, në mes të radhitjes ushtarake. Pali e Kolë Dukagjini, vëllezër dhe zotër të brigjeve të Drinit, kanë urdhër nga Skënderbeu të luftojnë nga e djathta; Lekë Zaharia (i zoti i Danjës) — nga e majta. Stefan Cernoviçi, princ i Malit të Zi, do të formojë preparojën e djathtë të Skënderbeut; Lekë Dushmani me të tjerë zotërinj arbëreshë do të formojnë praparojën e krahut të majtë të Skënderbeut. Moisi Golemi dhe Pjetër Spanoi, zot i Drivastit, fis i Theodhosit të Madh, do të fshihen te pylli me 3000 kalorës e këmbësorë që të sulmojnë ushtrinë turke nga prapa. Skënderbeu, me të nipin Hamzë Kastriotin, me të tjerë krerë arbëreshë dhe me Andre Topinë, do të përballojë ushtrinë turke në mes të së parës aradhë.

1. Dihej ditë e bardhë
ndër sheshet e Dibrësë⁴⁵:
Të falnej Arbëreshët
me diellin gjellë e hjesë,
çë jeten zbukuron
e t'mirat i mburon.
2. Ajë llambardhosnej⁴⁶
me gas e me harë:
e bukur të ngjallnej
çëdo kish ki dhë!
Të gjallit rrëfiejen
harezet çë ndiejen.

45) Theksohet Dibrësë për të rimuar me të katërtin varg: hjesë

46) gëzonte

3. Zoqzit ndëpër degat
ëmbëlith këndojen
me mallin, që i velnej
zëmren: e kallzohen
te gjithë shokë mbjithshin
e bashkë mirë ndihshin,
4. si vashat ndonjë valle
me oreks nd'atë herë,
edhë këtë zdridhjen
graxetazit tue luër⁴⁷,
e trimavet këndojen,
vatur t'i nderojen⁴⁸
5. nënd Skanderbekun,
krie, që shkëlqenej
mbi sa burra ahiera
jeta me dritë vrenej.
Qengezit e delet
shkafhisjen ka vadhelet⁴⁹
6. e mënzanavet, veshur
e me lule ndërrier,
si nata me iler,
vejen tue këcier
e ba-bë bëjen
me golë që skëndjen⁵⁰.
7. Kuelit e Skanderbekut
dhe ingëlljen e bëjen
Djallin!... Samënxithe
kalorit mund i mbajen!...
Dojt' skaperdhisjen
ka ënda i qindrisnej...
8. Me ta edhë kalorit
e axatrat ndë shesht
'Dibres s'do' t'prisjen
më me ehjat veshtë⁵¹:
Ënda i haj të strosshin
si ka Turqit ndothshin.

47) këngë dy vallesh grash (Shiko edhe «Fjalorin e Arbëreshvet t'Italisë»)

48) të cilët kishin shkuar t'i nderonin

49) dilnin nga dyert e vathave

50) me zë që nuk ta ka ënda, që nuk të pëlqen

51) veshur

9. Dojt'vën t'i tirmosjen⁵²
ndër malet e Asisë...
I mbanej e mirr mot,
si bir i urtësisë
të gellej nd'atë ditë,
Skanderbeku i ngritë.
10. Mirr mot ' vëj kufi⁵³
ku kish përlofosej:
që udhje me kalorit
Turkut kish ' strosej:
Ndë ç'vend shokët axatu
kish ' shtinej pra o mbjatu.
11. Pra që mbaru vreti
e shkoj mirë shesht
ku lufa kish ' çelej,
bëri krig e i veshet
si pikë këcen kaluer
kalit, e ndër duer
12. ndën shpaten. Me diellin
kjo, si ill me bishtin⁵⁴,
të shkepnej, Zú e tha:
.....
24. Gjegini, prematjotë,
e ndreqi të strosemi
Turqvet, si lliunra
së t'i fanarosemi,
t'i shprishmi, t'i llargomi
që kanë t'i kallomi.
25. Jemi ndë dit' lusur
e që me mua dojet!...
Kur mua ndë dhët turk
shkronjet taj dirgojet,
diovasja e s'fjisja
e lutja ' mos'vdisja
26. si vëllezrit e mí,
prana bët' ' shijet⁵⁵,
kur të piqej hera
si ju mund shtijet
Turkun ka bazuli,
mbi ku djalli e uli...

52) donin të venin t'i sulmonin

53) ruante dhe mendonte

54) yll me bisht, kometë

55) pastaj do t'ju bëja të shihnit

27. Gjithë puthmi kët herë
çë ka të na nderonjë!...
Dishruem kët ditë,
çë ka të na mburonjë
Besen, hjenë e gj.llen,
çë të mirat pjellen!...
28. «Kem puthmi kët herë!»
Gjithë zunë e thojen
këtu e banderat
krah-qifte⁵⁶ të luejen
e thërrisjen: «kët herë
kem' puthmi si nj' nderë.»
29. Te kështu thojen,⁵⁷ gjithë
krerat shkuljen shpaten
e me dërti ja ndëjen
Zotit. Më ngjaten
Komneni e i thot:
Zà m'e mirr, o zot.
30. Ti, më hjemadhi
e 'bushtri ktij moti,
mirre e si do prirne⁵⁸
nd'ëmrit Tënzoti,
krahut dritë ' m'i bënë
e ëmrin ' më nderonjë.
31. Mirre!... E Skanderbeku
me harë t'i muer
shpaten e ja puthi.
Sanënga ja pruer
e i tha: «Komnë, zà».
Komneni pruer e tha:
32. Zot, na nderë Kriqes
e leftherizes tënë
dom' bëmi: ka gjiritë
pakzuer ka t'jetë thënë,
se vrarë o kriepërë
na duemi besë e nderë.
33. Ëh, na këto duemi
dha si i qellmi shkruer
ndër shpatat e nisanat,
çë ndëmi tue luer
me zëmer burri t'bushter
gjithë shokë ndë k't ushter.

56) me krahë si të sqifterit

57) ndërsa kështu thoshnin

58) kthema

34. Këtij Skanderbeku
tha: Arjanit, më-rrueç⁵⁹:
ndë krahut tim sot
bën qiqe sa të dueç,
e Turkun, çë kalosh
na rri, vë përposh.
35. Mbanë meje u të dua
me trimat shokë kalorë:
me kta të paren herë
na kem gavnjemi dorë
Turqvet, çë janë
ndë trakulatë mbatanë.
36. Sa kështu gjegj, puthi
shpanë, çë zoti i pruer,
e mënjanë me kalin
duell e kcej kaluer,
e ngrëjturez ndonj' anë
si draper Dekje e mban.
37. I ditë Dukagjini
Si Arjaniti duell,
e shpaten me dërti
Skanderbekut suell
e i tha: thom çë tha
Arjaniti e zà.
38. Ti kumandona, zot,
e qellna si të dueç.
Me tij mbami e vemi
me chjat ka të thueç.
Ka do t'agutiksenj
kuelt ' skaperdhiksenj?
39. Zoti Dukagjinit
dorarten shpatë i pruer,
prana çë ja puthi.
Ai Dukagjini e muer
me mall e hje e e mban
me kalin mënjanë.
40. e gjegji Zotin-math,
çë kështu merr e i thot:
më-rrueç, o Dukagjin,
ti Zoti Driniot:
Dimilet shokë kalorë
më qell e ze me forë

59) rrofsh

41. Alin si ka e djathta
e Dibres kur të çelet
lufa. Mbë-të-katra
vër kuelt e me hëlet
e tú shprish e shpo
Turqit si më do.
42. Sa gjegji Drinioti
shpaten, çë ju pruer,
me mall e haré puthi:
kcej si pikë kaluer
e ántezit përsiti
e tha: ju shokë, tërviti
43. të bëmi nderë. Prana
u nis e agotiksi
dreq ka e djathta Dibres.
Kalin skaperdhiksi
për krei-gjithë: si era
malit vej karrera
44. llajëza tij kalorë
me trutë bënej qiqe
për hjenë e Katundit
.....
46. Shokët e Skanderbeku
i kishen po haré,
e prisjen shumë qiqe
ka ajò kueltsh llajé,
çë mbë-të-katra haj
udhen shruer asaj.
47. Te rucjen gjithë hunduer⁶⁰,
merr Leka Xakari
e i tretë Skanderbekut
i ndën me dërti
shpaten e t'i thot:
Zà, t'agotiksem, zot.
48. Dua të bënj nderë...
Bulari math me hjë
shpaten Lekës muer.
Ja puthen e ja jé⁶¹,
tue thënë: Lekë i bushter,
zite tëndën ushter

60) të çuditur, të habitur
61) ja jep

49. kalorish ka jat' anë
e Dibres, të rrëmbemi
Turqit anembanë
t'i shprishmi, t'i biëmi⁶²
si i nget me kto shpata,
hële e rrongë të gjata.
50. Leka shpaten puthi,
bëri kriq e u kriar
udhes qënë buthtuer.
.....
51. I katër
këtuna malsjoti
Stefan Cernoviqi
me dërti ka zoti
erth⁶³ e i vu ndër duer
shpaten e ndërruer
52. me sqithra ari e çika
rëgjëndje ndë mërüt:
E, zot, i tha, axatrat
me thikazit mbi hütë⁶⁴
ka të triqimisenj,
Turqit ' sparrangjisenj?
53. Buzë-mbë-gaz zoti,
çë qeshnej ndonj'herë,
çë rrij nxé me trutë⁶⁵,
pra çë i puthi, i pruer
shpaten e qindisur
e për fare ' grisur,
54. e i tha: Ti, Malsjoti
Cernoviq, më zdridhu
me gjiritë axatra
ka e djathta ime e hjidhu
Turkut si stravatoi
timbavet mbi ku çoi
dhelpren e magartur
çë zoqzit i hënger:
bjeri e çaji çerën
Atij, çë kë zëmer⁶⁶
na theren ka mot
e shkelen si botë.

62) t'u biem («t'i biëmi» — për të rimuar me «rrëmbimi»)
63) erdhi
64) mbi hujtë («mbi hütë» — për të rimuar me «mërüt»)
65) kur rrintë i zhytur në mendime
66) këto zemra

56. Zitu!... Cernoviql,
pra çë parë-më-parë,
shpaten e prierrë puthi,
bëri krig, tue ngarë
udhes qënë shënuer
ka zoti ' dritësuer.
57. Vej me llajenë e tij
e gillej një dushqë
thikësh⁶⁷, çë shkëlqenej
mbalë drunjevët. Njenjë
ngit si e shtijtur
ka ajret tue frijtur.
58. Këtu Lekë Dusmani
i pestith me dërti
shpaten zotit ndën
e thot: kta gjiri
axatra e kalorë
ka të shtinjë me forë,
t'i bie qenit turq?
59. Shpaten zoti muer:
me mall e harë ' puthi.
Mbجاتu, te ja pruer,
i tha: Dismà, Turkut
ngjudhirju si ulkut
60. ka jatri krah imi,
pas Xakarisë,
U mesarën' e lufës
mbanj. Shokë gjiriz,
dua t'jem ndrë t'paret,
ç'i shkrehem ndë ballet
61. mixorvet. Dusmani
bëri krig e u kriar,
pra çë shpaten puthi.
Axatrat par-më-parë
nisi pa të rrëjtur
me banderat ngrëjtur.
62. Kalëria pas atire
trollit bën e bij.
Kështu ndrequr foli
zoti shokvet tij:
63. Më mua, shokë kalorë,
ksaj udhje rrangarmi
të bushter, e me forë.

⁶⁷⁾ dhe i ngjante një pylli thikësh

- Turqit vem'e ngurmi,
bë'ti ngjethet kurmi.
64. Mosë Gollemi edhe
del ndër krahë e i bie.
Ju dini sa vëlen
ki jatri shok krie!
Çë-djë u dushkua,
se gjegjet bën mua.
65. Lefton zoti Pjeter
me të!... Eh çë e gami!
Ndëkt ditë⁶⁸ u mbanj
se Turkut britë çami,
e atë çë pështojen
dridhur na kujtojen.

⁶⁸⁾ mos të trembemi në këtë ditë.

KANGJELI I DIJTË

Përmbajtja e KENGËS SË DYTË

I keqi Ali Pasha, në krye të 40.000-vet ushtarë turq, që në mëngjez herët, rrjeshton ushtrinë e tij përballë ushtrisë arbëreshe.

Këtu rrëfëhet lindja e mrekullishme e Skënderbeut, trimëria e tij dhe luftërat e tij në Azi, kur ishte në Adrianopojë me Sulltan Muratin, që e mbante si bir. (str. 1-27).

Rrjeshtimi i ushtrisë turke ishte ky: Uxuni, heroi turk në luftërat kundër Qiliqisë, me ushtarë kalorë do të mbante të djathtën e Dibrës; nga ana tjetër do të vihej Adhramani, heroi kundër Misisë; gjashtë orë larg nga rrjeshtimi ushtarak do të rrinte praparoja e Aliut, në krye Abuxhafarrin, që kishte luftuar si i tërbuar kundër hungarezëve, duke u sjellë shtazërisht. Të tjerë gjeneralë turq ishin Manxurri, Buxeku dhe Aqburri, (str. 28-37).

Muhameti profet, kur pa se Skënderbeu ishte kthyer në Arbëri ta çlironte nga pushtimi turk, kishte dalë nga Ferri së bashku me Abubekrin, të vjehrrin dhe me gjithë shpirtrat e atyre, që kishin qenë mbrojtësit e fesë së tij, për t'i frymëzuar, duke i nxitur ushtarët turq kundër arbëreshëve. (str. 38-62). Muhameti kishte shkuar edhe në Adrianopojë, duke nxitur Sulltan Muratin edhe, duke e këshilluar të mbledhte gjithë krerët ushtarakë me ushtri të tyre, t'i hidhte kundër Arbërisë, e cila ishte rreziku më i madh për fenë muhamedane dhe Perandorinë turke. (str. 63-72). Murati, i quajtur Feta, që do të thotë «pushtues ngadhënjimtar», dëgjoi këshillën e Muhametit dhe mbledhi një ushtri të madhe, në krye të së cilës vuri Ali Pashën. (str. 72-73). Arbëreshët, kur morën vesh se kjo ushtri e tmerrshme turqish po vinte në Arbëri, u trembën shumë e i lypën ndihmë Perëndisë, Shën Mërisë dhe Shën Kollit. Atëhere kishat e Arbërisë mbetën hapur ditë e natë edhe priftërinjtë këshillonin e porosisnin besimtarët arbëreshë të luftonin me guxim, si arbëreshë

e të krishterë të vërtetë, për mbrojtjen e fesë dhe të Atdheut të tyre. (str. 77-97). Edhe Skënderbeu kalon katund më katund, duke i dhënë guxim popullit. Ndërkaq arbëreshët punonin, duke hapur gropa apo duke shkrirë shatet e plugjet për t'i shndërruar në shpata e thika; kush mësohej të luftonte, kush të shkonte me kalë a të përdorte shpatën. Të gjithë të rinjtë e shëndoshë shkonin të bashkoheshin me ushtrinë e Skënderbeut, i cili të gjatët i bënte kalorës dhe të trashët këmbësorë; të martuarit i linte ndër katunde për të mbrojtur pleqtë, gratë, të vegjëlit dhe kafshët e buta nga të liqtë. Kur Ai e pregaliti kështu popullin dhe ushtrinë, u nis kundër turqve, mbi të cilët korbat fluturonin re-re qysh prej shumë ditësh, se mbi ta ndjenin «vdekjen, që me mish-i ndëndnej si kulish.» (str. 98-115).

1. I keqi Ali Pasha,
krie pjak i bushter⁶⁹,
dizetmilë shokë,
të zgjedhuriz jushter,
me ndriçur rricidhoi⁷⁰
e ndreqi e rrëzoi.
2. me zakon⁷¹ e pjeqvet
si nisi cilorë
të lufes axatrat.
Kush i jijen forë⁷²
ishen Manxurri,
Buxeku e Aqburri.
3. Kta krera më ndihshin
ndër lufat t'egersuar;
me zjarrin e thiken,
si e keqja e shtëlluar,
katundevet i sulshin
tharet e i ngulshin.
4. Të tre helmorë
të Misjes asi moti
njonë me një anet⁷³
përnjë me hjë zoti,
Arbreshët ' helmojen
me dëmet që bëjen.

69) i fuqishëm

70) me të gdhirë i bëri gati

71) me zakonin

72) i jipnin fuqi

73) arritën me një rresht

5. Allu i kish harë
e i mbanej po shtrëjt,
për se me Skanderbën⁷⁴
një villjat shokë,
nd' Asjet kijn qënë⁷⁵
e bashkë qiçe bënë.
6. Dhe për se atë dijen
gjaegjë⁷⁶ si mirr foren
Albreshi, dreg prit⁷⁷
Allu të mirr doren,
çë kish sinodhi
Vashë hjenë Gavnji.
7. Kjo s'e lëj ngëmshtit
'bë'tvëj kalosh
kuj doj vith liqen.
Prit Allu përposh
Fatostin të vënej,
kë Gavnjia ruenej!...
8. Kjo si bir e doj,
se çë te barku ëmes
Voisavë gaidhjare,
me mallin e zëmres
saj ngjallti e veshi
me shpân, ç'ajë keshi⁷⁸
9. Me kët djali krahun
e djathitë ndërruer
bukur ka ajë Fatë,
kur gati t'ish lerë,
lahones ëmë si hjë,
çë s'nxçnej ki dhë⁷⁹,
10. mbë t'ënderr u fjandas
i lerë e t'e reksi;
drithma e pataksi
e gjin i harepsi
kur dita dihej,
herë çë kish ' lehej.

74) Skënderbeun

75) në Azi kishin qënë

76) ndonjë gjë

77) priste, shpresonte

78) kishte

79) që s'e kapte ky dhë

11. Mëma mpretëreshë,
kur gjegjnej zënë fill
Turqit rrimaksem,
të losej si dillë...
Qanej me hjidhi
ture vënë kufi
12. si rëndë i mëshojen
gjirivet ' kërshorë.
Mandaj sa shërtonej
ngaçik një të lerë⁸⁰,
çë'drit'⁸¹ me fuqi
shumë e urtësi.
13. I Larti, çë merr vesh
këdo mirë i lipen,
e, sikuforma ë posht,
lart bën e hipen,
Voisaven gajdhjare
e zëmer lipisjare
14. gjegji e nderoi;
se at' grua me hjë
ëmë bëri asi burri,
çë vrer qe mbi dhë⁸²,
të⁸³ krahu s'i lodhej
me shpaten ku ndodhej
15. të mirr liqen, kuj
së shtrëmburi ja muer,
e i këndnej' ja mbanej
si petk të kalluer;
me të ai leftonej
njera të mbjonej
eten e liq's tij.
Vdekje e pandëndur
gjellash kështu dukej
nd'ato lufa, tue ndëndur
shpaten, çë të shkrepej
mbi armiqtë i shkepnej,
17. vrerin, çë mirosen.
Kështu ' paren herë
ka ana tire Turqit
e vrënë⁸⁴ trim me nderë,

80) një bir

81) që ndriste

82) i cili qe një çudi mbi dhë

83) ndërsa

84) e vunë re

- kur rrihshin me nj' mbret
çilic, ⁸⁵ që s'i mbet
18. nënë ⁸⁶, se t'i dheksi
të ish ngjersk vetë.
Ahiera krahu tij
dhe Turqvet shëndetë
sa, pra që përmistin
Çiliçin e e rrëzbistin
19. papá ndë vendt tij,
gjithë shokët e kënduen
përpara Amuratit,
që si bir e ruen
e si më të bushter.
Mandaj me nj'ushter
20. pesëmlesh e nisi
ahiera' paren herë.
Këtuna si xú
se trimi i bënej nderë,
dishë papá t'e nisnej
të vej t'i përmisnej
21. më ca zotra t'Asjes,
që s'dojen të rrijen
at t'i ij ngjersk ⁸⁷:
Vate e që s'dijen
xunë si sinodhi
kish Faten Gavnji,
22. ç'i vej vithe kalit
kado bij mbë shpor.
Me kët Asjotvet
at rá me forë
e vú gjithë përposh
me Fetën ⁸⁸ kalosh.
23. Ai kët edhe gjetsk
ahiera sheshroi
nd'Asjet. E' bushtrin,
që trim dhén mbjoi
me ëmbrin e nderuer
e bukurith ndërruer,
24. me sa kurora pati
mbi zotra aqë e mpretra:
'bushtrin Arbresh.

85) I Qiliqisë

86) nën

87) at t'i sundonte

88) «Fetë» quhej Amurali i dytë, d.m.th. «Pushtonjës ngadhënjimtar»

- Ka njera anë e jetra
Alliu me kalërinë
prit' zëj si min
25. ndë pjasët vërngutur,
pra që e nxilosnej
me sa axatra shtinej
mbëhundë' ja strosnej
mesaresë, që mbanej!...
Jó!... së ja gëxarnej
26. thanen gjithë siut,
që mbë rahj e ruenej
ka ditë e kalërinë
hapur i dirgonej,
si pamë, si ndë thest
t'e kalnej ndë mest.
27. Alliu s'ish njariu
që mbahej... Arbreshi
nd' atë mot ngrënej
si burri, kë veshi
Gavnjia!... kush mundnej
t'e tundnej e t'e shkundnej?
28. NDRAMENDI i fadhartur
me tru t'e vëj përposh,
të djathten e Dibres
zëj me atá kalosh
kuelvet, të qellur
ka Uxuni mbjedhur
29. ka të zënat jashtet
ndë dhët Ungerisë,
ku djallin ish e bënej
për helm Krishtrisë!
Diq atjë e kallonej
e shpitë turpëronej.
30. Ka jatra anë e Dibres
me kuelt Adhramanin
shtijti. Ai ndë Misjet
bëri më baxhanin,
te gjithë shkeli e xheshi
e u qell keq si desh.
31. Ki kaq i brerosur
drithmen kish shtënë
Arbreshvet që llargu,
se ç'ish kún xënë.
Ai që fare i ronej,
se për fare i mbanej,

32. Ish vetë Skanderbeku:
kta krera shokë pasur
ndrë të zënat e Asjes⁸⁹
e gjetk kish masur,
si edhë at' marrimarr
tërbim Abuxhafarr,
33. çë me kuel Alliu
sill krahzit t'i ruenej.
Nengu kët turk
ren, çë ka shkonej,
me ndër dhëmbë gjishtin,
sa mallkonej Krishtin,
34. e diq Ungerjotë,
kuj dhe me trù Turku
pahir shkulnej vashat
shpivet; e, si ulku
shtin delet përpara,
i nisnej të qara
35. ka prindzit e mjerë
me lotë e me hjidhi!...
Qajen me ta guret;
t'i kishen lipisi
qentë edhë, çë vrejen
at' helm e i leh' jen
36. kërrusuriz mënjane!
E Bëna e turbuer⁹⁰
qanej ndrë të zeza
at' gjind të meruer,
për aqë bila nisur
e aqë gjella shprishur
37. udhes allalarta
shtirë të trakulojen
ndë shtrat të Vdekjes
ç'i shtronej të fjëjen
gjumthin e ëmbel
me të mirit ëngjel.
38.
39.
63. Maumeti
j'arrú e zú e i folen
me të truvet golen⁹¹:
63. Ti zoti Amurat,
së vren Arbërinë,

89) ndër luftërat e Azisë
90) Natyra e turbulluar
91) me zërin e mendjes

- për ngenë çë ti i dhë,
të zëhe me Misinë,
si të pështoi ka dora
e si të rá kurora
64. saj, çë ti mbaje?
Le të verë Misia:
Paqsoju prë nani...⁹²
Ruej se Ungeria
s'ë ngjalë çë zëhet
kur ngrohet o ftohet
65. hera ditvet' mira.
Ngjudhirju Arbërisë,
me ushtrat, çë zënë⁹³
kë kundra Misisë,
se t'i shkelnjesh liqen
si Ungerisë Kriqen.
66. Leji për ni të venë,
se vjen çë ngenë ké
të bëç më tutjë
këto di qiqë⁹⁴.
Mbjith e stros ushtritë
gjithë mbi Arbërit.
67. Frakosju sa më njize,
se ndë i dhëfsh mot
asaj, s'und e mbjethsh
për at' bushtrin zot,
çë aq me forë e gellen.
sa mund i jarë⁹⁵ gjellen.
68. Strosi gjithë krerat,
çë janë më të bushter
nd' Ungerit e Misjet.
Prëtriti nga ushter,
çë nganjë ka nënë
e rritja me të shtënë⁹⁶.
69. Po t'errënjesh kështu
të këç at' kurorë,
çë ka kriet të rá,
mund pra ' jash dorë⁹⁷
papá tek lë
për ngenë çë së ë.

92) për tani...

93) që ke nisur, filluar

94) qiqë («qiqë» — për të rimuar me «ké»)

95) mund t'i japë

96) me të shtuar

97) pastaj mund t'i japësh dorë (mund të përsëritish luftën...)

70. Furnon pra ku zure...
Hap sitë e me të shpisë
Pasharat mirë fole⁹⁸,
e thirr proksonisë,
çë me lletra shkruer
ke t'nisnjesh, tue çuer
71. krerat me mbjedhur,
të venë nënë Allin,
të shqiejen e 'therjen
si dele Arbërinë.
Amurati i ngrohur
ka kjo 'eger fofur,
72. ç'i bëri Maumeti,
pataksi e u triqimis:
Pra çë foli e ndreqi,
Alliu bën e u nis
me gjithë krerat zgjedhur
ka do ishen mbjedhur.
73. Ki udhes Arbërisë,
çë Turqvet ju zdroth,
ngit me trutë e liga,
çë kallzoi e hjoth
me shumë kanosi,
çë bëjen trëmbësi
74. veshvet arbëreshë,
si moti kur nxihet,
shkepten e gjimon
si ka mali e shtihet
me t'erret vrujtim,
çë me ngjerthëllim
75. zë gjindjen e kavshen
e i shtinë të tirmosur
kalivevet babartur
si dirq, kuj strosur
qenë gjë qen të tharet
t'i reshtjen ka arat.
76. Si ajò gjind' e kavshë,
ka moti dhistanosur,
të pakzit Albreshë
së keqi' kanosur
ka Turku, çë vinej
eger t'i binej,

98) bisedoje

77. pjesë e marmarosur
e pjesë të meruer,
ulet së pushojen
gjakun: tue rëkuer
ruejen si të dojen
vrerit' ja pështojen.
78. Qajen, vejen shpjeksur,
hin e dilnë gjirivet⁹⁹
për fjalesh vapëzi.
Kështu gjithë shpivët,
çë kishen një vater
s'folej më jatër¹⁰⁰,
79. se t'helmit, çë nxinej.
Shkuljen lesht e faqen¹⁰¹,
tue thënë: popo biermi
libertan¹⁰² e paqen
79. Me ehja gjithë veshi,
për nderë' nga katundi¹⁰³
gjiri; e me zotrat
krera mbani e tundi
gjithë, e i mirrni vesh
'bushtrit zot Arbresh.
98. Ki nga horë ndëhej
ahiera me vapëzi
fjalesh¹⁰⁴ e të puthej
me zotrat gjiri,
për gjuhen e Besen,
çë «mirsevjen» e presen,
99. të xënë si kanë 'qellen
nd'atë herë të helmuer
ka Turqet kanosi.
100. Mandaj nga katund¹⁰⁵,
ka zoti' rriqidhuer,
gjindja gjithë shihej
ture cambatuer:
Kush stisnej, kush bënej
gropa o thëllonej

99) hynin dhe dilnin nga gjiritë

100) nuk flitej për tjetër gjë

101) shkulinin fiokët e faqet

102) lirinë

103) për nder të çdo katundi

104) me ngushëllim fjalësh

105) në çdo katund

101. katundit rro-rrot:
kush ehnej o dirtonej
për hele e thikë shatat
e pjoret: kush mësonëj
kuelt të shurbejen
te lufa si dejen ¹⁰⁶
102. Kush të shpatalisnej
xëj e t'vej kaluer:
kush më mirë stenej
të msonej, tue msuer
jipej e dërtonej
antet si dojen.
103. Gjithë cambatojen
burra e pjeq si ishen.
.....
Pjeqzit pra, çë foljen ¹⁰⁷
kështu e hapjen golen
ndër shpizit' thojen
bilvet të shëndoshët:
Ecni e bëna nderë,
Bil, te Dibra poshtë:
Luftoni si Arbreshë
me zëmrat me lesh.
105. Me ehja, bil, veshi!...
bë't'ju njohë Turku
njerez të nderuer ...
i bini si nji ulku.
Të ritë burra Arbreshë
të leshtit mirrjen vesh ¹⁰⁸,
e, lënë shpinë, vejen
me bukë e me turresë
ka Skandërbeku i mbjith
e vëj gjithë mbë pjesë
të antevet, çë bënej
e këto fjalë i thonej:
108. «Liqja, o Gjiri,
është ka ana jonë!...
Me në ë kjo hjë ¹⁰⁹,
çë nderë e gjellë na jë.

106) dojen donin («dejen» për të rimuar me «shurbejen»)
107) pleqitë pastaj, që dinin të flisnin
108) të rinjtë arbëreshë dëgjonin pleqitë
109) ky hir, d.m.th. feja e shenjtë

96. *Le miri co qji davi*

*Co ndan jatan miri,
Gronia te Chirshluc,
Gjind vit e fume...
Mes faja te kulmohi
A di borit pa rivoti!*

97. *Me dhja gjith veshi*

*Për ndesi nga Colandi
Gjira, e me srotat
E ora ndani e tundi
Gjith e mirrjen vesh
Dushtril srot Arbresh*

98. *Chi nga hoore ndeshi*

*Mhijara me vapora
Folqesh e te pathej
Me srotat gjira
Për gjuhën e Bazon
C'ë mirrjen e prisen*

99. *Le vion si caan thëlen*

*Ndot huer te helpruar
Ca Turket canossa.
At ture mirrjen
Kotit mbata bëjen
Shurbsat c'ë dojen*

100. *Mandari nga Coland*

*Ca sroti ricardhuer,
Gjindha gjith shtraj
Ture zambatur
Cush Atinaj, cush bënej
Gjipe o thudonj*

*ben dalla man di qua che regge
toute mirabilmente la natura!*

*N'è tutti il vestito cor; cristiana gente,
tra le beate sofa va fior nulla
si contrasta, nella ruva ancora
riversata il ristoro dal calore!*

*Dato mano alle spade tutti e d'armi
vestiti, per l'onor di nostra patria,
accorriti; ubbidienti a vostri duci
siete tutti e fedeli e movete
al soma dell' Eroe ob nostra terra.*

*In ogni borgo e castello allora l'Eroe
vicino lor confortando ed esortando
alla difesa comune: i lor dignari
abbraccia e gli armati capitani
che l'avalgan allora a sospitate,*

*onde intender sui monti e sui videri
in quell'ora si grave contrastata
dalla burra miracea. Ed li dellando,
i duci, tutto si adombravano il cuore.*

*Quindi in ogni città dal feroce Eroe
rivitata, a favor della difesa
fororan l'ubri e la braccia. Chi s'attende
la ruva a soffroni, chi colto murtu
« profundar le fossa*

109. Harepsi, shokë! Kemi
 hjë kto ehjë ' rrotarmi
 ndrë zbulitë e Dibres,
 te vem'kriet i marrmi
 Turkut, që mixiren
 vù kur të miren
110. dish'vith dhethit tënë,
 e Besë e leftheri
 na cënoj e shkeli.
 Gëzonie, shokë gjiri,
 se na liqen kemi,
 që bën e gavnjemi.
111. Ndomos se njón shumë
 Turqit s'kanë që bëjen
 me k'ruejen nderen....
 e dinë si luftojen ...
 u, që shokë i pata,
 zëmren'tire mata.»
112. Kështu Skandorbeku
 shokë-gjirivet thoj,
 kur me sin e urtë
 shikjo e folë t'doj,
 që shkrepin ndë gjith
 i zgjonej e fuqitë.
113. I ndreqnej si duhej:
 trimat lert kalorë
 i bënej, e ngunjotrat
 me storahj e llorë
 axatra t'i bënej;
 të martuerit lënej
114. mbjedhur ndrë katundet
 t'i ruejen ka të liqtë.
 Sa gjithësej ndreqi
 u zdroth si ka armiqtë,
 që nd' Arbrit vijen,
 e kishen zënë e hijen,
115. si korba me etë gjaku;
 si korbat ç'i rrotarjen
 nga dita rë-rë,
 se mbi ta vëndarjen
 vdekjen, që me mish
 i ndëndnej si kullish.

KANGJELI I TREJTË

Përmbajtja e KENGES SË TRETE

Ushtria arbëreshe takohet me atë turke dhe nga të dy anët luftohet me vrull, kur Feja e krishtere me shumë engjëj përpigjet me Fenë turke e me gjithë shoqërinë e saj. (str. 1-2). Ato luftojnë simbolikisht të padukshme, sikur t'i ndalonte dikush; po kur Perëndia deshi të mbarohej lufta e Feve, e urdhëroi Fitoren të rendte me vrap dhe kjo dërgoi një stuhë me gjëmime e shkrepëtima kundër turgve dhe Fesë së tyre, aq sa ushtria turke u tremb shumë duke u zbrapsur. Ndërkaq Skënderbeu e urdhëroi ushtrinë e tij të zbrapsete e të fshihej në ndonjë pyll të afërt dhe të hante sillën me bukë e verë, duke pritur të mbaronte shakullima.

Përkundrazi Aliu i ftoi turqit e trembur ta kthenin kokën nga ai dhe të dëgjonin porosinë e tij. Me fjalë të marra nga Kurani, Aliu u thotë atyre të luftojnë me guxim e të vdesin, po të jetë nevoja, se për ta është hapur Parajsa me lulet e me gjithë gëzimet që dëshëron zemra e njeriut. Këtu Feja turke vjen e mundur dhe e lidhur me pranga hekuri. Aliu vijon duke u thënë ushtarëve se po vjen një vajzë «që shkilqen ndër vashat si një trendafille», e cila sjell me vehte 500 kalorës të zgjedhur; prandaj ai vazhdon: «sa të mbaronjë kjo monostrofë, kem' t'i sulemi Arbëreshvet t'i vrasmi e t'i shprishmi.» (str. 4-62,1). Ndërkaq Aliu shtyn përpara Buxekun me këmbësorinë kundër Skënderbeut, që, i dalur nga pylli me kalorësinë, e përballon me vrull, duke vrarë pa mëshirë turqit e mjerë. Shpata e Skënderbeut u ngjye e para me gjak turk tek aradha e Buxekut, duke i prerë kryet Ahmetit, pastaj Kardamonit. (str. 62,1-92). Skënderbeu, i nipi Hamza dhe arbëreshët bëjnë kerdinë ndër turqit. Nik Peta vret Abulin; po kur Buxeku pa se kalorësia arbëreshe mbillte vdekjen kudo, shkoi tek Aliu, për t'i kërkuar këshillë. Ai i tha të hidhte në luftë ushtarë të tjerë, derisa të arrinte kalorësia e fshehur e Abuxhafarrit, e kështu Aqburri e

Manxurri hyjnë në luftë nga të dy anët me këmbësorët e tyre, duke luftuar edhe në mes Buxeku me rreshtin e tij. Atëhere Skënderbeu e ndau më tresh kalorësinë: nga e djathta dërgoi Kont Uranin, nga e majta Arianitit, dhe duke qëndruar në mes vetë me të nipin, Kont Urani ju sul radhës së Manxurrit, duke e shpërndarë e dërmuar; vrau pastaj Alibeminin që ish në krye, mbi një kalë arab, duke i prerë veshlat. Nderushi, i dhëndri i Kont Uranit, si rrëmbeu kalin e Alibeminit, i hypi dhe shkoi përpara, duke shkelur dhe vrarë shumë turq. Kështu, arriti te i vjehri, që gati sapo rrethohej nga turqit e Solimanit. Atëhere Nderushi lëshoi një klithmë, sa mali i Dibrës kumboi, e turqit i zuri drithma; pastaj u sul në mes të tyre, çau rrethimin, duke vrarë shumë prej tyre. Ndërkaq Kont Urani, duke shkuar përpara me të dhëndrrin e duke u përpjekur me radhët e Muh-tarit, i preu kryet Solimanit. Dallohen në luftë edhe Arianit Komneni me kalorësit katarjotë, që luftojnë kundër radhëve të Aqburrit e të Tullunit.

Sheshi i luftës duket si sheshi i Hidhërimit, plot me gjak, me klithma e të vrarë.

68. Ahiera
shpata Skanderbekut
e para t'u ngjye
te anti Buxekut,
që i pari i ndëhet
i shtijtur të zëhet.
69. Atij u fanaros
me gjiritë Arbreshë
si lliun me ú mishi
strosct ku janë desh.
Këtu që çhjat zdrith
me shokët, gjellat vith
si Vdekja e pa-ndëndur,
që me ta rrungonej
askandrështa e qeshnej
sa më gjella rkonej
nënd vozhtë e saj,
që pjot gjak e vaj
71. mbjonej at' zbuli,
që si Pisa nxinej,
me lip e me helmi.
Me këta ajó shtinej
e ngurnej si ecet
si ka karkalecet,

72. kur zjarri kollomesë
gjellen i rrafaren.
Vdekja, drithem zjarri,
kështu atë burraren
me shpán e fatosur ¹¹⁰
e Arbreshvet strosur
73. mbi ta si aqë qen.
E qen dreq dukshin,
se kuelt nënd atire
më se qen sulshin,
se shkeljen me këmbë
e zëjen me dhëmbë.
74. Kali Skanderbekut,
kuj Korb ja thojen,
— se si korbi nxinej,
e mbë karrerë shkonej
gjithë kuelt e gjirivet —
zdrith trëmbësi sivet
75. Turq, kuj kcenej
e zëj kriet me griké.
Ahmetit, krie axat,
kcei e zú si fik
kocen: te ja mbáj ¹¹¹
si bar ç'kish ' haj,
76. tundu me nj' vërzilë
Skanderbeku preu
at' kocë ' ligash trú.
Kali kriet s'lireu,
po vjerrë si kromastar
ndë grikët tue ngarë
77. e qellnej e trëmbësinë
shprishnej ka ngulej ¹¹²
ndër shokët e Ahmetit:
e kuj ngrah sulej
at' kocë çë rrëjith
giak, si-hapët zdrith
78. ndë çeret aq fort,
sa dreq e çotjasnej.
E furnon së vrari
me shqelbet çë i pjasnej ¹¹³.
Kalorin, çë si pikë
vrit, ndëpër thikët

110) me shpatën e magjepsur

111) ndërsa ja mbante

112) tek ngulej, tek futej

113) që i jepte

79. qellnej: e kështu
të di të math bëjen
lëmashin e gjindjes,
çë nënd atire lëjen
gjellen e gjiritë,
ç'i prisjen ndër shpitë.
80. Kalorit prematjotë
ngëmshit s'e lëjen
maj e me forë
ashtu ehjët luejen:
Bijen të shteku
Turqvet, çë Buxeku
81. i shtinej mbë hundë,
si suvalat era,
gjithë njeri mbi jetrin
ka zalli karrera,
ture thier përpara
ka e nderes karrara,
82. me shokët, Skanderbeku
më tutjë skotisi
Kardamón, çë mbanej,
si mbalë timbes lisi,
me llajenë e tij,
çë kalërisë rrij
83. ndë çeret me forë.
Si Skanderbeku errú
mbë hundë tij grahu:
Kali drithmen shtú
llajesë me ndë grikët
kocen: ndëpër thikët
84. ngrerë qirithin, çajtí.
Gjithë kalëria hiri
pra e shprishi e shkeli.
Kardamoni ahieri ¹¹⁴,
sa pa se s'kish çë bënej
vdekjes ' ja pështonej,
85. mbë hundë Skanderbekut
erth me shpán ngrëjtur
e kështu zú t'folet:
Ti edhë ké t'rrëjtur
ka vdekja ndë k't ditë
si aqë timshit ¹¹⁵.

114) atëherë

115) shokë të mi

86. Vre! çë kë përpara!
Rûeji Kardamonit,
çë ca mot ndë Misjet
luftoi e Siqirjônit
dhjetë katunde i muer
e pra ka jeta e nxuer.
87. Mbanj se dit't e tua
janë e s'janë piksur,
ni çë m'u përpoqel
Ndë k't cingardhiksur
fjalesh, Skanderbeku
i tha: bir derku,
88. zë të shpatalismi
për nderen e bukur
kë¹¹⁶ ka çera jote
u reshtenj si fjatur,
e bë t'shohsh zi
me të egrit si.
93.
e Skanderbën, çë shkoi
tue humbur gjetk
me Amesen, kë s'lëj
të vetëm të vej
maj keq mos' kej¹¹⁷.
94. Shokvet ngarë përpara
j'arrú edhë ja shkoi:
i hapi udhë gjetk
ku Abulli s'doj' lëj
Komnenin të ngjatej
e zëj me të e matej.
95. Sa t'e vrei Abulli
buer sa kish zbrahem,
e la shokët ' mbanej
me at' madhin graham:
U ngúr, si i dhjerë,
e vrarë qe pa nderë
96. ka bushtri Nik Petë,
çë kalor j'arrú
e fjamurin i muer
nji shoku, çë si hú
qellnej ratë e iknej
sa udhen së shihnej¹¹⁸.

116) që, të cilën (rasa kallëzore)

117) s'e linte vetëm kurrë, që të mos i ndodhte ndonjë gjë e keqe

118) shihje

97. Buxeku kur vrei
se llajetë, çë nisnej
mbë hundë Skanderbekut
së mbajen, se i shprishnej
sa nënga t'i përpiqshin
e fjamuret i mirrshin,
ka Tolaqirku Alli
rrangarti për këshill . . .
Doj' dij ndë kish' shtinej
më gjind ka kush vill
vdekjen gjithaparu
e shkelnej gjithë mbaru.
99. Alliu, çë kalërinë
prit' dil ndër anet¹¹⁹,
si të kish qindruer,
tha: shtij tëndin anet¹²⁰;
çë të ngasë varesen,
mos rë se shumë vdesen
100. përpara ktij zjarri.
Zjarr ë kjo kal' ri,
për në gjithë axatu.
Kem' rrim' me at' kusí
t'e shuemi me gjak
ndë ktë' zezë llakë.
101. Mesarënë çë zure
mbaj e shtij me graham.
Aqburri e Manxurri
bë'tzënë edhë me zbrahem
ndër anat'luftojen,
kalërinë të lodhjen.
102. Me tartarënë time
prapë e prapë të ruenj.
Ndë u lipsit ndihem
e strosenj të luftonjë:
i qellmi dhunë, njera
të vinjë e bukur hera
e kalërisë tënë¹²¹,
103. çë shumë e prëret¹²² hin
e shprishen e humben
këta çë Arbërinë
duen 'ngjalljen. Përpara,
Buxëk, ka kartara

119) anët («anet» — për të rimuar)

120) ant, rresht («anet» — për të rimuar)

121) tonë

122) e çlodhur

104. nderes, që na hapet
si tërzuer ndër këmbë.
Manxurr e Aqburr,
ndër anat, si di gjëmbë¹²³,
shkrehni llajetë taj.
Buxek, mesin mbaj.
105. Të tre këta mbjatu
ka udha ç'i qe dhënë,
si një gjimës kulaçi,
llajetë, që kin nënë¹²⁴,
ndëjtin se t'i shtijen,
kalrisë se t'i bijen.
106. Sa vrei Skanderbeku
si udhet doj't' mbajen¹²⁵
Turqit e trutë njohu
Alliut, na kem'ndajem,
tha, shokë, kalrinë
tri pjesësh, ndë Gavnjinë
s'duem ' lëmi atire. . .
107. Zitu, Kont Uran,
ka e djathta me kuelt,
që qellen baxhân.
Ka jatra pra ngit,
ti zoli Arjanit.
108. Amesë, na kët mes
mbami. Shokë përpara . . .
Hurrah ka zena jonë! . . .
Përpara ka karrara
nderes! . . . Gjithë u shtunë . . .
ndë vend' t'ire errunë.
109. Urani gjet ka e djathta
Manxurrin gjak-madhîn,
që, se me Skanderbën¹²⁶
qe shok, bën të madhîn
mbi gjithë krerat trima,
se, shokë me të, drithma
bën e zû Çiliçin.
110. që Fetes ju zdroth.
Ushtres parë Manxurrit
si monastrof u hjoth,
me kuelt e sparrangjisi,
me shpatat pra e grisi.

123) bubullimë (=gjëmbë) — për të rimuar me «këmbë»

124) nën

125) si njohu qëllimet e armikut

126) Skënderbeun

111. Kështu u sul të dîtes¹²⁷
e, pas asaj, jatres.
Allibemîn vrau,
që fjit me golë kau.
112. Ndë Misjot, katundevet,
si tötari kaluer
kalit arab, hinej:
shkelnej tue mallkuer
me golen që ndërrarnej
e vrit kë i mbarrarnej.
113. Për se mbi kalt vej
dish' bënej baxhanin,
te ushtra t'i shprishej¹²⁸,
e pritî Kont Uranin.
I tha: me tij Arbresh
ndë ktënderes shesh
114. dua t'e shô', të xëhet
edhë ka shokët e tú
kush ë Allibemini,
që drithmen Misjes shtú,
për sa vrit e shkelnej
e bënej që i pëlqenej.
115. Mënjane dalmi e e shomi,
vi, tha Kont Urani.
Shokë, u ni ju truenj
gjithë kuelt mbani:
vreni Allibemini
si lufton e rrini.
116. Mënjane lufta u zú . . .
Turku Kont Uranin
xhirarnej e gënjenej.
Si teri me allmanin,
ki qellej e ruhej
me shpaten si duhej.
117. Si pá se bir ngenë
me Turkun, që e ngjaten,
grahu e kali e qelli
mbi Turkun me shpaten,
e veshlat i preu
e kalin i rrëmbëu,

127) së dytës

128) ndërsa ushtria i humbiste

118. e ja lã Nderushit,
te shokzit thërrisjen:
Eh vremë Allibemin¹²⁹
si lufton! Buhjisjen
me këtë thirrem copat,
malet rrëzë e gropat,
119. që prapë gjithë përgjegjshin
e rritjen trëmbësinë
ndëpër Turqit 'mjerë,
që vrejen Gavjinë,
që, (si lliuni deshvet),
përzier Arbreshvet¹³⁰,
120. i vith gjellen trime.
Nderushi, se të xheshnej
Allibemin rarë,
që vdekjes i qeshnej,
qindroi e u qikar
mbi të. Ehjt me ar
121. sa ja shkuli e muer,
arabit kal këcej
me një kapërxim
e i tha: ish atoj¹³¹.
Atej kem'ngasmi,
Turqit se të vrasmi
122. bashkë me Kont Urán¹³²,
prind bilash me hjë
sa i hundohet Dielli
e s'ecen tek i shë¹³³
Ti, ndë si ai që kisha
e shumë mirë disha,
123. se gjegjet bënej mua,
qofsh e s'më gënjen
sot e mirë më qellen,
ti zonjë të mirë vren
mbi tij një vashë, që kurë
të ka: ajo si amur
124. i gjallë zbukuron
ndër shoqet me hjë
të shekullit që ecen.

129) kemi vërejtur Allibeminin
130) që vërenin Fitoren përzier me Arbëreshët, si luanit në mes të de-
shëvet
131) shko andej
132) Uranin
133) i shëh

- Ajò elp të jë
e bën e há sa do,
për se mirë më do.
130. Kështu të këndon
Vasha, që u dua,
ndë¹³⁴ t'e meritonj
ti bën nderë mua,
tue thënë e tue vatë,
kali, që s'doj ratë,
131. i thoj ëh ngaçikë
me kocen që ulnej
e gjegjnej me veshët
ngërlartur e s'ulnej.
Tue ngarë errëjen
te Kont Urán çojen¹³⁵
132. zënë me Bajaxetin,
Nderushi t'u shtú
si kush do të vdesë
nd'at'illajë e vú
përposh shumë e shkeli
me kalin e i çeli¹³⁶
133. ehjen që vith gjellat,
save mirë i erth¹³⁷.
Pra për krej shokvet
nënd Urán u derth.
si lumi që siell qinë,
ka Sullimani shtin
134. ushtren e Buxukvet,
me axatra e kalorë
piksor, gjithë e veshët
me hekur; me llorë
'shëndoshta, kta rëgra,
me çeret e egra,
135. si qene të pjela,
shtihshin tue thuritur
me treqindet gjuhë,
që kurmin të mbijtur
bëjen, kuj së jesh
dreq gjak arbresh¹³⁸!

134) në qoftë se
135) ndërsa gjejnë Kont Uranin
136) i goditi
137) erdhi
138) atij që nuk ishte prej gjaku të kulluar arbëresh

136. Trima — shokët e Uranit
me këta sa t'u'rrunë
mbë hundë, u përleshin
e si qen u zunë,
te kuelzit i ngrëhshin
qirithin e zëhshin
137. bashkë me zotrat'tire,
çë zdridhjen sapatë o hëll,
çë prisjen e shpojen
hekuret e thëll
ndër kurmrat i hijen
e gjellat i shkrimbjen ¹³⁹.
138. Nderushi dhe si i llav't,
se t'nderonjë Xhudhiten,
zdridhet e Buxukrat
dhjetë e dhjetë mbiten
ndë gjak'lire: thërret,
te shpaten kërset:
139. «Meshëndetë neve
e Zotit Arbëresh!
Më ju s'ell Djalli
këtej kunder nesh? ...
Një, si këmbalarta
ju shtiemi te balta! ...
140. Zë boten, bir qeni ...
Ti jatri tët ëmë
më së shë ¹⁴⁰. Ti jatri
së há bukë prëmë ¹⁴¹! ...
Tij jatrin, kuj ballen
ndajta, kush ngjallen?
141. Te ngit, ture vrarë
si gjëmba ka shkon,
i orth ndëpër trutë
Urani, çë lufton
më prapë, te përpiqet
e është po të hilqet
me Turkun Sulliman.
142. Te kta krera zëhshin,
Nderushi vrej ca Turq,
çë kulaç vëhshin,
si krej i bëri mb'si,
të zëjen filaqj ¹⁴²

¹³⁹) ua shkulin, ua merrnin jetën

¹⁴⁰) më nuk sheh

¹⁴¹) sonte në mbrëmje

¹⁴²) rob

143. 'bushtrin Kont Urán,
Këtù ju err jeta,
e, si ka janë Dhimonë
shtihet Shën Mihali
t'i bjerë, u sul. Mali
144. Dibres rrukulloi
e reksi me thirrmen,
çë Nderushi shtù
e mixorvet drithmen
suell, të ju sul
e ndëpër ta u ngul,
si pika çë shkrehet.
145. Nderushi përposh
gjithë me shpaten vù:
tue këc'er kalosh
me nisen, çë i muer
krejt, errù mbë herë
çë Urani kriengula
shtij Sollimán ¹⁴³ pa-kocë;
kë tundu si karçofull
i preu e si marròc
ju pjas tek i rá
çë shurë e gurë ká.
147. Me nisen marrë e tokun
e kalit, çë mbán
me njëdorë, me jetren
kulaçin turk çan
bashkë me Kont Urán;
prana Sollimán
148. xheshen e merr kalin
me galun ndërruer,
sa si kali Diellit
shkilqenej, t'ish ruer
të jatit Xhudhitës,
çë kish hjetë e dritës,
149. çë jeten zbukuron
e veshen me të mira
e gjellat llambardhosen
e bën të fanmira.
Malli Vash's hjemadhe
bënej kaq të madhe

¹⁴³) shtynte Sollimanin

150. foren e Nderushit,
 që si pikë shtëllohet
 jatres legë mixorë,
 që stroset të zëhet,
 ka Muktarri shtijtur.
 Abubekrri'mbijtur
164. Sheshi mërjes duket
 copa ku rëkohet
 e qahet ndër lucat
 me gjak, ku lingohet ¹⁴⁴
 njera që Spriu ¹⁴⁵,
 i jati mos njariu,
 155. me të i darakopsen
 thellë ndë barkut natës,
 pa ilëz e pa Hënë
 me vrerin e mëkatës,
 ku Mosnjariut qëllon
 e s'ë kush e zgjon.

144) lëngohet
 145) Asgjëja

KANGJELI I KATËRT

Përmbajtja e KENGËS SË KATËRT

Perëndia mbi fronin e diellit vështron poshtë drejt sheshit të luftës dhe sikur gëzohet, se derdhet aq gjak turk nga arbëreshët. Ndërkaq Skënderbeu mendon si të shpartallojë turqit, pastaj me Nik Petën i sulet aradhës së Alitamanit, i cili i kishte premtuar Aliut kryet e Skënderbeut. Aradha e Alitamanit përbëhej nga ushtarë persianë. Skënderbeu i shkel edhe i vret, ndërsa Alitamani shpëton e zhduket. Pastaj shkon kundër aradhës s'Aqibës, të fejuarit të Xoraidhës, e cila po vinte me 500 kalorës. Skënderbeu i preu kryet Aqibës, ushtarët e të cilit u shpartalluan pa lavdi. Skënderbeu i ndoqi dhe i vrau ata, «tue i shtruar trollin për shtrat», vret edhe Mustafanë. Muzaqi lufton kundër Feraqit. Kont Urani kryen veprime heroike kundër aradhës së Manxurrit. Arianiti vret e pret turq ndër aradhët e Aqburrit. Ndërkaq Aliu hidhërohet për shkak se kalorësia e Abuxhafarrit nuk po vjen ende, dhe këshillohet me Buxekun se ç'duhet bërë. Së bashku vendosin të grumbullojnë aradhët e t'i vërsulen kalorësisë arbëreshe. Të dy krerët shkojnë përpara dhe përpigën me Skënderbeun e me Hamzën, ky përballon Aliun dhe Skënderbeu Buxekun; por të dy krerët turq zbresin nga kuajt e shpëtojnë. Aradha e Aliut, përkundrazi, vërsulet kundër arbëreshëve me shumë ogërsi, se hieja e Amxarrit (të vdekur) frymëzon turqit të luftojnë fanatikisht. Nadir Abiqi, heroi i Sfetigradit, është i pari ndër luftëtarët turq; ai vret Kuçën, arbëresh nga Suliu, kushëri i Skënderbeut. Ky atëhere u zemërua keq, u bëri thirrje shokëve të tij, sa malet gjëmuan, edhe i hodhi kundër turqve; këta i pritën me guxim të madh, duke u bërë ballë arbëreshëve, të cilët ishin shumë të lodhur, se kishin luftuar shumë. Shpëtimi i arbëreshëve në këtë kohë qe Lek Dushmani, që erdhi me kalorësinë e tij të çlodhur, me të cilën u hodh në luftë. Skënderbeu ndërron kalin e tij të lodhur e lëshohet me vrull kundër turqve; pasi vret Nadir Abiqin shkon përpara me kalorësinë arbëreshe e, si zjarri që përhapet duke djegur barin e thatë, vret e shpërndan aradhët turke. (str. 1-141). Në këtë kohë në Krujë

4. Këtu Skanderbeku
Nik Pet's u pruer
e tha: kta bil derku,
ç'ikjen, më mbarrar¹⁴⁶
me kuelt, e i xhirar¹⁴⁷
5. t'i zëmi filaqirë¹⁴⁸...
Pengoji këmbë e duer,
si dhj cë kan' theren,
e bë't'jenë ruer
te dushku këtjetej,
Ndramenti u atej,
6. ka atà Turq na presen,
ngas e sho'¹⁴⁹ cë duen,
me këta shokët e mi,
cë sot na nderuen.
Grahni, biltë e malit,
me mua, e i rá kalit,
7. ç'u skaperdhiks: e kellnej
si era e gjithë shkonej
si illi shkëndilavet,
cë bishtin i bëjen¹⁵⁰
kur lëshonet e bie
o nget ka njeter krie
jetje. Sa t'errú
nd'ata Turq, zu e shpoi,
e me mish e gjak
gjithë at'llakë mbjoi.
Ka do ngit skotisnej
e gjithë sparrangjisnej
9. si kashtat vorea,
cë frin e keq' e shtin
çëdo i mbarraren
e tröllin pastru shin¹⁵¹.
Pra ka Allitamani,
cë shokvet thoj: ngani

146) më ndatol

147) i rrethoi

148) robër

149) shoh

150) vija e ndritur e kometës

151) fshin

10. hurrah! kuelt'priermi...
U shkreh. Ai thoj
Alliut: ndë nuse
të bukuren, cë njoj
me pesëqind kalorë,
më dhëvsh t've kurorë,
11. me ushren time vete,
shtie ka kali Arbreshin,
e kocë e kal të siell.
Alliu kruenej veshin
tue gjegjur t'i nxënej
e taksura ç'i bënej
12. Allitamani. Pra,
se t'e nxir përpara,
i tha: Të qoftë dhënë...
Hurrah ka karrara
nderes e luftò,
të keq kë ti do.
13. Ai Turk pordhullar
mbjatu me llajenë
e shtú ka kalëria,
cë trëmbnej me hjenë
kë kundrela e ruenej,
e ënda t'i shkonej
14. të doj me ehj' t'e shij¹⁵²
me të çërë mbë çërë.
Si Allitamani erru,
zú tirqit tue dhjerë,
e prapa gjithve rrinej
me drithmen cë e vrinej¹⁵³.
15. Llajeza tij me trima
persajotë prë ca herë
mbajti e ca kalorë
bëri të cënuer.
Këtu Skanderbeku
tha: shokë, kta çërë-derku
16. më na kem'duromi,
udhet' na mbarrarrjen?
Mbë shpor gjithë kueltvet
biemi t'kakaren...
Hurrah, vl, mbë shpor
biemi shokë kalorë!...

152) ta shihte (të luftonte)

153) vriste

17. Mbë hundë Persjotvet ¹⁵⁴
 kuelt këcien qirin:
 me këmbet përpara
 i shkallmuen gjin
 e i lëshojen thikët
 te i zëjen me griq't.
18. Llajea gjithë që shkelur
 me fjamuret, ç'i ranë.
 Allitamani u buer
 nd'at'ditë! .. më s'e panë
 Turqit e Arbreshët
 të gjallë o' vrrarë ndë shesht.
19. Prana Skanderbeku
 me shokë Trëmbësinë
 e Vdekjen e shpejtë,
 me vithe Gavnjinë ¹⁵⁵,
 ç'e ruenej e ndërronej
 me hjezen, çë e bënej
20. si Marti eger ¹⁵⁶, ngau
 ka Aqiba, bir të mirish,
 çë shehura ¹⁵⁷ la shpinë
 e prindit, nip lëtirish.
 I jati, pra çë e qajti
 e nëmi e e shajti.
21. Trimi bir i iku,
 se t'i bënej shkatë,
 se s'dish t'e martonej
 me k'doj nd'at'villjat:
 Mandaj u përzie
 nd'at'Nisëne, e krie
22. Alliu mbjatu e bëri
 mbi një qind jushter,
 se kish hje t'i qellnej,
 si ish trim i bushter.
 Kur shokët sparrangjisëshin,
 se trëmbshin të hilqshin
23. me Arbëreshët kalorë,
 s'u rua e si horrjät
 me di ca shokë të tjerë
 dish'luenej at' shpatë,
 baxhanin të bënej,
 nusen të nderonej.

154) persjanëvet
 155) me Fitoren në vithe të kallt
 156) Hyjnia e luftës
 157) fshehurazi

24. Këjo ish Xoraidha,
 mes-holla vashë me hjë:
 kjo me mall e losnej
 si e kuqe mollë, çë jë
 dukë griqës e hundes
 e sivet e ëndes.
25. Ish e mirë e e ëmbel
 vasha e këndimavet
 e gjithë katundit saj:
 ish malli gjithë trimavet
 ajë, ç'edhë e dojen
 vashat e e shërtojen!
26. Të bukurit e saj
 te mos një kopile
 gjënde: shkëlqenej
 si një trendafile
 mbi lulet e tjera,
 ç'ë kanë hjë e era ¹⁵⁸.
72. Aqiba kët shërtonej
 se të trashigonej
 me gas gjellen' tij.
 Sa u dhë se prëçmonej
 i jati kët mall,
 çë mbë gjë ju ngjallë,
 e i bukurith ju rrit,
28. përpara ja këndoi,
 tue rarë qitareles.
 Pra ç'dië sa shkoi
 e prindin pa nxë ¹⁵⁹,
 të ratit la t'i thë ¹⁶⁰
29. drej kë nuse doj.
 I jati fitinxë ¹⁶¹,
 sa gjegj të folë nusesh
 ka i biri, u mëri.
 S'e rucjti, s'dish t'i dij
 fare mallin e tij.
30. U kërrus i biri e u nguq
 e aq u helmua
 sa bëri bë të keq
 e tha: s'më shë mua
 më tata. ¹⁶² Pra shpinë

158) erë të këndshme
 159) në vetvete
 160) t'i thoshte
 161) i ati i keq
 162) nuk më sheh më mua ati

- lireu e jushtrinë
31. të bënej vate e u shkrua.
Mbrëmanet përpara
të nisurit këndoi
nuses te Qitara:
«Rri mirë, lule e mall,
u vete, o e mirë pa zall!...
32. U vete, mall, rri mirë;
po, mall, mos më harrò:
u vete e mallin tim
kultomë, o vashë, kultò.
Rri mirë, o lule, u vete
e lë kët gjellë të shkretë.»
33. Të vdesë ai vete!...
Popo që më tha!...
Xoraidha ture thënë,
dridhur shtratin lã
e patakstë e vati¹⁶³
ka finestra: e hapi
trimit mall t'i folnej.
34. Mbë vend më nëng e vrej¹⁶⁴,
po, me sa bashkë këndonej,
gjegj ka shpia të vej.
Me helm një hjidhi
lëshoi e gjithë u mbi
35. vasha, që me zëmer
mallin Aqib doj.
Mall, lëmë¹⁶⁵ pa shortë,
vajtonej e thoj...
S'kemi shortë e janë
di qen prind't e tanë.
36. Aqiba, pra ç'errú
ndë shpít shumë herë
gitaren puthi e, lënë,
tha: di u ndë më herë¹⁶⁶
të ravsha, o proksoní,
e zëmres, që më di...
37. Rri mirë, e mirëmagat,
buhoi e kopica
mos fare të dënofshin.
Lënë, u nis me ca

163) vate («vati» për të rimuar me «hapi»)

164) vërejtí

165) u lindëm

166) në qoftë se herë të tjera

- që me të u shkruen
e ashtu bashkë kënduen.
38. Nuse e shpi lireu
me helm, si kur dij
se trim te Dibra poshtë
i vrarë kish' bij
ka shpata atij zoti
me' bushtri atij moti.
39. Ki, sa Aqiben vreu,
që si qen ndërsenej
ca që me të mbajen,
e si aq s'lirenej
nderen e shpatës t'iknej,
rranga sa mos' shihnej¹⁶⁷
40. udhen, tha Muzaqit:
zitu ktej përpara
e shprish e shkel me kuelt
e shpo e hap karrara,
ndramendi që, me Amësen
ka ata Turq na presen,
u kalit bie mbë shpor
e vete. Si erë venej
ture vrundullisur
me shokzit që qellnej,
42. Kështu errú ai Zot
te Turqit me Aqiben
krah-mbë-krah e prisjen
me ehjet e shkultura,
me nderë të vdisjen.
Kështu qentë vëhen
tue lehur tek shohen
44. derrin që t'i qaset
i ngreshtruer, me dhëmbet
me gjak të ngërrnjasta:
e ka ata si i shtrëmbet
ngët e eger ruen
e vetullat së luen.
45. Si ata qen derrin
Aqiba mbjedhur prit¹⁶⁸,
me shokët Skanderbën¹⁶⁹,

167) shihje

168) priste

169) Skënderbeun

- çë me Gavnjinë ngit ¹⁷⁰
ka ai lart tue luer
shpanë e kamaruer
46. ka vdekja, çë e qellnej
si shok të rrungonej
nd'at'zbuli gjellat,
kuj thanen i vënej.
Me ktò shoqe erru
Skanderbeku e u zú
47. të paren me Aqiben,
çë të keqin bënej.
Të hilqshin, me ehjat
Aqiba dij e luenej
gjellen: e kish ngjatur
më ca herë, ndë ratur
48. kalit s'ki' ¹⁷¹ mbë shpor
Skanderbeku. U ngrai
këtu mbjatu Korbi:
Aqibes ngrah këcej
e e uli. Se t'i zëj
kali kriet t'i haj
49. kocen si Ahmetit,
çë ndë grikt' mbanej
edhë, zdroth ndonjanë:
e, tek zëj t'i hanej ¹⁷²
kriet Aqibes mjerë,
kalori me të luer
50. shpatje at' kocë preu
tundu e njiherje,
si qinder këtjetej
i vate: një mërje
zú ¹⁷³ mbjatu shokët e tjerë
kur ja vrenë t'i verë
51. rrëzë koces Ahmetit,
çë me gjuhen jashtë
e sitë e hapët trëmbnej,
me dhëmbet shgirrjnastë.
Ktij vreri mbë çerë
gjithë shokët mbë karrerë

170) ngiste, vraponte
171) s'i kishte rënë
172) hante
173) zuri

sidis (70)
osirp (80)
amedshab (80)

52. u shprishtin pa të mbarë,
si zoqzit e çuer,
kur ndonj' çërë e huej
i ndëhet, o gjë duer,
ndë folë, ku rrinë.
Atire me Gavnjinë
53. j'arrú Skanderbeku,
trollin shtrat i shtroi.
Buxeku me rrangón
ruenej: me trú thoj:
sa ka t'jetë e kemi
kalërinë çë duemi!...
54. Ah qen! Po si thien
mbi Mustafán' bushter!
Kush më mban t'i strosem
me gjithë timen ushter?
Alliu s'do, se thot:
na kem' i jami mot
55. Kalërisë të mbjidhet.
Njëmos, me rrangonen
çë kam, venja e e shtinja!...
Pa rú ¹⁷⁴! Si mbi tënen
banderë' tijen ngrën,
burrat tue na shtën!...
56. Pa si ¹⁷⁵ me Mustafán
u përpoq e piqet!
Amin ¹⁷⁶, Mustafaut
ndih e shkel Kriqet,
çë kta Arbreshë ndëjen
mbi Hënen t'i ngrëjen...
57. Parfjet ¹⁷⁷, ndihi!... Ndihi!
Ndihma çë i vlen?
E vrau, një!... E shkeli!...
Njo si gjetk këccen
mbi ushtren e Feraqit,
çë mbë hundë Muzaqit
58. lefton e bën qiçe...
Hasán, hurrah! rrangár
ka lefton Feraqi,
at' lliun ec e mbarrár
mos t'e zërë t'e mbitenj
e ndë dët t'e nisenj.

174) po ruaj, shiko
175) po si
176) Muhamedi profet, i biri i Aminës
177) profet

59. Ndramendi si ka Alliu
u vete prë këshill.
E çoi që me vreqet
ndër si vren si vill
vdekjen Kont Urani
ka Manxurr baxhani.
60. Antin e tij mbanej
e shtinej me urtësi
kundrela Arbëreshvet
me t'eger kalëri.
Ture vrerë¹⁷⁸ shërtonej
kalërinë, që donej
61. edhe ka Arjeniti,
që askandresha binej
e shkolnej si vdekja,
që doj gjithë'përpinej
llajetë e Aqburrit,
që, me hjenë e burrit
62. bushter, më t'i qellnej.
Eh! shokë, kini liq!...
S'keqi sot ngallostim
me kta Arbreshë të liq...
s'kemi më që presmi,
se gjithë të vdesmi,
63. ndë mënoftë kalëria...
Një si na rrotarjen
korbat e stravatonjtë,
të ulen mbë darsëm...
Një si këtje bëjen
ca stravatonj e ngrëjen
64. një trim shok të ulet,
e murra si e xhiraren
të hinjë mbë pjesë te darsmit¹⁷⁹
Njo si gjetk marren
njater pickandora
ka këmbet e ka dora,
e e ngrëjen e e qelljen
65. si djelit me thirma
e vruitim pendash.
Sot na humben drithma
mdë ktë vdekje vrer,
e zbrahmi inë ë dhjerë.

178) vërejtur
179) të të ngrënit

66. Kush më na ren e nxier
shapken e ksulen?
Një antith Arbreshësh,
që ndajtur tresh sulen,
si kavshes tre ulq,
nguren neve Turq...
67. Çë thua, Buxek, çë erdhe?
Ti çë këshill më jë?
Mos gjë shokë tanshit
kalorë ndër anet¹⁸⁰ pé?
Më kta vroqe ruej
e çë përseksen thuej.
68. Je i ri e she¹⁸¹ më mirë!...
Ruej... Buxeku vrei
e prapa ju fjasdas
si mjergull çë ngrëhej
me buhuan e udhëvet
shkelur jashtë gurëvet,
69. çë copavet mburojen,
si bari eger dheravet,
e si të keqat shpivët
e helmet të lerëvet¹⁸².
E, prierrë Allit, i tha:
Ruej aprapa, za :
70. Ndë mjergull çë kulloten
s'ë ajo këtjetej,
po është buhua udhesh
shkelura, si atej
Abuxhafarri kcen
me kuelt, me k'vjen.
71. Nd'ë vërtet buhua
udhesh ka këmbë shkelur,
Abuxhafarri njo¹⁸³
me kuelt' egjer¹⁸⁴, mbjedhur
ka luft' e Ungerisë,
Ki bie Arbërisë!...
72. Ndramendi, Zoti All,
u thonja të shtinjem
llajetë më karrumbull,
kështu të mund lodhnjem
këta qen Arbreshë,

180) në anë
181) sheh
182) të të lindurvet
183) arriti
184) me kuajt e egër

- pak mbë hundë nesh.
73. Këshilli më pëlqen,
tha Alliu; ushtra ime
përpara je të ngasë¹⁸⁵;
Ni bë't'shtien shertime
Arbreshët. E na kalorë
i thërresmi'dalë t'e shorë¹⁸⁶
74. me ne Skanderbeku,
nde daftë. Të përpiqshin,
ranë mbë shpor kuelvet,
parë shokvet të hilqshin¹⁸⁷.
Mbë hundë sa u-rrunë¹⁸⁸,
me shpatat s'u zunë
75. mbjatu; se Pashau
kalin mbajti e uli
shpaten, që te milli
rëgjëndi e ari nguli,
e kështuna me golen
pa vlemë folen:
76. Ti shoku inë i heret,
Skanderbek i bushter,
këtu mos të'ndjesë
se së çon jushter,
kuj kënda të vëhen
me tij se t'e shohen
77. me shpaten... Gënjehe
nd'ashtu të fjandasen...
Njo erthtim t'e shomi
na që me tij Asjen
një mot vumë përposh,
t'i rrij Feta kalosh.
78. Thom dhe se zgarrove
udhen ti e it nip,
çë aq lik u qelltit
orzen¹⁸⁹, çë ju hip
ndër trú të na lëjet,
pra me ne t'e zëjet...
79. Pruertit krahët Fetit,
zolit Amurat,
prana që ju rriti

185) le të ecë

186) ta shohë (të luftojë)

187) që të luftonin më parë se shokët

188) sa arritën

189) në atë orë

- e dish¹⁹⁰ mirë si tatë!...
- Dini se kur bëhet
mëkatja, së shkohet
80. pa qarë e së vlen
të ruejturit e tënë¹⁹¹.
Sanëga rá ndër veshë.
Fetit që qe bënë
ka ju, ju vú nëmë
të ligë më se gjëmë.
81. Mos më spordnis... Qëtu,
thai¹⁹² zoti Skanderbek.
Çë erdhe të më thueç
ti jatri, shok Buxek?
Ndë ç'u tha ke t'thueç,
le të vë¹⁹³ e m'rrueç.
82. Ti kocëgatrimashi¹⁹⁴
e t'rremashi, All,
tek ti kish 'më thojë
aq, pse lé ti
të rrëfienje pse më vratë
vilezrit, me që i dhatë
83. për grikje? Ti All
thuej pse na muer
Prinqëpinë e Tatës
Ai lji mbaratúr¹⁹⁵,
sa, 'losët ka helmisë,
Tata mbilli sitë
84. gjelles? Pse së mbet
si t'kish qindruer
me Taten, ndje Zot?
Po sa vdiq, muer
ai që neve ngit
e ruejti të na vrit
85. prana!... Tre vlezër
më vrau!... Tri hjë
trimash ata ishen!
E ruenej nënd dhë
edhë mua të shtuj¹⁹⁶!...
Këto trú ai kij!...

190) deshí

191) e tanë, tonë («tënë» për të rimuar me «bënë»)

192) i tha

193) le të vejë, ashtu qoftë

194) i keq, ngatërrestar

195) Perandori iua

196) të më shtynte edhe mua

86. Thuej!... s'ë vërtet?
Thueje, ti çë e di;
ti çë ndër veshë i vëje,
si vllëzrit e mi,
edhë mua të vrit,
se shumë keq të ndit,
për se qellsia mirë
e gjithë më këndojen
e trimashokët jushtër
aq mirë më dojen.
Së ish këshilli it
çë fufnej nga ditë
88. Feten' më dirgonej
te mund isha vrarë?
Ju ndit se së dukshët¹⁹⁷ i...
92. Jo fjalë më. Tringllin
e shpatës marrmi vesh
ndë ktë' nderes shesh.
93. Vi, ndë ju e popen...
mbjatu tha Buxeku.
Amës, u e sho me këtë,
ktu tha Skanderbeku:
me t'rremin Alli,
çë ë pjak e sho' ti.
94. Këtu ranë mbë shpor
me shpatat e shkëlura
ka millet e rëgjëndë,
tek qenë ngulura
kur zunë të tolet,
me k'mbraztin golet,
95. njera e jetra pjesë.
Kciën kuelt: u ngrenë
qirithin e zëhshin
si qen çë u ndërslen;
e, si kalorit, hilqshin
me ënden të vritshin.
96. Shtien shkëndila shpatat,
te piqen: buxârshin
sa sund bëjen mjekrat
si parë të xhavârshin.
Këtu çë më gjellen
së rucjen, se i sjellen

197) Ju duk se nuk do të zbuloheshin mendimet tuaja

97. ku më s'keqi presen,
vozhetë vixhtojen¹⁹⁸
si kueltit të zënet
me dhëmbet, çë mbjojen
me gjak, e trucatat,
çë, si kaloqatat,
98. kërshisjen tek rrahshin
me t'keqe egersi,
çë¹⁹⁹ djelit spamndarnej
ndomos se kanë bri!
Aq kuelt sa kalorë,
çë rrihshin me ferë.
99. bëjen borë kë i vren.
Kuelt, çë luftojen
eger nend atire,
mbarrarjen të cënojen
shpatat, çë si pika
bëjen ajrin çika...
100. Kur vrej se s'bridhej
me Amesen, zoti Alli
ka kali u strushlâr
e i tha²⁰⁰: ktu bën ti
e rri sa më të dueç,
ndë kë çë të thueç
shokut! U skaqâr²⁰¹
e kalin la të zëhej
me kalin e Ameses.
Ki për' bë të shtëllohej
ka Alliu²⁰², çë njater kal
hipnej' lart si mal,
102. çë një kriet i ndënej
rranga se të iknej,
me shpaten kriet kalit
parë' Allit, çë s'iknej,
preu²⁰³. Kët të bënej²⁰⁴
shkoi mot sa s'jarrënej
103. Allit, çë trakuloi
e erru shokvet tij,
çë ndë mest e kalltin.

198) goditjet me shpatat ata i jipnin njerën pas tjetrës

199) ashtu që

200) dhe i tha kalit

201) u nda nga kall

202) ky kur po hidhej drejt Allit

203) të parit kalë t'Allit, që s'ikte, i preu kryet

204) Ndërsa bënte ashtu

- Kështu Dekjes, ç'i bij,
pështoi nd'atë herë
104. Alliu, që u kish dhiërë
mbëhundë Amesës trim,
që ruenej t'e shtij²⁰⁵.
Ashtu dish' bënej
Buxeku edhe. Te shkij²⁰⁶
ka kali, Amesa i shpoi
një krah e ja cënoi.
105. Te bëj t'e furnonej,²⁰⁷
anti Alliu u stros
e ndë mest e kalli
e prana u frakos
Arbreshvet kalorë
me egersi e forë
106. si maj njera ni.
Më nget' thom si qe
që me aq arkanxje
Turqit zunë atjë
aq tharet e luftojen.
Këta ahiera fofnej
107. Amxarri i Abdullit,
ç'Arabën hunj frijti²⁰⁸,
për se Maumetit
me fjalë nderen nxijti.
Kueli e Abuxhafarrit
qellnej hjea' Amxarrit.
108. Ki²⁰⁹ sa, si ka vinej,
përseksi Allë Pashan,
kriatin e Parfjetit,
që lan e ditës qan²¹⁰,
e s'mundnej t'e ndreqnej
si ndër trû e keshnej²¹¹,
109. la prapë Abuxhafarrin
me Varken²¹² të vinej,
e si pikë u shkreh
ka anti Alliu²¹³ hinej

205) ta shtynte

206) ndërsa shkiste

207) ndërsa ishte gati ta vriste

208) i cili rrahu Arabin

209) Amxarri

210) qante

211) e kishte

212) tradhëtar arbëresh

213) tek rreshti i Alliu

- ndë luftë. Sa t'erru
mbi të, muer e e zû
110. me gjithë hjenë e tij²¹⁴,
e i veshi nga jushter
me forë shumë e arkânxje,
se t'qellej e bushter
ndë çeret kalërisë,
të bilvet' Arbërisë,
111. që bëjen si e keqja,
që gjellat shtëllon.
Axatrat e Pashaut,
ç'Amxarri sistën²¹⁵,
si ka kuelit shtihshin
me mallin të vritshin.
112. ksaj ushterje për krej
shpaten më e lüenej
Nadhir Abiqi; ai,
ç'u pa vetë 'ngrënej
shpaten Sfetigrath²¹⁶
përpara zotit math²¹⁷,
113. pra që ki tha: «ju doni,
shokë, na t'i hapmi
zotit Skanderbek
katundin t'ja japmi,
se taksen të na ruenj,
njari' mos 'na dënonjë²¹⁸
114. udhvet ka mbjidhemi
ndë paq't 'vatres tënë?»
Nadhir Abiqi këtu,
te përgjegjet, ngrën
shpaten lart e thot:
Me këtë ndër duer, zot,
na të bushter ruemi
katundin Sfetigrath.
Ndë Skanderbeku është,
si u kanos, i math,
përpara ksaj e t'vinjë²¹⁹
këtuna të hinjë.

214) me hijen e tij

215) ndihmon

216) në Sfetigrad

217) përpara Muratit

218) mos të na dëmojë

219) le të vijë

116. Ki me këto fjalë
zotit math pruer
frutë që do t'hapjen²²⁰
diert katundit ruer.
Pra, se mirë u qell
te zdrith shpatë o hell,
117. atjë për nder t'Turqisë,
të patë dhënë një ushter
të qellnej; e me këtë
ni si burr i bushter
vrehet të luftonjë
e ca kalorë të shtëllonjë,
118. shokë të Skanderbekut,
kuj me llajenë stroset
si grerëzish bletë
e ngarë o e çifosset.
Me ndihmen e Amxarrit
hapi griken varrit
119. të përpiqnej Kuqen,
kuj barkun' gjerë preu,
sa gjithë ato përmbrenda
ju derthtin për dheu,
kur ka kali tij
kriengulen të bij²²¹.
120. Kuqja prëgjiritej
me shpinë e Kastriotvet,
ndomos se leu llargu
ndë Katund t'Sulljotvet.
Kur Skanderbeku vreu
se t'vranë ja mirr dheu,
121. me rrangonë të madhe
një të keqen thirri,
sa malet gjimuen,
e tha: shokë, Mirrmirri²²²
një trim, që jeta qan,
më votë këtu mbanë
122. me shpën e atij Turku,
që barkun i preu!...
Virviti e mos më leni
të bë't'e marr u dheu.
Hurrah! Gjithë mbë shpor
bini, shokë kalorë...

220) që donin të hapnin
221) binte
222) Hyjnia vjedhëse

123. Ranë, me kuelt u strostin...
Me thundra e dhëmbë thiejen.
Turqit së t'i rejen²²³
e me ehjët i bijen.
Llajë-llajë i hjithshin;
se prisjen 'bë't' lothshin.
124. Anti Alliu të kështu,
ndë kish pasur mot,
kish lodhur e prierrë prapë
Arbresh't me gjithë zot,
që bashkë me kuelt ishen
t'lothtë keq, se kishen
125. shumë herë cambatuer
kalorë e kuelt si ishen:
Po gjella tire i qe
Dusmani, që ja shprishen
përpara sa t'errën
me kuelt, që kish nën
126. të prëret, se ahiera
të paren herë hinej
ndë luftë. E Duzmani
shkoi zotit²²⁴ të hipnej
njater kal të zi
si Korbi, ç'lë e rri:
127. E mbi kalin e prëret
i pari ndëpër Turqit
me shokët e Dusmanit,
si lliun ndëpër ulqit
u zdarrangar e vrit
e trëmbnej me thirrtit²²⁵,
128. që malet llargu e rrëzë
bën e rrukullojen,
e jip arkanxje shokvet
e forë ka luftojen²²⁶
ka nj'anë me Manxurrin,
ka jatra me Aqburin.
129. Tue ngarë e tue vranë
si pika ka shkonej,
Nadhir Abiqi edhe
ngallosi²²⁷: T'ja pështonej

223) nuk i ndlenin
224) i shkoi Skanderbeut
225) me të thërriturit
226) ku luftonin
227) u përpoq me të edhe Nadhir Abiqi

- ... këmbet s'i vlien
 e i preu tundu krien,
 130. korbat e stravatonjtë
 se t'ja cimbisjen
 kur të piquej hera,
 çë të esur prisjen
 mbi ta tue rrotartur
 ka pendat të mbajtur.
 131. J'arrú Skanderbeku
 me kalin e e shkeli;
 shpaten te giralaci
 mbalë arrzes i çeli,
 kriet i tundoj,
 mbë truell e qandoi
 132. e i tha: Nadhir Abiq,
 së prisje të shinje
 zi²²⁸ ka duert time!..²²⁹
 S'prisje t'vinje
 thertur si kaciq
 ka u, Nadhir Abiq!..
 133. Sa të kish vlier,
 ndë se Sfetigrath
 s'kishe dalë të dukshe
 më i urtë e më i math
 ti, mbë herë çë doj²³⁰
 zoti saj'm'e lëj,
 134. mos'shprishej shumë gjak
 tëjshit²³¹; se dij²³²
 me mot e mot katundi
 nënd meje kish'bij!..
 Sa të kish vlerë,
 ndë si shokët e tjerë
 135. qëtu kishe ndënjur
 ahiera, e s'kishe dalë
 me shpaten e ngrëjtur
 e me të egra fjalë
 trutë ti t'i prirnje!
 Nani ndë shpit inje²³³

228) të shihje zi, të shikoje vdekjen
 229) nga duart e mia
 230) kur donte
 231) gjak prej tuajve
 232) se ai dinte që
 233) ishte

136. e s'zëje botë me dhëmbë
 këtu!... Tek i thoj
 kështu Skanderbeku,
 koca çë tundoj,
 dha si kur ndienej
 si e gjuhë tundnej
 137. si gjë t'i përgjegjej.
 Pra çë kështu me grunjë
 e nxërrë zoti math
 i tha, si bar pa rrënjë,
 çë s'pret t'mund ngjallet,
 e lã të rrij me djallet²³⁴,
 138. e shokvet, te ju pruer,
 i tha: na kemi liq
 të vrasmi gjithë Turqit,
 si kët Nadhir Abiq:
 Po si më ju vjen dreq
 me ta jini t'keq.
 139. Hurrah, përpara, shokë!..
 Vritni pa lipisi
 këta bilt e nëmes,
 çë Djallin mbë gjí
 kanë kunder nesh!..
 Përpara, shokë Arbreshë...
 140. Këtu, si lëshohet
 qina ka mali e vjen
 me dëm të math, Turqvet
 u strosin gjithë si qen
 e vrisjen kë i mbarrar
 e lëjen prapë tue ngarë²³⁵,

 234) të rrinte me djajtë
 235) duke shkuar përpara

KANGJELI I PESTË

Përmbajtja e KËNGËS SË PESTË

Lufta vazhdon e ashpër. Kalorësia arbëreshe bën kërdrinë ndër turqit. Ndërkaq shpirti i Amxarrit, i Saidit dhe i Abutallebit brojnë nga burgu Muhamet'in profet edhe shpirtrat që luftuan dikur bashkë me të për të përhapur fenë e tij, se engjëlli i Perëndisë, rojtar i burgut, kishte shkuar në ndihmë të arbëreshëve të kalorësia e Dushmanit. Këto shpirtra, nga një mal i Dibrës, vërajnë sheshin e luftës dhe u krijohet një përshtypje e keqe kur e shohin atë të mbushur krejt me turq të vrarë dhe arbëreshë fitimtarë.

Muhameti, sytë e të cilit venë te Kont Urani dhe tek i dhëndrri Nderush, që me guxim e me heroizëm luftojnë në mes të turqve, tregon për lindjen e mrekullishme të Nderushit, duke përshkruar bukurinë e Juditës, nuses së Nderushit.

Pastaj, duke ju kthyer shpirtrave shokë, u thotë: Pa humbur kohë ne duhet të hyjmë të gjithë në mes të ushtarëve dhe të kalorësisë turke, e cila, e udhëhequr nga Abuxhafarri, po vjen te luadhi nga tri anët e Dibrës së Poshtme; ti, Abubekërr, im vjehërr, fyr tek Uxuni e tek shokët e tij, ti Omar zër Adhramanin; unë do të hyj tek radha e Abuxhafarrit; ti mëmë Aminë, me Kadixhën time shoqe, ec e sill xoraidhën, të cilën dëshira e shtyn drejt Aqibës, i vrarë nga Skënderbeu; ti, Ali (i katërti kalif), me sytë e keq magjeps Skënderbeun; ti, Zemërim, e ti, Urrejti, eci përpara nesh e silluni mirë sot! (str. 69-82). Si tha kështu, Muhameti bashkë me ato shpirtra u hodh nga mali te sheshi i luftës, po të gjithë u panë nga Feja dhe engjëlli i Nderit, të cilët i goditën me një rrufe, që nuk i çenoi se ishin shumë larg. (str. 83-86). Ndër ata shpirtra që veprojnë ndër luftëtarët, Aliu i kall sëmundjen Skënderbeut, që e ndjen tërë trupin si të këputur dhe forcat të humbura. I ndihmuar nga i nipi zbret nga kali dhe mbështetet mbi një gur nën një lis, që u quajt pastaj «Lisi i Skënderbeut». Atëhere Skënderbeu u kujtua se kishte pranë një relike të shenjtë, që i kishte dhënë një murg

dhe e puthi duke ju lutur Shën Janit. Ky i jep urdhër Fitores dhe kjo, me rrezet e shpatës, verbon Aliun.

Skënderbeu me një të teshtitur të fortë shporr hundësh të marrurit sysh e, si falënderon Perëndinë, hyp mbi kalin dhe hyn në luftë, si një luan i liruar nga prangat. (str. 87-121). Po, tek ishte duke vrarë turq pa numër, arrin një lajmëtar i dërguar nga Kont Urani, i cili kishte parë që prej së largu po vinte kalorësia turke si re e zezë. Skënderbeu porositi lajmëtarin t'i thotë Kont Uranit, që të bënte si të bënte e pastaj të shkonte shpejt tek ishte Dukagjini, i fshehur nga e djathta e Dibrës me 2000 kalorës, dhe t'u sulej turqve nga një anë kur të shihte se Skënderbeu do të zbrapset me arbëreshët sikur të ishte trembur. Pastaj urdhëron kalorinë e tij të shkojë shpejt nga ana tjetër e Dibrës, ku është fshehur Xakarria me dymijë kalorës të tjerë; t'u sulet turqve, si dhe Dukagjini nga ana tjetër; të vrapojë pastaj drejt vendit ku gjendet Moisi Golemi, i fshehur me 3000 kalorës dhe disa këmbësorë; t'i urdhërojë të hidhet në luftë prapa turkut dhe t'ua presë ikjen kur të dalin kalorët arbëreshe nga pylli. Lufta vazhdon. (str. 122-136).

122. Ka Turqit u lëshua²³⁶
e shpan damaskine
i zdrith e sarua

i vrit e skotisnej
e Pises ja nisnej,

123. si detit rrëmbtimat
qina, që ka malet
hjidhet; e si era
shkunden portigaleot
e lulët, ai nxinej
llajetë, kuj binej

124. me shokzit gjiri,

Te si pikë me vrer
ai vrit, një kurrjër,
si ka Kont Urani
dirguer, më f'arrën.

125. I tha: kalorit Turq
ka gjithë anat njonë...²³⁷
Zot, si kem bëmi?
Kemi të dirgomi

²³⁶ është fjala për Skënderbenë

²³⁷ kalorësit turq arrijnë nga të gjitha anët...

126. edhë na tatârë,
kalorit tanë të dalen
ndër anat të piqen?
Thuej!... [Mbajtu fjalen
tënde marrmi vesh
na gjiritë Arbreshë.
127. Zoti mbajti kalin,
zû mjekren me dorë,
e shtû sitë ndër anat;
sitë çë bëjen borë
atë kuj ja prir
eger. Mirë-mirë
128. ruejti e përseksi
kalorit, çë vërtet
vijen me lëng shumë,
si suvalë mbi det:
edhë Allin, çë vej
përpara e i dil, vrei;
129. e i tha: Tî tatâr,
te Kont Urani ngit
e thuej si u të bënë²³⁸
Pra mbë karrerë shkîit
ka e djathta, ku gjën
Dukagjin, me nënë
130. dimilet kalorë²³⁹
ndër dushqet magartur.
Tî thueji të dalë
kur, u, si i kakartur,
asikuna të ngurem
e'lë, si i smurem,
131. lufen me kta shokë.
Tatâr, ti anangasu
e bën çë qe thënë.
U s'të thom xathu,
të ngaç më karrera,
se jë kalor. Si era
132. ngjesh atjë f'errënjesh.
Tî kriati im kalor,
ka jatri krah i Dibres
zitu e thuej të lërë
dushqet Xakaria
kur'shorë²⁴⁰ se kalëria

238) të bëjnë si po bëj unë

239) Dukagjinin me 2000 kalorës nën atë

240) kur të shohë

133. jonë mbë hundë Tûrques²⁴¹
pak mbanë. Pra rrangâr
ka Mosë Golemi,
me axatrat u magâr...
thuej ndër krahët' i dalë
kur njera e jetra shalë
134. e balla turk cënohen
ka helet, çë shpojen,
e shpatat, çë ndajen,
e kuelt, çë shkrefndojen
të ratit, çë presen
edhë të mos'vdesen.
135. Kriat m'u'anangâs...
Fort një spirunatë
kalit kalli e ngau
i bushtri kriat
ka gjegj se kish'vej,
të nisnej kë duëj
ndë luftë. Skanderbeku
me Gavnjinë u shtû
prana mbrej Turqit,
si lliun me ú
mishi. Si pika vrit
llajetë nd'atë ditë,

241) kalorësisë turke

KANGJELI I GJASHTË

Përmbajtja e KËNGËS SË GJASHTË

Aliu mbledh këmbësorët turq bashkë me kalorësinë e Abuxhafarrit, që kish arritur atëhere ndër sheshet e Dibrës së Poshtme, e pasi i flet për dëmet që kishin pësuar turqit nga kalorësia arbëreshe, e urdhëron atë të luftojë me kalorësinë të mesi i rrjeshtimit; Uxunin të mbajë të djathtën e Dibrës e Adhramanin të mbajë anën tjetër. Prapa këtyre do të qëndrojë Aliu me këmbësorinë e tij, të cilët do të zhvishnin të vrrarët e të plagosurit arbëreshë. (str. 1-24). Sulmi është shumë i vrullshëm nga ana e kalorësisë turke, po Skënderbeu u jep urdhër arbëreshëve të bënin sikur do të iknin, për të tërhequr turqit në vendin ku ishte fshehur kalorësia arbëreshe. U mburrën turqit kur panë ikjen e arbëreshëve dhe besuan se fitorja ishte e tyrja. Po kur arritën atje, Skënderbeu me të tijtë u ktheu ballin turqve, për t'i pritur me guxim. Lufta shpërthen e ashpër, meqenëse edhe Zemërimi e Urrejtja bashkë me Fetë luftojnë mbi krye të ushtarëve. Dallohen për guxim Kont Urani, Komneni, Nik Peta, Nderushi, Dushmani, Hamza e të tjerë. Edhe Skënderbeu përpiqet me Abuxhafarrin, të cilit i pret kryet. Kusibani i qaset Abuxhafarit. Lufta vazhdonte kur arriti Xoraidha me pesëqind kalorësit turq. Buxeku, i plagosur nga Hamza, e lajmëron se Aqiba ishte vrrarë nga Skënderbeu, dhe Xoraidha, para se të hyjë në luftë, shkon shumë e hidhëruar të shohë kufomën e të dashurit të saj.

1. Si krushqit kalorë jashtë katundit errëjen përpara shpisë nuses t'ë marren, e gëzojen me të rrënet shpinë e saj e gjitoninë,
2. që duhet me vashen, që llargu ka të verë;

3. kalorit turq errunë tek Alliu ka-herë i doj: e haretë shprishtin ndër llajetë axate, që i lusjen me të ndihmes unë; se s'dojen më shkëlur ka kuelt. Sa errunë gjithë krerat xhirartin Allin e kuelt mbajtjin
4. se të mirrjen vesh këshillin e Alliu, që ndër mes t'atire me harenë e miut, që maçes pështoi, rrij, e të thoj
5. mbjatu atjë s'zú²⁴², se kalorit vrei gjithë që vëjen ré nxërratur atëj ka Albreshët rrih'jen e vdekjen shprishtjen,
6. si gjëmbat i Larti shtie të cënojen kavshat e njerzit
8. Krei Abuxhafarr njohu ndër të paret që grah'jen, Skanderbën ka t'veshurat e aret, ka ehjtë që shkëlqejen e Dekjen më shtijen²⁴³,
9. ka pendat ' Airunit që kësulen i ndërrojen; ka kuturnet verdhë, që këmbet i mbathjen, e shokvet ja buthtoi me shpaten, e: njoj,
10. tha, Burri, që do shtënë sot, mund pushonjë²⁴⁴ Turqia. Ndë s'raftë

242) dhe nuk i foli shpejt

243) shtynin më shumë

244) të mund të pushojë

- sot, ka të duronjë
Turqia shumë lip
të tharet si krip
11. mbi zgarrezat shtëne.
Vi, ëmna udhen tënë ²⁴⁵,
ti zoti gjuhagjegjur
Alli. Ka t'jetë jona
ndera ehjvet sot,
ndë daftë Inzot!
 12. Te këtu «ashtu qoftë»
thanë gjithë krerat' tjerë,
çë Allin xhirarjen
me kocen zbuluer,
e me shpatë shkukur
e ngrëjtur mbë t'sulur,
 13. Alliu zú të folet:
«Shokë, eh kush e prit
helmin çë psuem
na sot!... Kur ngit
ushtra jonë ndrequr,
ka mixorit shehur
 14. një e keqe vrundullerë
udhet na këputi;
përpara na rruzharnej
e te karrabuti
këtjetej gramisnej
çë do i mbarrisnej.
 15. Mbëhundë këtij vreri
i hunduer qindrova
caherë: prana shokët
të më gjegjen mbjodha.
Te folnja, e vrundullera
qindroi, vremë karrera
 16. kalërinë arbreshë'sultë ²⁴⁶
neve axatra; e zú
e bëri çë më dish
mbi në e na shtú
po krera e po llajé
çë qellshin me hjé:
 17. Ahmetin, Kardamon ²⁴⁷,
e Aqiben më s'kanë
shokët, më s'shohen

245) po, jipna udhën tonë, lerna të shkojmë
246) të sulur
247) Kardamonin

- Abullin, Llitamán ²⁴⁸,
Usufin, Llibemin ²⁴⁹,
Tullunin, Alladhín ²⁵⁰,
e aqë e aqë të tjerë,
çë sund nëmrohen ²⁵¹,
Thot sa dëme bënë
fora me'shtëllohen ²⁵²
Arbreshët çë somenatë ²⁵³,
tue zdredhur atò shpatë
18. mbi trimat burra' tanë.
Amea Buxekun
ndë krahut na lavosi
kur me Skanderbekun
të di vamë t'e shijem ²⁵⁴
e s'mundtim t'e shtijem.
 20. Atë kush e munden?
Atej mbatanë ruhen
dëmet çë na bëri,
e edhë na paguhen,
ndë daftit Parfjeti
Amin Maumeti ²⁵⁵.
 21. Po zitu, Abuxhafarr,
e zë të lufes mesin.
Uxun, zë të djabatnen,
se të hapmi thesin,
çë rrëmben ndë mest.
Adhraman, me ngrest
ngjesh ka jatr'anë
e Dibres. Inzot
ndë krahut tëj ²⁵⁶ qoftë
e ju bekoftë sot,
Grahmi!... Gavnjemi,
së kalorë jemi.
 23. Ndramendi çë llajetë
axatu mbjeth e siell
aprapa tue xheshur

248) Llitamanin
249) Llibeminin
250) Alladhinin
251) që nuk mund të numturohen
252) me të cilën sulea
253) sot në mëngjez
254) shihnim
255) Muhameti, i biri i Aminës
256) për krah jush

- të vrrarit ²⁵⁷ e kë viell
gjellen, si ka Arbreshët
strosi, e si deshtë
24. me kuelit e me shpatat
e tire trucarni:
Hurrah, kalor't e mî,
suli t'i kakarmi.
Gjithë të bushter jini
ju: ecni, vi e e shini ²⁵⁸.
25. Hurrah! Gjithë Hurrah!
ture thirrur Turqit,
shokët'Abuxhafarrit
u strosin, si ulqit
ka kavsha, ka jesh ²⁵⁹
Zoti-Math Arbresh,
26. që humbjen e vdekjen
zdrith e trëmbësinë,
e gjithë vëj përposh
si moti me Spirin.
Eger ka e djathta
Uxuni trush-athta
27. ashtu u stros Uranit,
që gjithë vëj përposh
bashkë me Nderushin,
arabit kal kalosh.
Ka rrih Arjaniti
llajetë e tij virviti
28. i keqi Adhraman.
E Turqit të vejen
të çelur e'ngjallur
ka djetit ²⁶⁰, që i qelljen
Arbreshvet ndë çeret,
dha si vrundulleret,
29. që shpirtrat e Eres
shtijen të tharfojen
paqen e detit,
e njerzit që e shkojen
tue vrrerë ujë e qiell,
priëren t'i përciell

257) të vrrarët

258) po ecni dhe e shihni

259) nga ishte

260) djajtë

30. me griken e erret,
që, parë hapët, vret ²⁶¹
me drithmen e keqe,
që gjellat'pret ²⁶²,
Me kaq egersi,
forë e trëmbësi,
31. pas Nxërres e Mixires,
që si kukuvele
përpara i fjuturojen,
me kocen si dele,
e me britë'dredhur,
thartit tue derdhur,
32. kalëria turkë ²⁶³ grahnej
mbëhundë Arbëreshvet,
që Turqvet çajen
buzë e bri si deshvet,
e barkun i shkeljen
e nisat i rëmbëjen.
33. Kur Skanderbeku vrei
këta për me afruer ²⁶⁴,
tha shokvet: ja veshmi
asikuna. I pruer
atej si ka u zdroth
mbi ta ²⁶⁵ e t'i hjoth
34. vrrerin. ç'i skotisnej.
Edhë Kont Urani
e Arjaniti krahët
i pruertin e «ngani» ²⁶⁶
Turqvet me trû,
i thojen, te, me ù,
35. korbat e stravatonjtë,
më të math, ju presen ²⁶⁷.
Ndë këtë vrrerë Turqit ²⁶⁸
zunë gjithë e thërresen,
prë harë: Gavnjiem!..
Për leshti i rrëmbiem

261) e cila, haptazi, vret njeriun

262) pret

263) turke

264) që po afroreshin

265) i ktheu shokët andej nga ishte sulur mbi ata

266) ejani

267) ku korbat dhe sqifterët me uri të madhe ju presin

268) në këtë pamje turqit

36. gavnjinë Arbreshvet,
ç'i ndihu njera ni! . .
Skanderbekut thojen:
Pritna, qen, rri,
Rrina, qen kakat,
t'e shomi me kto shpatë.
40. Mëre ëni²⁶⁹, pordhullarë,
e grahni më me ngresë,
Arbreshi thoj me trú;
u këtjetej ju pres.
Ndë trakulâtë ju dua
t'e shihni ju me mua.
41. E Turqit'j'arrëjen²⁷⁰
më grah'jen e ngjeshjen.
S'pandeh'jen se Arbreshët
sikuna ja veshjen;
e, si të kin gavnjier²⁷¹
ahiera pa luftuer,
42. të ratit e Gavnjisë,
tue i bënë këmbë²⁷², frijen
me brirat te buza.
Buhjisjen e vurrjirjen
si kur të gjimonej
qielli; e rrukullonej
43. mali si gjithë ulqit
e jetës kish mbjedhur.
Sa te llaka'ngushtë²⁷³
ndër anat'gjelbërues
me lisë, fage e qarre,
me fjetëgjërë e shparre,
44. errú Skanderbeku,
kurrjeret, dirguer
të nisjen kalërinë,
çoi, e, jé'shurbier,
Zot, i thanë: njo!
dha si hera e doj.
45. kalëria²⁷⁴, e Golemi
ë lestu të dalë,
sa nënga të rrëmbemi

269) ejanl, more

270) të ja arrinin

271) sikur të kishin fituar

272) duke ndjekur këngën e Fitores

273) e ngushtë

274) pikërisht kur duhej arriti kaloria

- ka njera e jetra shalë
e ka balla, t'i bjerë
Turqvet skundervjerë,
46. çë njonë me kaq arë
e mëndësh ndërruer.
Kriat, ëmë²⁷⁵ kalin
çë ë ka Qifti lerë
ka Qifti çë luftoi
nënd meje e shtëlloi
47. ndër Turqit Persjot'²⁷⁶,
çë Amurán ruejen²⁷⁷;
thom: Zamsen e Jajen,
çë dekjen kërkohen
ka ditë e t'e gjënë
ka u si e duejën²⁷⁸.
48. Kriat, ti m'e potise?
Ëme, vi, t'i hipem.
Vi, shokë, priermi çerë
Mixorvet! . . . si u shtihem
strosi e kush jini
vëni ré e bini.
49. Hurrah, shokë, hurrah! . .
Me mua, shokë kalorë.
Dalen shokët e tanë
ka njera e jetra dorë
e i kallmi ndë mest:
si maçet ndë thest
50. këtire Turq biemi²⁷⁹,
Golemi prapa i zë
e udhet i mbullin²⁸⁰.
65. Sa antet u'rrunë²⁸¹
si lumet mixorë,
kuel e burra zëhshin
me egersi e forë:
Vëdekjen gëzohen
e varret zbulohen

275) jipmë

276) persjanët

277) që ruanin Muratin

278) si e donin («duejen» — për të rimuar me «kërkohen»)

279) t'u blen

280) i mbyll

281) u arritën, u takuan

66. me ehjat, që zdridhjen.
Uxunit ka e djathta,
ka Abubeqri²⁸² shtijtur,
me trû keq të athta,
i bij Kont Urani,
kuj Nderush titani
67. i jip luftëmadhe,
për mallin e së biles,
që zëmren i muer
me hjetë e trendafiles,
që t'e zbukurojen,
sa gjithë sitë kallojen.
68. Kët vashë, se të kish
me qiqet, Nderushi
përpara si pika
shtihej, si i dalë trushi
me kalin e vrit
me ehjen, që kërsit
askandresha mbaru
e shtij²⁸³ trëmbësinë
si gjetk Skanderbeku,
me shoqe Gavnjinë,
bij Abuxhafarrit,
që humbjen e zjarrit
zdrith te mesi lufes,
i ngrohur ka Amini,
me gjithë antin'math,
që kish, e, «shokë, bini
Arbreshvet», sa thoj;
«Bini, Turq: shkoi
71. hera që na shkeljen
axatrat e qeshjen
mbi në e e gëzojen.
Bini... Një si xheshjen
gjellat e si bien,
te shpata jonë thien».....
78. Si suvalë e madhe
këtu Arbreshët sulshin;
si ulqit ndër dhentë,
ndëpër Turqit ngulshin
eger e vrisjen
e shpojen e prisjen,

282) I vjehri i Muhametit (profeti)
283) dhe shtynte

79. si kush rrungon ferra
o këren ndër copat;
e varra gjak mbjojen
e dherat e gropat
e ajrin me rëkime
me thirrma e ksime.
88. Këtuna Sipërbi²⁸⁴,
që mesarënë mbanej²⁸⁵
mbëhundë Skanderbekut,
se t'mund i skriarnej
të pakzit kalorë,
që qelnej me forë,
ngau përpara gjithve
e shokvet kalorë,
Majde! Ju ngalesenj²⁸⁶,
i tha, e ngrëjti dorë,
te Feta, ndë s'bëni
na përposh të vëmi
90. këta pakez qen!
Karrumbull m'i suli,
t'i lodhmi, t'i ngurmi....
Si gjalpre m'i nguli
anamesa; i zeni,
i bini, mos i reni.
91. Këto fjalë llajetë
e shpirtrat që i mbajen,
sa gjegjtin, sarua
u strostin të çajen
antet' Skanderbekut
e lakun ndë xerkut
t'i shtijen.....
96. Këta²⁸⁷, si tre ulq²⁸⁸
të pjela, foren turq²⁸⁹
prit' tin²⁹⁰... U përpoqtin...
i ranë... i gramistin
ka kuelt e një pjesë

284) këtu Abuxhafarri krenar
285) që mbante mezin e luftës
286) ju padit, ju akuzoj (përpara Muratit)
287) Është fjala për Dushmanin, Nik Petën e Hamzën, që luftojnë në
krah të Skënderbeut.
288) si tri ulkonja
289) vrullin turk
290) pritën

- të dhjerë sparrangjistin.²⁹¹
 Kështu zoti erru
 te Abuxhafarri e u zú.
98. Të di vixhtojen
 vozhetë... Me anqilet
 ruhshin e ngjatjen
 frimen e ndër ilet.
 fuqizen, që kishen.²⁹²
 Me kta ahiera ishen
99. Amini e Gavnjia
 mbëhundë, që e shijen²⁹¹
 burrisht e ngjethjen
 antet, që i shijen
 të keq luftorë
 me jater jetje forë.
100. Këta' jetes jater
 di burrat dritësojen
 me hjezit e tire:
 Si 'ta i figurojen²⁹²
 Shpatat bëjen dritë
 si gjëmat' qiellit.
104. Di krerat luftorë,
 të veshur ka di hjetë,
 te si gjele ruhshin
 e rrahshin; si det²⁹³
 i thartuer buhjisjen
 shpatat, që don'vrisjen²⁹⁴
105. e njera e jetra pjesë,
 ç'in²⁹⁵ me ta, ruejen
 nganjë nderen'tire,
 të kallnej të huejen
 përposh. Po t'qeshjen
 di pjesët tek jeshjen²⁹⁶
106. Gavnjia një, vërzilë
 gjimoi Maumetit:
 Koca Abuxhafarrit,
 si koka piretit²⁹⁷

291) që e shihnin
 292) këta të botës tjetër, Amini dhe Fitorja, ndritain dy burrat me hiet e tyre, merrnin fytyrën e tyre
 293) si det
 294) që donin ta vrisnin
 295) që ishin
 296) ndërsa ishin duke qeshur të dy palët
 297) si pema e limonit t'ëmbël

- e prerë dish, u ndá
 e si ka kall rá,
 107. me haretë e Turqvet²⁹⁸,
 rëndë si bredhi bie
 i prerë, o si timba,
 që ka mali u shqie,
 me ehjat²⁹⁹ që buhjistin
 e bashkë u gramistin.
127. Mjezdita hjemadhe
 ruenej nd'atë herë
 si ka rrethi Qiellit,
 me gjithë hjetë e Diellit,
 128. jo Turqit, jo Arbreshët,
 që egër luftojen.
 Ka krahëzit e Turqvet
 Xoraidhen rrij e ruenej;
 Xoraidhen kopile
 si dorë trendafile³⁰⁰
 129. e hjesmeze e mirë.
 Vasha limonore
 për mall të Aqibes
 vinej luftore,
 trimin të gëzonej
 e Dekjes' ja lëshonej
130. ndër lufat e egra,
131. Vasha atena ngit³⁰¹
 me pesëqind kalorë:
 E eci natë e ditë,
 mallit të j'arrënej;
 trimit, që s'j'arrënej
132. mbatanë, ka kish ngarë,
 si ill i perënduer
 te sitë më s'e shohen...
 Vashë, ... priru... s'ë herë:
 me heren që shkoí,
 illi it trakuloí,
 133. e më s'e shë. S'gjegj
 këto fjalë, ç'i thoj
 ka degazit zogu,

298) dhe ra nga kall duke u sjellë hare turqve
 299) me shpatat
 300) si tufë trëndafilash
 301) vente andej

- ç'ë vrei si luftoi
Aqiba e si vrit
me pakë shokzit ³⁰².
134. Po ngit me kushrin,
çë doj si vëllá,
për krei pesëqindvet,
çë shokë me të ká:
janë asish çë haj
me bukurinë e saj.
135. Me këta Aqibes sill
edhë turrest, çë muer
ka thesari t' jatit,
çë proksenitë i pruer
gjithve, çë dirgojen ³⁰³
se nuse atë dojen.
136. S'dij më limonorja
çë të vith, të sill
trimit të mirosur
te luca gjak, si fill,
çë ka retë u lëshua
e ndë dët u shua.
137. Sill edhë ngrakuer
dhjetë mushka me mëndashta,
ç'ë nguqjen si shega,
ca e ca si kashta
verdhjen; gjithë të ler
ka të sajët duer.
138. Me këta, pas lufes,
prit malli bë't' ndërronej ³⁰⁴,
e ndrë katunde llargu
me të të gëzonej
gjellen e thartuer
ka shortja saj mallkuer.
139. Me këtë trú vasha,
llargu ka shpia saj,
vej t'errënej mallit,
çë zëj bota e i haj
ndë lucët gjakut tij,
ku ngritë pa kocë rrij.
140. Mbi kalit vej e para
e bukur e mes-hollë:
Faqezit e kuqe

302) me shokët e pakët

303) gjithë atyreve që dërgonin

304) priste të kurorëzohej dashuria

- e t'ëmbra si mollë,
Suvila, çë e qellnej
pas mallit, ja çelnej ³⁰⁵
141. me gasin e hjevet,
çë ëndat zgjojen
e truzit çikarjen
të bë't' shkarpalojen
të zënit ³⁰⁶ e mjerë,
çë dhjesen Shëjten Nderë ³⁰⁷
142. Edhë Kadhixhaha
Xoraidhen me hjenë
e saj zbukuronej,
si vasha sund jenë.
Mjezdita e hunduer
sund ndëndeje tue ruer
143. të bukuren, ç'errënej
ku shi' aqë gjak Turqish,
si kavshje të thertur
ka bil dushqish ³⁰⁸
Sa vreri i qe dukur,
shtë lotë me sitë e bukur,
144. çë gjellat shërojen
e zëmrat' egersuera.
Trimat shokë qajen
kur e helmuera
shtij lotë me ata si,
çë i mbajen me magji;
145. e tue shkuer, kirkojen
të gjëjen ndonj' nxinjáll ³⁰⁹,
çë t'i kallzonej fán ³¹⁰
e hundimit mall ³¹¹.
Tue vatë pra ja xunë ³¹²
sa te Buxeku errunë.
146. Kët lavostë ka Amesha,
gjén nën një spërvjër,
ku i lajen e i lidhjen
ca shokë ku ish prerë.

305) ja ndezte

306) të rënë në dashuri

307) të cilët zhyejnë (turpërojnë) Nderin e Shenjtë

308) nga njerëz të egërsuar

309) shenjë, gjurmë

310) fatin

311) e të dashurit të shtrenjtë

312) ja thanë, e lajmëruan

- Buxeku, që t'e pá
si do u qell e rá
147. Aqiba, ja rrëfiejti
vashes ç'e zu fill.
Sa gjegj ajò qindroi
pa golë e pa këshill,
pra që me thirmë' fortë
tha: «Mall, s'pami short» 313.
148. I kushëriu e shokët
e mbajitin e e ultin
mbi një bazul guri,
çë nd'atë spërvier ngultin,
ku vetë një thron ish,
që nën Buxeku kish.
149. Pra me një sinodhi,
ç'i dha zot Buxeku,
një pjesë vanë e çuen
kë vrau Skanderbeku,
që, ku lufa zienej,
murra murra vrinej 314.

313) nuk patëm short, nuk patëm fat
314) vriste

KANGJELI I SHTATË

Përmbajtja e KENGËS SË SHTATË

Duke vazhduar lufta me egërsi, Nderushi në një dyluftim vret Uxunin. (str. 1-27). Zemërimi dhe Urrejtja i nxitën turqit kundër arbëreshëve kur panë se Uxuni ra. Por Nderi dhe Dashuria e madhe i gremisin ata në fund të dheut, duke ua pastruar ajrin arbëreshëve. (str. 28-37). Ndërkaq arrijnë në ndihmë, nga e djathta, kalorësit arbëreshë driniotë të fshehur, me në krye Dukagjinin, i cili pret Hasanin. Këtu Turqit marrin vrull e luftojnë me dëshpërim, duke vrarë shumë arbëreshë driniotë, prandaj Kont Urani u dërgon atyre në ndihmë të dhëndrrin Nderush, i cili vrapon atje me 5 Groprat, vëllezër trima dhe me 10 kushërinjtë e tij. Si arritën nën hundë të radhës së Mehmetit, arbëreshët morën frymë e, duke u hedhur si luanë, zunë të vrisnin shumë turq. (str. 38-67). Edhe Perëndia, që me dylbi vështron sheshin e luftës, duket se nuk ka mëshirë për turqit, ndërsa Muhameti nuk ka më fuqi t'i ndihmojë ata. (str. 68-83). Pastaj Nderushi përpiqet me Mehmetin dhe i pret kryet, duke shuar vrullin e kalorësve turq. (str. 84-90). Ashu në mes të luftës Skënderbeu përpiqet me Kusibanin, me të cilin kishte qenë shok ndër luftërat e Sulltanit kundër Evropës e kundër Azisë; pas shumë të sharash Skënderbeu i pret kryet Kusibanit. (str. 91-123). Në këtë kohë arriu në luftë Çernoviçi me një tjetër pjesë të këmbësorisë arbëreshe, të fshehur nga ana e djathtë e rreshtimit arbëresh, ku lypsej më shumë ndihmë; në të njëjtën kohë arriti gjithashtu nga e majta Lek Zakaria me ushtarët kalorës në ndihmë të Komnenit, që luftonte karshi Adhramanit, heroit turk në luftërat kundër Misisë. (str. 124-142). Si u përpoq Xakaria me Adhramanin, e shau atë bashkë me Turqinë, se nuk donte të largohej nga Arbëria: «Na duemi sa më jini këtu' bë't'xëni-se ki dhë i ini-e duemi të na e lëni». (str. 147). Po kur ata po ziheshin, si ushtarët turq edhe arbëreshët u sulën në ndihmë të kreëve, duke luftuar në mes të tyre. Kur luftonin dy anët, Arianiti u përpoq me Adhramanin edhe e vrau, duke i shpuar krahërorin. Turqit, të zënë nga tmërri, po iknin kur arriti Xoraidha me pesë-

qind kalorësit turq, e cila kishte vajtur të shihte më parë kufomën e Aqibës kryeprerë. Atëhere turqit morën guxim dhe nisën prapë luftën, duke përballuar me shumë ashpërsi arbëreshët. (str. 143-185).

38. Shokët e tanë njonë³¹⁵
 që siell Dukagjini,
 u gjegj këtù të thonë:
 Shokë, na eni e vrini³¹⁶:
 Një si mbëhundë nësh
 bien kta Turqësh³¹⁷.
39. Me ashtat ndër duer
 gjithë gjirit kalorë
 atej e këtej falshin
 tue marrë forë.
 Sa te lufa vrisjen
 shokvet i thërrisjen³¹⁸.
40. Si një milë të mira,
 eni !!! Mirësevini,
 gjiritë e tanë' lusur !!!
 Eni, shokë, e vrini...
45. Të pritur e lusur
 si këto qerre deti
 ka gjindja ç'ë esur,
 Driniotë gjithë vijen
 ka gjiritë' e shijen
46. me aqë si lliunra³¹⁹
 Driniotë mbë karrerë
 grah' jen: llaftarisjen,
 ture vatë si orë,
 kuelzit që ngrëjen
 kriethit e ingëlljen.
47. E rrëjen si suvalë,
 tek lufa hijen:
 llajetë mixorë zunë
 mbjatu prapë e shtijen.
 I pari Dukagjini,
 ture thënë: bini,

315) arrijnë

316) ejani këtu me ne e vritni

317) «turqësh» — për të rimuar me «nësh»

318) luftëtarët arbëreshë duke vrarë turq, thërrisnin shokët

319) driniotët vinin atje ku gjiritë arbëreshe luftonin me aq turq si luanë

48. ka kali gramisi
 këmbalarta Asan,
 kuj ka herë Nderushi
 i kish vënë than³²⁰,
 t'e vrit, e t'errënej
 s'patë ngenë që donej,
49. për se shumë llargu
 si ka ai luftonej,
 e si lliun ndër dhen
 mbë truell i shtëllonej
 me të keqe forë
 gjirizit kalorë,
50. që ksaj gjellë birshin
 si ilez që shkojen
 e venë ndrishe jetë³²¹,
 dritë se t'i ndëjen.
 Shortja, që na rrëmbën
 adhazmu e na lirën,
51. këtu Dukagjin
 dish' dritnej të vrit
 Asanin³²² e bushter,
 që djallin nd'atë ditë
 bënej ture u sulur,
 ehjen ture ngulur,
52. si nd'Ungeritë, kur
 Lladisllaut muer
 një katund e ndëjti,
 mbi muret e shkuer³²³,
 të Hënës di britë
 të gjilmojen sitë
53. Beses Ungerjote,
 Mehmeti, që duell
 ndë këmbet Uxunit,
 sa ki rá mbë truell,
 të math helm patë
 kur Asan³²⁴ prapët
54. shtënë vreu'vvarë
 si ka Dukagjini:
 e shokvet kalorë
 tha: Ziti e më vrini³²⁵

320) thanën, qëllim

321) jetë tjetër

322) Fati deshi atëhere të ndriste Dukagjinin që të vriste Hasanin

323) e mundur

324) Hasanin

325) vritni

- me humbjen e shpatës
at' birin e e mëkatës,
55. çë na buer Asán,
e një na i xheshen
ehjat e shtrëjta ³²⁶
si Feta i veshen,
se t'i kishen hjë
për qiçet. Njenjë
56. me mua nd'atë mes
suli, shokë kalorë...
Eni, mos më leni
të vetem: me forë,
shokë, eni e bini...
Kujtoni kush jini!..
57. Gjithë anti këtëj
këtuna t'u sul:
Si bëletë e eger,
Arbreshvet ju ngul;
e ture vrarë zù
me etë gjaku e ú.
58. Dukej' doj të haj
gjithë jeten si zjarri.
Mehmeti, me zëmren
e tharet si qarri,
shtinej e vrinej ³²⁷...
trollin me gjak nxinej,
59. ndë pjazmet' Nderushit ³²⁸,
çë tutjë luftonej
ka njeter llajë
çë doj të furnonej
së nxjerri ka jeta ³²⁹
e shprishur si fjeta,
60. çë era merr e bier ³³⁰.
Te Nderushi bij
kështù, Kont Urani,
çë haré t'i kij ³³¹,
ka krahu më atej
Mehmetin skomollei ³³²

326) heronjtë turq

327) vriste

328) sipas mënyrës së Nderushit

329) së vrari

330) humb

331) i kishte

332) shikol

61. të zdridhej si zjarri
me Turqit kalorë,
e'mos'i bënej çerë
gjithë të madhes forë
me grähien Driniotë
nën Dukagjin zot ³³³,
62. e i tha Nderushit:
Pa vrë si Mehmeti
ka ana atej përpin
gjiritë, si i Shkreti,
çë vret' shihet vetë ³³⁴,
se të zërë rrëçet.
63. Rrangár, bir, e ndih
shokvet: bir, nga
e qell kë do shokë.
Sa këshù Urani tha,
Nderushi gjithë haré
u kriar njenjë
64. me shokë pesë Groprat,
vëllezër të bushter
e dhjetë kushërinjtë
e tij. Me këtë ushter
të viçkrez ³³⁵ kalorë
atena ³³⁶ muer forë
65. ka Driniotë ³³⁷ hilqshin
me antin e Mehmetit.
Këtij i ranë ngrah
si ujrat e detit
njí mali ç'ë ndë mest
kur era i jé ngrest
66. aprapa. Vdekjen
ndëndjen mbi Turqit:
tetë e tetë ja shtijen
si kush rrungon dushqit.
Driniotë hapjen sitë
e griken, te gjiritë
67. vrejen aq të bushter.
Këtu Dukagjini
tue vrarë, thërrit:

333) dhe të mos t'i trembej vrullit me të cillin luftonin driniotët nën Dukagjinin

334) si shpirti i Shkretisë, i cili vret për të mbetur vetëm

335) të vogël

336) andej

337) driniotët

- kështu e ashtu bini
dhe ju, shokët e mi,
Turqia të shorë zi.
83.
(Mehmeti)
përpara u shtu, urrahi
tue thënë gjithë shokvet.
84. Erru, te ³³⁸ Nderushi,
i veshur gjithë hekur,
si breshri koqet rrushi
shtie shuell shuell,
hjih sa trima suell
85. Turqia nd'at'lugath...
I tha: Trim, më njeh?
Mehmeti është burri
çë ti përpara sheh:
Ai çë nd'Ungerit
nxuer Besses sitë:
86. Ai, çë me Uxun
e lohtin e e cënuen,
e bashkë po katunde
muertin e shtëlluen
për trolli shulartur ³³⁹
kriqet tue çajtur.
87. Nderushi i tha: Ai jë?...
Oh mirë se më vjen!
Nani bëj t'c shohsh
dha si Uxuni cen.
Ndë ballet'ligat'tua
më thua e vren mua ³⁴⁰!?
88. Hilqu, mut i dhier...
mos bjermi më mot...
Gjakun kam të t'pil...
Tha, Prana si mort
me kalin, çë kalosh
këcej, i vù përposh ³⁴¹
89. kalin e tij të bardhë
si bora e të shkëlqier
me rëgjëndet e galunt,
me k'ish i ndërruer.

338) ndërsa

339) dërmuan

340) në ballë të lexoj të ligat e tua dhe ti guxon të më vësh mua?

341) që i kërceu kalosh (kalin të Mehmetit) dhe e vuri përposh

- Këtuna Nderushi
kriet i zù te rrushi
shapkes e me ehjen
trungëzen ³⁴² ja preu
e Turqvet ja zdroth
e tha: «ju marrtë dheuf
e zani kocen djalli,
kuj bën e i shkoi malli
të bënë më lik neve.»
91. Këtu gjithënjherje
llajea tij u ngri,
e zù fort një mërje:
Ju mbi krahu e dora
e e vù përposh fora
92. Driniotvet. Te mesi
kështu Kusibanit
bij Skanderbeku
më forë të Titanit.
109. Jo fjalë më ³⁴³... luftomi
me shpatat kaluer,
si burra të dritsuer.
110. Sa u tha kështu, u sultin
të di me shpatë e kal.
118. Këtu ka ³⁴⁴ lufa zienej,
e keq'sa sund thuhet,
me di burraf' bushter,
kuj ëmri s'i harrohet,
aq sa u dritësua
nd'at'mot ç'u perëndua;
vrer, çë së pandehej,
erth e i dhistanoi...
Një korb, i marrë prapa,
vín ³⁴⁵ ka stravatoi...
Korbi' mos t'ish zënë
ka mixori e ngrënë,
vërngutet ndrë luftorit ³⁴⁶,
çë, si të djallarosur,

342) rreth

343) Në fillim Skënderbeu e Kusibani hahen me tjalë

344) ku

345) vinte

346) luftëtarët

- të rrihshin me shpatat
keq keq tue u strosur.
Kí vrer Kusibán³⁴⁷ .00
reksi e, te mbán
121. një kaq tokun shpatës,
çë zdridhej e nxërrartur,
shpata Skanderbekut,
si zjarr ka qielli ratur,
e cënoi e këmbalarta .10
ka kali e shtú te balta.
124. këtë çë t'trëmbur ikjen
shokët e Kusibanit,
shtirë ka Skanderbeku
ndë grikët' Arimanit³⁴⁸ .00
ka e djathta arbreshë³⁴⁹,
ku ndihem pakë jesh,
125. errën Cernoviçi,
si dëlúth erje³⁵⁰ .00
çë hjidhet ka mall .001
i keq gjithënjherje,
Sa kështu t'errú
me shokët, mbjatu zú .011
126. Turqit me kaloqet:
Gjithë ndër trú ja ruejen³⁵¹.
Anamesa kueltvet .011
malësjet' luftojen:
me ball' e buzë të çarë
kalorë e kuel të vrarë
127. shtijen atij trolli.
Kështu si moti' zí .011
me breshër e shí
128. mesin turk babarjen,
te ku Skanderbeku
me shokëzit kalorë
mixorvet te shteku
ja ruenej e ndanej. .011
Te zbrahmin turk çanej

347) Kusibanis

348) Hyjnia e asgjëslimit, e prishjes

349) «arbreshë», — për të rimuar me «jesh»

350) furtunë me erë

351) i binia në kokë

129. zoti math me ndihmen
e bilvet'Malit zí,
ka Komneni u ndie:
Njó Leka Xakari!... .001
Eni, shokë, e bini
këtu mirë-se-vini!...
141. xakaria,
si Arkëngjell kalor,
qellnej gjithë shokët .001
me të madhe forë.
Përpara tue ngarë,
me shpaten tue vrarë,
142. ai erth e t'errú
të³⁵² Adhramani' bushter
me Omarrin ndë barkut .001
bënej prë një ushter
i vetë si ka mbanej³⁵³
e llajetë çanej
143. Arbreshvet, kuj bij.
Sa Xakaria errú
mbëhundë Adhramanit, .001
kët të folë zú:
«Turk, mos të' ndjesë
se sot më ndëlesë
144. çon ka shpata jonë!...
Rrove njera ni,
se me shumë shokë .001
ktu luftove ti,
mbëhundë Komnenit,
çë me hjenë e qenit³⁵⁴,
145. çë e shi' me ulqit,
u qelle e s'të rej.
Vrë si dhiten Turqit, .001
shokët e tú atej
ka janë dhjetë e di
mbrej njerin nesh! Shi'
146. e zgardhullò sitë!
Shi' si t'i kakaren
me ndihmen çë i solla³⁵⁵.

352) ndërsa, kur

353) nga do shkonte

354) Komneni kishte të pikturuar në flamurin e tij qenin

355) shiko si Komneni i tremb turqit me ndihmën që unë i solla

- Rú si sa mbarraren ³⁵⁶
 përpara atij bien
 me ndarë o prerë krien!...
147. Na duemi sa më jini
 këtu' bë' t' xëni
 se ki dhë ë ini
 e duemi të na e lëni,
 xënie ju e mbreti,
 çë të thuhet Fetë.
148. Xënie e mos' ju sjellë
 më këtena djalli,
 se bëmi të ju shkonjë
 gjithve këtu malli,
 çë kini të mshoni
 neve e të kalloni
149. paqë e nderë neve
 te ki dhë ç'ë ini.
 Ndë s'gjegjshi ju këtu
 'mos fare më të vini ³⁵⁷,
 Majdhe! Për kët qiell
 ju thajmi mbë diell
150. lëkuren e ju e shesmi
 o carihe e bëmi
 për né e Malësjetë ³⁵⁸,
 Mos na dhistanoni
 më, e turpë kini
 ngamot t'egjer' jini.
151. Po vi, ndë s'do vrarë,
 si pjakat e smura,
 ti, çë jë i bushter,
 si, tue u thënë u xura,
 ngrëj shpaten e bjër
 se të vdeç me nderë.»
152. Po sa i math bëhe!...
 përgjegji Adhramani:
 s'u gjegj me të rrëflier
 të jeç më baxhani
 ti ndër gjithë Arbrëshët
 me shpata e hele veshtë.
153. Kush jë? U s'të njoh,
 se fare më të pé ³⁵⁹!...

356) përpigën me të

357) në goftë se nuk dëgjoni (atë që ju thashë) mos ejani më këtu

358) malaxezët

359) të pashë

- Ndë t'folet më duke
 danjot. Ndë ti jë
 asish, o i zoti
 tire, dha si çoti
154. s'të ngit mua të folje
 këtu. Kanositë,
 çë bëre, kam besë
 se mund trëmbjen mitë
 e jo kuj ja bëre.
 Ziguan tënë nxore
155. ti i Danjit zot? Kur
 u tha t'ishe i bushter?
 Si ti m'u madhësove
 do t'thueç se një ushter
 Turqish sosnje vetë
 t'e ngurnjel!... Vërtetë
156. sund jetë çë më thé,
 ndë hin t'e kem besë.
 U mund thom se mbjova
 me qiqe shumë thesë,
 se shumë luftova
 e shumë burra shiëllova.
157. Çë jë ti ndë faqet
 Mirmirrit e Qirakut,
 Tutfutit e Shoshmirrit,
 Heheut e Sarakut ³⁶⁰,
 e nd' faqet aqë të tjerë,
 kuj u s'i bëra çerë
158. ndë dhët'Ungerisë
 e nd' Asjet Mixore?
 Sa gjellë gjithaparu
 ndër lufat helmore
 u shuejta, ku i pé
 ti, muti ktij dhë ³⁶¹?
159. Ngrëj shpaten t'e shomi,
 ti pjetë pordha thes!
 Bjër se kam mall
 të math u të vëdes
 me ehjen tëndë! Bjër,
 ndomos se s'ë nderë
160. për mua, ndë se u
 ka duert e tua rafsha.

360) mblimra njerëzish të parëndësishëm në Frasinë

361) dheu («dhë» — për të rimuar me «pë»)

Nengu e mbanj shtrëjt,
ndë se ktu të vravsha.
Bjër, Danjot, bjër,
ndomos se s'kam nderë....

163. Tha, e të di u sultin
si di desh që piqen.
Kuelt e tire shtuera
qirithin, te hilqen
zotrat³⁶², zëhshin
e me grike cënohshin.
166. të rrihshin me mall
të vrisjen o t'in vrarë.
Shpatat tringllisjen
e dritjen si ar
me zjarrin që shtijen,
te gjellat duen'nxijen.
167. Turq e Arbreshë ruejtin
prë ca herë hunduer
të rrahurit e tire.
Prana gjithë ndonjë herë
di anashit që ruejen
krerat që don'shëujen.
168. gjellazit e arta
ktej e atej u sultin
të ndih'jen krien'tire;
kështu që që u shkultin
di krerat tue kanosur
169. gjindjes tire strosur,
që s'i lã t'e shijen³⁶³
një e një si dishen.
I thojen: Bil qeni,
që nderën që ishem
të kishem na rrëmbiet,
te së na lirit
170. më ca herë të vetë
na të luftojem.
Turq e Arbreshë këtu,
ndomos se ashtu thojen
krerat, nd'atë llakë
rrihshin e me gjak

362) duke hequr zotërat
363) ta shihnin (të luftonin)

171. e mbjojen. Vëdekja
kështu zu më mbaru
tue rruzhartur; gjelles
«skriaru, skriaru»
t'i thoj e kalosh
i kcenej si pëtosh,
172. që gjakun e gjelles
nduken kuj vë than.
Te kështu luftojen
ka njera e jetra anë
eger, Arjaniti
Turqvet gjakun ngriti,
te Adhramanit bushter,
sa nënga ju përpoq,
tue zdredhur e qasur
ka ai, një i tolq
me shpaten ndë kraht,
që edhe ndë stomahjt
174. i bëri vërë të gjerë,
sa gjella i pështoi
176. Te gjithë³⁶⁴ sa më ishen
177. ruejen të pështojen,
Xoraidha, kopile
e bukur e me hjë
si dorë trendafile
një kaq e shimtuer³⁶⁵
mallin tue vajtuer,
178. e shpjeksurez erru
me pesëqind't kalorë³⁶⁶
nisur, pra që gjën³⁶⁷,
tue shkarartur, borë³⁶⁸
Aqiben pa-krie,
si degë, kuj u shqie
179. koka³⁶⁹, që i mshonej,
me të ngriten erë.
Suvila e Kadixha³⁷⁰
e qelljen të ndërruer
me të turet hjë...
Si lulja më e ré

364) Të gjithë turqit
365) i shëmtuar
366) me pesëqindët kalorës
367) gjetën
368) të ngrirë
369) pema, fruti
370) e shoqja e Muhametit (profet)

180. mandaj zbukuronej
e gjithë sitë rrëmbenej,
si bukurizë qielli.
Pesëqindet, çë qelne,
asish çë e dojen,
in³⁷¹ e ç'e shertojen....
185. Muer arkanxje Turku,
çë papá çelet
e prier ball lufës
me shpatat e me helet,
të lodhenj Arbëreshët,
çë i çenojen veshët.

371) ishin

KANGJELI I TETE

Përmbajtja e KËNGËS SE TETE

Xoraidha hyn në luftë me pesëqind kalorësit dhe lufton me shumë dëshpërim. Turqit, duke marrë guxim, kthehen në luftë. (str. 1-10). Arbëreshët gjenden në vështirësi për shkak të hijeshisë së Xoraidhës. Skënderbeu i lutet Shën Janit, që e dëgjon si herë të tjera. Arbëreshët dyfishojnë vrullin e tyre, duke përballuar turqit. (str. 11-30). Këtu arrin Moisi Golemi me tremijë kalorësit, që ishin fshehur në pyll; këta më parë sulmojnë turqit nga dy krahët dhe nga prapa, me hobe, pastaj me shkopinj, duke i shpërndarë e duke zënë shumë robër. Edhe Xoraidha mundet e zihet robëreshë nga Nderushi. Skënderbeu vret Qerimin, të kushëririn e Xoraidhës; kështu shuhet vrulli i pesëqindve e mbaron lufta, me ikjen e crregullt të Turqve, më të shumtit e të cilëve bien robër. Në atë luftë u vranë 22.000 turq. (str. 71-73). Atëhere Vdekja me borinë e saj përmbledh gjithë shpirtrat e të vrarëve turq, duke e urdhëruar Erën t'i shpjerë ndër shtëpitë, që t'i lajmërojnë familjet për vdekjen e tyre në Shqipëri. Këtu shënohet bredhja, pas vdekjes, e shpirtrave në shtëpitë e lindjes dhe të rrojtjes së tyre. (str. 74-93).

1. Vrer çë maj u vrei,
më ndonjater herë,
u vù kufi ka gjithë
në çë Xoraidha-nderë
ndë luftë vjen e zdridhet,
ashtuna sa dridhet
2. Kush e shë' aq keq
nxërrarturez³⁷² ka malli
e helmi Aqibes mjerë.
Si shtihen ka zalli
suvalat të mbëdhá,
ajò me sa shokë ká

372) kush e sheh aq shumë të zemëruar

3. si ka Arbreshët gramiset
e keqe, e s'vë kufi
çë bën; si n'je llavur
shtihet m'egersi.
Të vrarit të haraksen,
ka gjum'i rëndë pataksen
4. e rrinë një çik shtuera
me çeren e Vdekjes,
sikuna do t'vrejen
ni nderen e të Keqjes,
çë më e zezë bëhet
te Xoraidha shtillohet
5. me kalorit' saj
ndë luftë' shkretë, e para³⁷³,
Kish këshetë' shpjeksur,
te shteku të ndara
e prapa të lëshuëra.
Kështu si vrundullëra
për krei gjithë zdrith
shpaten me atë dorë,
e msuer të qindisnej,
e bardhez si borë.
Mosnjë hundim e lënej
po keq me të luftonej³⁷⁴.
7. Gjithë me hjenë e burrit
zdrithjen ehjët e vrisjen,
prapa e ndër anet
e vashës, çë i grisnej
ma mallin: E Turqit
çë ngurshin si ulqit
8. ka zjarri të trëmbur
këtu shtuen forë.
Ehjavet më eger
pruertin e dhanë dorë.
Bijen e së rejen
se me djallet vejen³⁷⁵.
9. Papá manastrofa
të zú e hjoth gjak:
Papá rëkime e thirma
gjimojen nd' atë llakë:
Papá më keq spërveshen
buzen, tek qeshen,

373) e para në atë luftë të shkretë

374) asnjë dashnor s'e linte, por shumë me të luftonte

375) se me djallet vejen

10. Vdekja, çë të zonjen
bënëj si më doj
mbi aqë njerëz' mjerë,
kuj djalli thartoi
ashtu trutë të rrihen,
si qen çë sund shihen.
15. Të rrënit e Xoraidhes
ndërroi lufes çerë!
Gjithë me të mbajen...
Ndera Arbreshë³⁷⁶ rri t'bjerë...
Të gjallë e të vëdekur
janë gjithë ka vasha helqur.
28. Te gjithë urtëmojen
e bëjen si t'e kënë
të vrarë o të gjallë
Xoraidhen vashën³⁷⁷,
Alliu me llajetë
axatu me betë
29. anavet Arbreshe
zdrith dekjen me timba,
çë, sallvuer³⁷⁸, i bijen
ngrah dha si gjëmbe.
Kë zëjen vrisjen
o cënuer gramisjen
30. ka kali Babarshin
Arbreshët me aqë qen
t'egjer, çë Turqia
kështu i ndërren.
E lodhur kîn³⁷⁹ qënë
me gjakun nd'atë'zënë,
31. ndë Mosë Gollemi
ka dushku s'kish dalë,
Turqvet t'i bij
ka njera e jetra shalë
e ndër krahë me forë
me axatrat luftorë,
32. çë t'ishen trimilë.
Kta të paren³⁸⁰ zunë

376) nderi arbëresh

377) vashën («vashën» — për të rimuar me «kënë»)

378) të hedhura

379) kishin

380) më parë (të parën herë)

- e luftuen me betë
presllargu. Si u afruen,
lënë zdorëtë, u sultin
e t'kegen i ngultin
33. ngrah me kaloqet,
Puf-paf i bijen
ndë kocët e ndër krahë,
Te kështuna i rrih' jen,
eshtrat trak-trak
i bëjen: e ndopakë
34. të cahshin; si shkarpat
e thata kërc-lisjen.
Bijen edhe kuelvot
ndër këmbë, se të shkisjen,
ndër hundë e ndë ballët
se t'vejen me djallet³⁸¹.
35. Për kët atjë buhjisjen
së keqi kaloqatat,
si ndër lufat' sosome³⁸²
gjimohen shkuptatat.
Collëmi me kaq forë
axatra e kalorë
36. Turq ndonj' cik herë
babarti e kakarti
me shokëzit kalorë
t'ikjen mbarrarti:
Bënë shumë filaqi,
kë penguen si dhi
37. me thertur, o si dele
me qethur o me vrarë
ndë qenget³⁸³ mbi thront.
S'i lanë ngrah ar
e mbi buzë hjenë
e qimevet³⁸⁴ i prenë.
38. Qajen fort Turqit
e keq llastimisshin
kur qimet e çeres
me zjarr i cimbarisshin.
Mallkojen' metanostë³⁸⁵
të humbur e të lóstë³⁸⁶

381) me djajtë

382) ndër luftërat e sotme

383) në kasaphanë

384) musteqet

385) të penduar

386) të tretur

39. ka helmi, se ndë luftë
me ehjat ndër duer
së vdiqtin si aq
ka ndera' zbukuruer,
O qajen o thojen,
ni s'kishen që bëjen
40. nënd' egjrit Arbreshë,
që i bënë filaqi
e lidhur këmbë e duer
i mbajen si dhi.
Te qajen këta fort,
ka gjithë aniat mortë
41. kanë shokët e tjerë Turq
ka Arbreshët, ç'i rrangarjen
jashtë lufes tërmostë,
e ehjat i sitarjen³⁸⁷
tek keq j'arrëjen.
Vet mbajen e luftojen
42. tek mesi pesëqind't,
që Xoraidha qelnej
si e llavur; ka ngit
ajë ata vejen:
zdrindhjen ashta e shpata
e rrongat e gjata,
43. si burra të brerosur,
që malli nxërraren
e trutë i tharton:
vrisjen k'i mbarraren
axat o kalor
me shumë lëng e forë.
44. Nderushi i lavtë³⁸⁸ si 'ta,
ç'i kish vënë than,
ju stros atij zjarri
bashkë me Kont Urán,
që si ai s'vastasnej
vashen, kuj firasnej
45. trutë malli Aqibes.
Sa asaj u përpoq,
përkroi pesëqindvet,
me shpaten i tolq
shpates saj një fort³⁸⁹
sa mbjatu i dha mort³⁹⁰.

387) i goditnin me shpatat

388) i çmendur

389) një goditje të fortë

390) i theu shpatën

46. ja çajti di copa:
ja reshti ka dora.
Te shokët e tij zëshshin
me pesëqind't, që fora
mallit rrumbullarnej³⁹¹
ka dreq i skriarnej,
47. Nderushi Xoraidhes
ju sul: e rrëmbei
për krahu përpara,
e qelli ktjetej
mbjatuna pahir
t'ish e lidhur mirë
48. e mbarë filaqi³⁹².
Vasha limonore
këtu më se e bjerrë
u pá: ndrë pengore
zdrídhej e qanej
sa një s'und e mbanej.
49. Nderushi haré të madhe
kish, se zú kët fatë
të bukur e të hjeshem³⁹³
si lule ndrë vashát³⁹⁴.
Lidhur këmbë e duer
e la t'ish ruer,
50. prana të ja qellnej
kriatez³⁹⁵ Xhudhitës,
kuj mbanë kish hjé,
dha si drita ditës.
Pra ndë luftë u pruer,
ku bëjen si t'meruer
51. pesqind't, që dojen
vashen marrë prierrë³⁹⁶;
e thrrisjen e vrisjen
si gjind, ç'e e bjerrë.
Te gjiritë i ikjen,
vetë atá së shihien
52. udhen ka kish' vejen,
ndomos se ndë mest
shihshin e të rrahur
si maçet ndë thest.

391) grumbullonte

392) e mbajtur robëreshë

393) të hijshme

394) ndër vashat («vashát» — për të rimuar me «fatë»)

395) shërbëtore

396) të kihyer prapë

- Arbreshët kur panë
se këta trú s'kanë
53. të lënë'luftuerit,
zunë e i zëdhjartin³⁹⁷
me axatrat betorë,
e t'i parramartin³⁹⁸
si një katund t'ish,
çë luftorë kish
54. shumë e s'doj'lëj
t'ish i vënë përposh
e shkrehnej ka muret
vëdekjen kalosh
atire ç'e zëdhjarjen
e jashtë e parramarjen.
56. Kur Skanderbeku
Qerimin, kushërin
e vashes, ka kali
shtú me të shtimë,
çë kalit tij i dhá
Korbi, sa i tha:
57. Hurrah! Ti Korbi im,
kët lufë të shkurtomi:
shtiemi të kushërin
e vash's, se furnomi
rranga. Qe e gjatë
kjo lufë që somenatë:
58. Na lodhi e këputi
të krahëvet fugitë...
Sa të bjerë kí,
aq na sa gjiritë
e tanë mund prëhemi
e bashkë të gëzohemi.
59. Mirr forë... me di këmbet
atij kali mixor
bjeri ndë stomahjt:
Te kali e kalor
kështu përposh bien,
u t'i marr krien
60. të dive me kët shpatë,
e qenvet ja lë
t'i bëjen si duen.

397) i rrethuan

398) i zunë me gurë

- Së dua më gjë
ka ti, Korb, sot,
po sa të shtie at' zot
61. të bushter e hadhjar,
çë aq dëm bën.
Hurrah! Të më ndero,
se dora së zgarron³⁹⁹
me kët' gjerë shpatë,
sa u jam e gjatë.
65. Sa te Qerimi errú
Korbi me kaluer
Zotin' Math, eger
kalit turk i pruer
di sitë e si gen,
çë i zoti ndërsën
66. njinjatri të huej,
ju stros e tek e kalli
përposh si pullar,
bën e i shkoi malli
Qerimit të thoj
Skanderbekut: Shkoi,
67. Zot Arbresh i bushter,
gasi'ditvet'tua:
këtu ti së çon
Aqiben me mua.
Të kështu doj'thoj,
parë se ai të zëj
68. të hilqej me zotin,
kali e zú përposh
barkalarta; tek
Korbi i rrij kalosh,
të dive te shteku
i rá Skanderbeku.
69. Njerit prana jetrit
ai gjellen i ngriti
e ndë jet't mbatanë
me frimen ja shtijti.
Sa rá kështu vrarë
Qerimi, tue shkarë
70. zunë gjithë shok't e tjerë,
e lufa furnohet.....

399) nuk gabon

82. Sa Dekja rrot asaj
mbjoth gjithë, tue rarë,
s'dishë fare gjë t'i gjegjëj,
po i tha: Doni qarë
si ka prind't e shoqet
të mund shini lloqet⁴⁰⁰
83. çë ndë jet't time,
sa letë⁴⁰¹ qenë shënuer?
Vëhi kalosh eres
e ku qetë lerë
ecni të ju ndiejen,
çë psuet të kudirjen⁴⁰²
84. gjindja juej. Vi mirr
gjithë kalosh ti Erë,
këto gjellë të shuera:
qelli ku qenë lerë.
Naten o kur fjenë
mb'ënderr bë'ti shón⁴⁰³
85. gjindja' shpisë tire
të thertur o'lavosur
si qenë, se të tunden
me gjakun e farmëkosur
t'i qajen e të bëjen
çë duhet, se t'e shkojen
86. tek jeta çë i pret.
Era mbjatu i muer
e tue vrundullisur
i qelli të helmuer
ka shpitë, çë kin lerë⁴⁰⁴,
e bashkë ato diër
87. me vrundulla të keqa
hapjen e mbullijen,
si doj't'i shkallmojen.
Te diljen e hijen
ndër shpitë, bithëmbëkrie
çë ka'ta u lirie
88. prirjen; atij trolli
shtijen; qelljen jashtë
lart si fjaturakat
çë ish i lé si kashtë.

400) vendet

401) sa u lindët

402) të kuptojnë

403) bën t'i shohin

404) ku kishin lindur

- Me driten tue frijtur
tue dalë e tue hijtur
89. shpivët, trëmbjen pulat
ca herë që i buthtohshin.
Ato thirrma jipjen
si s'přitshin të ndodhshin
ahiera: trëmbësinë,
që gjakun i ngrin
90. kurmit e ngreshtron,
i jipjen gjirivët,
që ruhshin' babartur,
te si përpara sivët
ca herë shín ca hjé⁴⁰⁵,
që shkojen njenjë
91. e i frijen ndë çeret.
Herë sikuna t'i shtijen:
aprapa herë i ngisjen;
herë veshin i tilqjen.
Kështu tue i mshuer
bëjen të sëmurë
92. gjiritë, kuj kallzojen
kështu që kin⁴⁰⁶ psuer
ndrë zbulitë e Dibres
e si vdekja e muer
Alín, që s'dijti
t'i qellnej e i mbiti
93. ndë gjakut, që si krua
bën e i frushkullonej
shpata'Arbreshvet,

405) shihnin disa hije
406) kishin

KANGJELI I NENDËT

Përmbajtja e KENGES SË NENDË

Në Krujë po perëndon dielli dhe Judita, e zbukuruar dhe e shoqëruar nga tri shtojzovallet, Ndricja, Illja e Dillja, del nga kisha. Të gjithë arbëreshët në Krujë parandjejnë fitoren mbi turqit dhe para se të arrijnë lajmëtarët në qytet, këmbanat e Dibrës dhe të gjithë katundevë arbëreshe bien për festë. (str. 1-29). Nderkaq krerët arbëreshë, mbledhur nga Skënderbeu, duan të ndjekin turqit të mundur dhe në ikje; por Skënderbeu, i biri i urtësisë, i ndalon, duke u dhënë urdhër të pregatisnin darkën e fitores, menjëherë pas mbledhjes së plaçkave turke tek sheshi luftarak, pas mjekimit të të plagosurve dhe pas varrimit të të vdekurve arbëreshë. (str. 30-50). Në tryezë Nderushi, i pari, e pastaj të tjerët krerë arbëreshë, nderohen nga Skënderbeu. Hahet mish demash e këndezash e pihet verë nëndë vjetësh që shkrep shkëndija. Krerët ngrenë doli për Skënderbeun e Atdheun; rrëfehët edhe sa turq e arbëreshë qenë vranë e plagosur. (str. 51-166). Pastaj Skënderbeu urdhëron të ndizen zjarret e të vihen rreth sheshit rojet e natës; ndërsa krerët me luftëtarët arbëreshë shijojnë prehjen e tyre të merituar të natës. (str. 167-180).

1. Dhjetë hapakrahaz lart
ka çuka, që perëndonej
dielli⁴⁰⁷, gjella jetës,
si nd'pasiqir ruenej
nizen e tij kopil
ndë ballet vashës që dil
2. ka qisha, si Dricja,
që çeren i puthi.
Nd'at'ball ai shihej
te Dillja të puthi
të nines saj një sperë.
Së ndëdejt tue u ruér

407) mbi çukën ku perëndonte dielli

3. te vasha, çë me hjë
vej e ruer ⁴⁰⁸ ndë shpi
edhë ka Fata Illje,
ç'i piksi nj'ill mbë gj
kur di motrat e tjera
e puthjen te çera.
4. Kështu ka tri motrat
Fata, ruer si fatë,
vasha ngit e bukur
e vetë ndrë vashat. ⁴⁰⁹
Malli t'i gëzonej
gjellen, tek e zënej ⁴¹⁰
5. me motrazit hjë
gjithë vasha mes-holla,
të bukura më se
lulet, çë bën molla...
Kështu vej e ruer
vasha nd'atë herë,
çë ka qisha dil
me sa gjind diljen,
pra çë parkalestin
për prind't e bëmilen ⁴¹¹,
më lloret e shëndoshët,
vatë te Dibra poshtë.
7. Allin se të prirjen
prapë ka t'i vinej
me aq qen shokë,
katundin t'i nxinej.
Vasha, ç'ish Xhudhita,
e bukurez si drita,
8. për jatin ⁴¹² Kont'Urân
e prë Nderushin mall,
mbë qishë ⁴¹³ parkalesi
me buzë e me ball
shumë-herë stisur ⁴¹⁴
me trutë e përmisur.

408) e mbrojtur

409) e vetmja e bukur ndër vashat

410) ndërsa e nderonte duke e shoqëruar

411) bijtë

412) atin

413) në kishë

414) ngjitur me trollin

29. (Skanderbeku)
pra çë lã ca herë
shokët të prëhshin
— Turqit tue xheshur
të vrarë e çë ikjen
karrera sa s'shih' jen
30. udhet si ka vejen —
i reksi me valirat,
kuj tha: «Vi zeni
e çuturnoni brirat,
krerat gjithë të hjidhen
rrot meje të mbjidhen,
31. të gjegjjen vëlimen
time e çë më thot
koca. Këtu i thanë:
Bemi si do, Zot:
ka na je shurbiër.
E gjithë ndonjë herë
32. zunë tutú brirat,
çë ndërnarjen veshët
e gjithve, të shprishur
të lufes ndë shesht ⁴¹⁵,
ku zëmrat i gëzojen,
se ka më ruejen
33. vet Turq shijen' vrarë ⁴¹⁶
e vet Turq ç'ikjen,
tue lënë thesaret
e sa me ta kishën.
Sa gjegjtin Arbreshët
krera ⁴¹⁷ gjithë me veshët
34. ngirlartur e prierrë
ka të ratit ⁴¹⁸, ndonjë herë ⁴¹⁹
gjithë si qen rrangartin
ka me të frushullier ⁴²⁰
i zoti i ndiell. Rrotë
ju mbjothtin e thanë: zot,
35. njota! Kumandona,
më t'i tha Komneni;
do u t'i marr papa

415) në sheshin e luftës

416) shihnin të vrarë

417) krerët arbëreshë

418) nga të rënë

419) së shpejti

420) frushullier, fërshëliyer

- ndë Turqit'vemi ⁴²¹?
Të vemi njize, zo,
na jemi... ⁴²² kumandò.
36. Kështu krerat' tjerë,
çë mbëhundë i duelltin ⁴²³,
me shpatat me gjak,
çë aq Turq nxuertin
ka jeta, edhe thanë:
shpatat tona janë
37. lestu na t'i zdredhmi,
o zot, ka të dueç.
Skanderbeku i thot:
Shokë, gjithë më rruç ⁴²⁴:
s'ë herë të vemi
përpara: tek jemi
38. kem' rrimi për sonde.
Menatë sa të dihet,
çë na kem' bëmi
ka gjithë bë't'dihet.
Të prëhemi na nget
e t'hami me shëndetë.
39. Të paren sa më jini
llajetë rriçidhoni.
Mirrni shëngjin tëj ⁴²⁵
nganjë e dërtoni
këtuna të ruhemi
sonde, mos' shuhemi ⁴²⁶
40. me gjumin çë dënon
luftorit ⁴²⁷ të qëlluer;
pra një pjesë çoni ⁴²⁸
shokët të cënuer,
i mbjidhni ka lingojen,
e i qellni t'i shërojen
41. jatronjzit e tanë;
lavomat i lani,
e mirith ja lidhni:
shokëzit çë rani ⁴²⁹

421) a do t'i ndjek duke vajtur në Turqi?

422) ne jemi gati të vemi...

423) i dolën

424) më rrofshi

425) tuaj

426) mos të vdesim

427) luftëtarët

428) gjeni

429) që ranë

- e gjellen së shohen
i mbjidhni t'mbulohen
42. me ditën e ré,
çë dihet menatë.
Këtu edhe pënxon
se parë të bëhet natë
triesat kanë' shtrohen,
ú e etë ' na shuhën ⁴³⁰,
43. çë shumë mbjothtim sot,
tue dërsijtur gjak,
se t'vëjem përposh
aq Turq nd'at'llakë.
Dhen e që çë suelltin
për ta, e ja muertim,
44. vrini shumë e shumë
të prëjmi këto gjellë
me bukë, mish e verë.
45. Gjegjtit?... Zot, gjegjtim —
gjithë krerat e parë
zotit u përgjegjtin.
Nganjë u fanár ⁴³¹
mbjatuna të bënej
çë zotit i këndnej.
46. Llajetë rriçidhuen,
jatrepstin theritrat,
të vvarit sarua
mbjothtin, e kumbitrat
ndreqtin; pra sitë
e natës, filaqitë ⁴³²,
47. dërtuen se të ruhshin,
njiherje, te prisjen,
mos kishen gjë keq
ka Turqit, çë ngisjen
të ngurtur, tue lënë
çë kishen, e të fjënë
48. naten së pënxojen,
me drithmen, ç'i vrit,
e pëndet ndër këmbë
i vëj, atë ditë
të zezë mos' shijen
më. Te këtë ikjen,

430) të na shuhet etja dhe uria

431) u nxitua

432) rojet

49. Arbreshët gjithë haré
me gaset e Gavnjisë,
pra çë gjithësej
të ndreqtin, mbë tries
u ultin: me ú
shqiejen çë ju vú
50. përpara e përtpjen
me verat nëndë vjeç.
Mish demash e kaponjsh
ndrë taluret veç
gjithë hajen, të gëzuer
Tënzon tue bekuer.
51. Ndonjë spërvier të math,
çë ngrënej ndë mest
gjithë' tjervet spërvjerë,
me më linër dheztë,
me gjithë krerat'parë,
ndonj' tries⁴³³ çë me ar
52. e tërez shkëlqenej,
Skanderbeku haj
e bënej nderë gjithve,
hje-math si më maj
qe ndë jet't njari.
Te haj vëj kufi
53. mbanë Kont Uranit
një trim, çë s'njih
për krie. Tue vatë
të ngrënit, shih
si Kont Urani i shtij
pjesë të talurit tij
54. te haj ai trimi,
çë Nderushi ish.
Pra çë mbetë e mbetë,
Dukagjin⁴³⁴, kë kij
mbanë, muer e piejti
kush ish trimi. Dijti
55. ka ai çë doj të dij,
e vrejti me haré
edhë Ai Nderushin,
çë të haj me hje.
Pra qelqin e tij
me verën, ç'ai pij

433) në një tryezë
434) Dukagjinin

56. mbjoi e, Kont Uranit
tha: Kuj ti tagjisen
si një djal të vogël,
kët qelq mund nisenj,
të bënë me shëndetë
mua e jo tij vet⁴³⁵?
57. Kont Urani i tha:
zot, kaq nderë
pretëndonj të bëç
ktij amahji vrer⁴³⁶,
çë sa bëri sot,
ndë kishe parë, zot,
58. s'mundje mos' e donje,
ashtu si m'e dua.
Te anti im ki
dha luftë sot mua
të madhe. Më sallvoi
ka Dekja, çë më doj.
59. S'thom sa Turq vrau,
ndë sa t'vigjel krera;
sostit vet' diç⁴³⁷
se bën e muer era
Uxunin e Mehmetin,
çë shprishjen të shkretin⁴³⁸.
60. Martri ë Dukagjini,
çë ké mbanë, zot,
Ja vú përpara shokvet
tij, te e shi' si mortë
mbi armiqtë e si pika
çë bën krunde e çika.
61. E Dreqja pretëndon
t'i bëç sot nderë;
i nget e i ka hje
të pirë kaq verë
sa nxën⁴³⁹ qelqi it,
me më ar e dritë.
62. Këtu Skanderbeku
qelqin pjot ndëjti
Uranit e tha:

435) atij që ti e ushqen si një djalë të vogël, unë a mund t'ja nis këtë
gotë ta pijë për shëndetin tim e jo vetëm për tëndin?

436) këllj (që është) një çudi lufte

437) mjafton vetëm të dish

438) shkretinë

439) sa mban

- jipja atij trimoti,
t'e pirë gjithë vetë,
poka çë t'i nget⁴⁴⁰.
63. E muer Kont Urani
e trimit ja ndëjti
me harë të madhe
e tha: t'e jë zoti!
Pije me-shëndetë
e fal kë t'e jep.
64. Tëfale⁴⁴¹, trim i bushter;
tëfale, trim me hjë,
çë duke si na duemi
të dueç ténin dhë⁴⁴²,
çë pjesë ti sallvove
me sa sot shtëllove
65. Turq si ka kuel⁴⁴³,
Nderushi tek muer
me dërti të madhe
qelqin e nderuer,
pra çë triesen fali,
me buzën miali
66. kështu fali zotin,
çë mbi gjithë ngrënej:
Zot, i bushter zot,
Katundi të donej
ka mot, kështu si
Qielli të dha ni,
67. të madhen e keqe⁴⁴⁴
Katundi s'kish shkuer
ndë të kish pasur,
o zot, mënjëherë.
Krahu it i fortë
kish mbjatu dhënë mortë
68. mixorvet, ndë ish
ktej⁴⁴⁵, sa zoti it at
si dritë na u shua,
me helmin, se s'patë
nderë ai të rritnej
biltë e t'i shihnej

440) mbasi i përket

441) fale

442) dheun tonë

443) nga kuajt

444) të keqen e madhe

445) në se kishte qenë kënde

69. ngaditë rrëzë atij
e zëmren t'i ngrohnej
me mallin e Katundit,
me çë veshët i fofnej
e me mall e gjegjien
se i folnej të dreqjen.
70. Ndë krahu it, o zot,
nd' atë skollë i rritur,
ahiera kish qënë,
këtu s'kish hijtur
mixori njenjë,
ndë marrë ténin dhë;
71. edhe s'u kish vrerë
Zonja Prinçepeshë⁴⁴⁶,
me gjithë tú motra,
ka throni çë kesh⁴⁴⁷
t'ish e nxjerrë e i dhënë
llargu shpí e të ngrënë⁴⁴⁸.
90. Kur zotrat të faljen
Nderushin me hjë,
Skanderbeku thot
sherbëtorvet njenjë:
më sillni këtu njeter
vucë me verë të vjeter,
91. të pinë këta shokë,
çë bënë nderë mua,
e sot nganjë bëri
me Turq një sarua
të vrarë. Je t'pinë
asosh e Gavnjinë
92. të faljen⁴⁴⁹. Timin qelq⁴⁵⁰
tue mbjuer e ndëni
mua, të ja jap
zotravet:....
93. V! zà, ti, Arjanit,
çë bëre hjë ksaj ditë.

446) Vojsava

447) që kishte

448) duke i dhënë shtëpi e të ngrënë jashtë Arbërisë (në mërgim)

449) le të pinë prej asaj vere dhe të përshëndesin fitoren

450) qelqin tim

94. Te Arjaniti e muer,
tha: të fala, zot,
i mirë si kjo verë,
kuj u i ja' votë
aposhta ka e gjera⁴⁵¹:
Rrofsh sa buka e vera.
95. Mbjoji e dha të ditin.
Dusmanit' bushter,
e i tha: pije, zot
96. Dusmani me dërti
e muer, e, «si kjo verë
baxhane jotja nderë
97. është' o zot, i tha:
Njota, shokë, si zien
e há burbulidhet
rranga e si thien
shkëndilet alarta!..
Zot, e shokë, ju falta⁴⁵².
98. Sa gjithë e rrukulloi,
zotit qelqin pruer;
ki mbjatu çë e mbjoi
Gollemit ndër duer
ja vù e tha: pi!
Pi, shok, edhe ti,
99. çë aqë kaloqata
dhë Turqvet ndër mushqet,
te më s'e pandeh'jen,
të ki⁴⁵³ keq ka dushqet,
ka i dolle ndër krahë,
më i keqi rrah-rrah!
100. Sa foren ti i more
kështu gjithë u ngurtin.
Zot, i tha, Moseu,
u ngurtin se u smurtin
me të madhen forë
çë i rá jotja dorë⁴⁵⁴,
101. çë më jep të pi
qelqin me kaq hjë.
Kjo zbukuron pastru
si gjaku, çë ti ké

451) të cilën unë e shtie poshtë në grykë

452) ju fala

453) të kishin

454) dora jote

- mbë gjí e të ngjallen
e zbukuron ballen
102. me qiqet e mbëdhá
t'urta e me këshill,
sa gjithë gjuhët e jetës
ngamot kanë' zënë fill.
E pi të më ngrohenj
me mallin tënd e vohen.
103. Sa Gollemi e ngjulki
e zotit qelqin pruer,
ki për Kont Urán⁴⁵⁵
e mbjoi e ndër duer
tue vënë, muer e tha:
zà, pi, Kont Urá:
104. Pi, se krahu djathtë
ndë lufet më geve;
e mbëhundë Manxurrit
bëre nderë neve.
Sa Kont Urani e muer,
të fala, burr me nderë,
105. Sund⁴⁵⁶ jenë të harruera
qiqet e nderuera,
çë ti bën ndë jet't
'sotme, çë të vren
të bushter, të vetem,
çë Turqit së ren.
Të fala, zot i math,
burrùn e hjemath.
107. Sa Kont Urani piu
e qelqin zotit pruer,
ki papá t'e mbjoi
e Petës vù ndër duer,
e tha: pi e thuej
sa lithtim të huej
108. e janë çë kanë' dhjesen⁴⁵⁷,
ndë duen' rriskurohen,
e papá dhën e tire
me të gjallit'shohen,
e mos'kenë mall,
më me derkun djall,

455) Kont Uranin

456) s'mund

457) të japin të holla

109. të strosen mbrej nesh ⁴⁵⁸?
Dimilë nëmërova ⁴⁵⁹,
i tha Nik Peta.
Të shumet pengova
u me këto duer,
çë qelqin e nderuer
110. marren, te m'e ndën,
e kët verë shëndetë
ka buza më qasjen
t'e pi. Oh si shket
aposhta pa-ndukur
këjo verë e bukur!...
111. Sa Peta e rrukulloi,
qelqin zotit pruer;
ki për Cernoviçin
dish ⁴⁶⁰ t'ish i mbjuer;
te ja ndënej tha:
ti Cernoviç, za;
112. za ti, ursi' malevet ⁴⁶¹,
me nj' millet prematjotë
shokë, ti më qeve
krahu më i fortë.
Axatu ju hjodhe
kuelvet i shkarkove
113. kalorit ⁴⁶² çë qelljen
ngrah, me kaloqatat,
çë i zdrodhe të keqa:
më se trucatat
e deshvet kërsisjen
e çajen e vrisjen!
114. Malësjoti, tek muer
qelqin, ç'i ndënej
zoti Skanderbek,
çë ashtu e këndonej,
me gaz i tha: zot,
Turqvet jije votë ⁴⁶³
115. ti vetë, kur errura
ndë luftë u axatu
me një millet shokë.

458) drejt nesh

459) numërova

460) deshi

461) ariu i malevet

462) kalorësit

463) lipje votë, deboje (reshtje)

- Doj'kisha qënë mbjatu
sa erthit ndër duer
të kisha bënë nderë.
116. Ftestin këmbet' mia,
çë kuelësh së qenë.
Ndonjater herë pres
'bë't'sihni si venë
Turqit bithëmbëkrie,
ndë qofsha t'i bie.
117. Të fala, Zot i math,
baxhan si kjo verë,
çë gjellë e shëndë
jep kuj do të jerë ⁴⁶⁴.
Ju fala, tek e pi,
Zot e shokë gjiri.
118. Sa tha e rrukulloi,
qelqin Zotit pruer.
Ja mbjoi ki Muzaqit
e ja vù ndër duer,
tue thënë: Ti Muzaq,
thua se kemi paqë
119. ngamot na me Turqit,
çë sot shumë ranë?
Thuej sa dirguem
ndë gjellet mbatanë.
Muzaqi tek muer
qelqin e nderuer,
120. ç'i ji ⁴⁶⁵ Skanderbeku,
tha: zot, nëmruem
NJËZETEDIMILË
Turq, çë qëlluem
më gjumin e rëndë,
çë qëllon një gjëmbë.
121. Për sa vura kufi
u, çë bashkë qeva
me tij e luftova,
një katërqind veva
shtënë ka jotja dorë,
çë bij me aq forë!
122. Ndë Turqit u prierrshin
më të na nxifosjen,
më lik 'e t'presen ⁴⁶⁶.

464) atij që do të japë («jerë» — për të rimuar më «verë»)

465) që i jepte

466) le të presin

- Mos' presen' na ngosjen
neve, që s'i remi,
për sa tij kemi
123. të fortë, si kjo verë
nëndë vjeçe, që ngjallen
k'ë shpejt të vëdesë
me të ngritë ballen.
Kjo verë, që çelen,
bënej ulk delen!
124. Ju fala⁴⁶⁷, Zot e shokë,
gjiri prematjotë,
që kemi hjë të shomi
mbi në një kaq zot,
ka gjithë gjuhët reksen⁴⁶⁸
të tunden t'i pjeksjen
125. një dhafënie kurorë⁴⁶⁹,
që ngamot hjenë
mbanë i gjelbëron,
- Te la më të thoj,
veren rrukulloi.
126. Qelqin zotit math
gjithë harë t'i pruer.
Zoti për Topin
e mbjoi sa e muer,
e i tha: pi, Ndrë,
që u qelle me hjë
127. gjithë sot mbanë meje.
Diu sa të lavosur
qenë ka ana jonë?
Na, zot, mbë të serposur
furnuemi të mbjidhjem,
t'i lajem, t'i lidhjem,
128. lavomazit me gjak
të piksur: nëmruem
kësish katerqind:
Jatronjvet ja shkuem
t'i kenë nënd sitë,
t'i japen jatritë.
129. Llaka ë pjot Turq
të shuer e lavosur.
Më se gjind krera

467) ju falem
468) i cili shtyn të gjithë popujt
469) kurorë dafine

- janë shumë të mirosur⁴⁷⁰.
Më gjuhën përjashta,
ndër dhëmbet shgirrjnasta
130. e sitë hapët të shumet
rrinë barkalarta
o si dirq⁴⁷¹ mustisur
me hundet te balta
'ronxevet me gjak
me⁴⁷² 'nguqen kjo llakë.
146. Sa qelqin rrukulloi⁴⁷³
zotit math ja pruer.
Ki dishë për Spanón⁴⁷⁴
nani t'ish mbjuer.
Te ja ndëjti, i tha:
Ti, zoti Pjeter, za:
147. Ti gjak i Teodhosit,
që ktej ka del dielli
qe zot i math heret,
e, sa një burr qielli⁴⁷⁵
qiqe mund bënë,
bëri e sund e shkonjë
148. mosnjë ndër sa lehen
te jeta që të vinjë.
Masimit ndë Panóniet
shkeli kriet me tinjë⁴⁷⁶,
e Akuillejë ja preu
te të gjallë e rrëmbu
154. Pije, Pjeter, Pije
e bëna meshëndetë.
Vëlën se kujton
ngrah po nëndë vjet.
Pjetri tek e muer,
tha: Zot, më me nderë,
155. së ngit aq të ngrëje
Teodhosin tatëm⁴⁷⁷,
që qiqe aq bëri,

470) krerët e vrarë janë më shumë se ushtarët
471) si derra
472) me kë, me të cilat
473) është fjala për Topinë
474) ky deshi për Spanoin
475) burrë hyjnor
476) me qerre
477) gjysh

- se ish keq i math!
Tij së vëj nënë
nd'ahiera kishe qënë.
156. Kush t'e shkonë tij⁴⁷⁸,
çë qelle mbi Turkun
me pakë, si një qen,
çë vë përposh ulkun?
Ndë dhjetën pjesë kishe
të gjindjes tij, ishe
157. njera dej⁴⁷⁹ i zoti
'gjithë gjuhëvet, çë fjet,
(ka del e hin dielli
e përposh,) kjo jetë...⁴⁸⁰
U pá sot çë jé
te mortë ' keqe' dhé
158. atire, çë na shkojen
për tre ndë ktë llakë⁴⁸¹,
Ndë s'ikjen gjithë kishe
vënë sot ndonjë gjak.
Shkeljen ka do vëmi
këmbët të shkomi⁴⁸².
159. Të fala, zot; na rrofsh
sa rron buka e vera,
e sa ndë jetë lulëzon
Besa jonë e ndera.
Të falenj, tek e pi,
dhe Prematjotë gjirí.
160. Sa tha zoti Pjeter,
qelqin rrukulloi,
e zotit te ja pruer,
kí Xakarisë e mbjoi
e tha; piqe, o 'bushter,
çë vjen sa një ushter
161. kalorë. Më sallvove
sot, me tënden forë,
ka⁴⁸³ Komneni hilqej
me Adhramán⁴⁸⁴ kalor...
Zot, ndë mënjëherë
u kisha dalë, nderë

478) shkon («shkonë» — një rrokje më shumë për vargun)

479) pasnesër

480) që fal kjo jetë nga lindja, nga perëndimi dhe nga jugu

481) turqit ishin më se 40.000, arbëreshët 15.000

482) këmbët tona shkelin turq të vrarë ngado që shkojmë

483) në vendin ku

484) me Adhramanin

162. të madhe kisha bënë.
Zoti Xakari
Zotit u përgjegj,
tue marrë me dërti
qelqin, çë i ndënej
të pijë e t'e nderonej
163. si gjithë' tjeret shokë:
Komneni i kish grisur
llajetë, kur errura,
gjeta të skotisur
atjë një sarua,
çë mbjonej një përrua.
164. Nd'at'herë çë errura
sosi si m'i ré.
Të fala, zot, u pi
qelqin çë më jé,
me kët moçem verë,
çë më bën nderë.
165. Te veren rrukulloi
Leka Xakari,
e qelqin zotit pruer,
me hjezë e dërti,
e mbjoi Dukagjinit,
e tha: Zot i Drinit,
166. pi, se pas tij,
pinë shokët e tjerë,
Amesa e it vëllá,
sa zotra e bulerë
ndë ktë tries hanë,
e të nderuer janë.
167. Sherbëtorë, një rrogjë
sillni! Kolloqisen
vuca⁴⁸⁵! Vate posht!
Së sosen për triesen,
gjithve të ja mbjonj
si i nget, t'ja shkonj
168. qelqin e shkëlqier.
Pije, Dukagjin,
çë qeve dora' djathtë,
sot, e krahut tim.
Gjithë mixorit qen
na ngurtim si dhen,

485) tundet vera në bucelë

169. sa nënga ti m'errure,
si ka Kont Urani,
e ndonj' anë rrëmbeve
kalorit, çë Asani
si pika na shtinej
e shokzit na vrinej ⁴⁸⁶,
170. si zotit Vladislá
nd' Ungerit, kur
e zú te një katund
fort e bën e u ngúr.
Ti vrave at' Turk,
çë, si kavshes ulk,
171. bënej ndrë llajetë
tona dëme e vrit.
Mos xure, Dukagjin,
sa qenë të vrrarit,
anes tënë'bushter?
Jo më se nj' ushter
172. njëqindenjëzetsh,
tha zoti driniót.
173. Qelqi çë më ndën,
tha Dukagjini, zot,
ndë doret së më nxën,
se bëri koq pak
ndë ktë' Dibres llakë,
174. se s'm'i ngau njize
me Turqit' luftonej.
Ajò së shpatalisi
sot si dishëronej
me ta, çë thartí
më bëjen ndër si,
175. si kamnoi lisit.
Qiqe Kont Urani
bëri me Nderushin,
trimi më baxhani.
S'shkon mot e vjen
papá Turku qen...
176. Ahiera dua të prënj
këto duer!... U sot,
te kët verë pí,
të falenj timin Zot ⁴⁸⁷.

486) na vriste

487) Zotin tim (Sktnderbeun)

- Sa ki e rrukulloi
e të tjervet ja shkoi,
177. tha: Shokë prematjotë,
e zotra, ju truenj
kët natë: Zgjonërinë ⁴⁸⁸
vëni, të na ruenj,
shprishtë rroqe-rroqe ⁴⁸⁹
ndë kta' ngushtë lloqe.
178. Zjarret bë'tçelen:
me shumë shkarpa e drú,
të mbajen thimonetë ⁴⁹⁰
ku nga zjarr u vú,
me kucare ⁴⁹¹ e kulata
frashërina të thata;
179. të bëjen dritë zjarret.
Gjegjtít? Mirë natë!...
Fjëni gjimës zgjuer.
Xëni pra menatë
çë ë çë ka t'bëhet ⁴⁹²,
parë dielli të ngrëhet.
180. Zotrat puthlin triesen,
Mirë natë, gjithë tue thënë.

3.VI.1890

488) rojtjen

489) grup, grumbull

490) grumbull e druve

491) kucër

492) nesër pasta] do të dini atë që duhet bërë

KANGJELI I DHJETËT

Përmbajtja e KËNGËS SË DHJETË

Qetësia mbretëron ndër sheshet e Dibrës së poshtme, nën qiellin me yje, pas buçimave të luftës. (str. 1-9). Xoraidha, robërshë, psherëtin e qan Aqibën e dashur. Nderushi i zgjidh vargonjtë nga duart e nga këmbët, e shpie te shatorja e tij dhe e ngushëllon. Pastaj duke e lënë vetëm, kthehet te shokët e tij dhe me kitarë i thur një këngë Juditës, që gjendet në Krujë. (str. 16-19, 1-7). Shokët e Nderushit rrëmbehen nga ajo këngë e bukur. (str. 20-23, 1-5). Edhe Xoraidhës, duke e dëgjuar, i duke sikur sheh te Nderushi Aqibën e saj, zemra sikur i lehtësohet dhe, duke dalë nga shatorja, i lyp pak ujë Nderushit, i cili, pasi ja jep dhe e ngushëllon, merr prapë në dorë kitarën dhe vazhdon këngën, drejtuar Juditës. (str. 24-36, 1-5). Po Xoraidha s'gjen prehje, se mendon për Aqibën, prandaj Nderushi vazhdon të kënduarit. (str. 37-41, 1-5, 42-48, 1-5). Pas këtyre vjershave edhe Xoraidhën e zë gjumi; ajo sheh ëndërr Nderushin e të tjera ngjarje të jetës së saj. (str. 49-55). Atëhere edhe zjarret zënë e shuhen e të gjithë bien në gjumë, po me shpatat në ijë e duke fjetur përgjysëm.

Nga mëngjezi Nderushi sheh ëndërr sikur gjendet në Krujë, afër shtëpisë së Juditës; asaj i dukej se hidhte valle me tri shtojzovallët që përmendëm: Ndriçja, Ilja dhe Dilja e se ai i rrinte pranë shumë i gëzuar (str. 59-81).

Por përfytyrimi i rremë i ëndrrës i trishton zemrën kur bie boria për zgjimin e ushtrisë. (str. 82-89). Skënderbeu, që ishte zgjuar, rrinte në atë kohë duke menduar çfarë kishte për të bërë. Dhe kur pastaj krerët e rrethojnë, u thotë se atë ditë duhej të shkonin kundër turqve për t'i zhveshur e shkretuar me dhjetë ushtri arbëreshe. Të tjerët do të qëndronin ndër sheshet e Dibrës, nën Kont Uranin, për të mbuluar të vdekurit arbëreshë. Po meqënëse të gjithë donin të shkonin me Skënderbeun, ky që të mos mbante anë ndërmjet krerëve arbëreshë, u thotë të hedhin short.

1. Nënd qiellin e Dibres,
ka ilzit zbukuruer,
zjarret barunarjen
ndër vendet e ruer:
Llaken dritsojen
me gjuhat, që ngrëjen
2. ndër ré me kamnuan.
Kështuna me dritë
ndëjen hjë të larta,
çë pehmes' Martit⁴⁹³
gjisjen; e, të parë
llargu, si të vrarë
3. çë dalen, i dukshin
Turqvet, çë ikjen.
Qentë' tire i prirshin
ngaçik⁴⁹⁴ e i ich' jen,
si kuj naten shkon,
ç'i ndjet se kallon
4. shpinë turke rucjtur.
Pehma, çë bëjen
kështu keq zjarret,
me gjuha, çë luejen
me ajrezit përkrei,
sikuna t'i thej⁴⁹⁵,
5. gjithë Turqvet i ndit:
Mos qasi më këtena
ju, se varrin çoni:
mbë paqë neve lena...
Ju këtej mos eni,
o Turq, bil qeni...
10. Së ndiejen ëmbëlsitë
e këndimes' bukur,
çë nisnej Nderushi
Xhudhitës, lutur
si shëndeta e gjëlla,
çë priten ka qiëlla⁴⁹⁶.
11. Sa zjarrin ai çeli
e ngrëjti spërvierin,
një shtrat mbrënda shkri
e dhezi hilnarin,

493) përfytyrimit të Marsit (Hyjnisë së luftës)

494) herëpashere

495) t'i thoshte

496) nga qielli

- se t'e dritësonej.
 Vashen, që shertonej
 12. e qanej Aqiben
 e mjerë, muer e kalli
 atjen e t'i folen,
 si ajo t'i ish malli,
 te i zgjidhen pengoret
 ka këmbet e lloret:
13. «Vashë, fare u helmò,
 shkon gjellen fanëmirë
 shoqe një vashje
 të urtë e zëmer-mirë.
 Sa me né paqësohe,
 tek na pra martohe.
14. Vete mirë nuse
 me një që të do.
 Harepsu, hjemadhe,
 e fare u helmò.
 Çë të thom mirr vesh
 për Besen Arbreshë⁴⁹⁷,
15. Çë do të haç? Lip.
 Këtu ë bukë e verë⁴⁹⁸,
 mish e çë të dueç...
 Iti ë ki spërvier...
 Zà çeruzi... çë do
 ti lip e m'u gëzò.»
16. Vasha Turkë⁴⁹⁹ gjegjnej,
 shtij lotë e ksinej
 me helmez⁵⁰⁰ të madhe
 për mallin, çë s'shinej⁵⁰¹
 më ndë jetë' saj,
 me mallin çë e haj.
17. Mos një çerë njariu
 me të folë me hjë
 gjithë helmin e saj
 mund bënej të lé.
 Mandaj, pra ç'i tha
 Nderushi aq, e là
18. të vetmez e duell;
 e me shokët përpara
 spërvierit t'u ul

497) arbëreshe («Arbreshë» --përtë rimuar me «vesh»)

498) këtu ka bukë e verë

499) turke

500) me lemezë, gulçimë

501) nuk shihet

- e këndoij te qitara
 kështu vashes' tij,
 çë llargu ka ai rrij⁵⁰²
19. me shoqet kopile,
 e ndonjë valle të gjatë
 luenej e këndonej
 me gjithë nd'atë natë
 harësh nd' Arbrit
 e helmesh ndë Turqit:
1. «E kuqez e e bardhë
 si molla ti jë,
 të mirit e ëmbel
 e molles ti kë,
 hjemadhe e mes-hollë,
 o e bukurez mollë.
2. Zëmren më more,
 çë kur u të pé
 si mallith e bukur,
 si molla me hjë,
 o mallith e mollë
 e e bukur mes-hollë.
3. Zëmren më mban
 me mallin, çë donja:
 Jë malli hjemath
 si malli ç'kirkonja,
 o mall e mes-hollë
 si e ëmbëlza mollë.
6. Për zëmërje i zënë
 ka t'mirat e tua,
 t'zë fill si do fjas,
 se është të dua
 si mall e mollë
 e e hjeshe me mes-hollë.
7. Ti molla më e mirë,
 çë rritet me hjë,
 gjithë mallin e zëmres
 time vo kë,
 o mall e mes-hollë
 si e bënura mollë.»
24. Xoraidhes, te këndonej
 Nderushi aq me hjë,
 Aqiba ju fjandas

- e ndienej leth-leth
helmi'doj t'i papsej
e zëmra t'i vapzej.
25. Te ndienej etë, ka lotë
qënë e skerdënirtur⁵⁰³,
ka dera spërvierit
u ndëj gjimës e mbijtur
e tha: Trim me hjë
jë dreq, nd' ujë me jë,
një pakez të pi⁵⁰⁴.
26. Nderushi, vashë, i tha,
ujë e çë të dueç
të jap. Pi e ha.
Do mish, bukë e djathë?
Lip, çë do të jap.
27. Çë të haç të kënda?
Të jap çë të dueç.
Ndë hëngersh e piç,
të thom u mërrueç.
Xoraidha kopile
si një trendafile
28. ka rrëmbthi i këputur:
«ka herë, trim», i tha,
«çë dishe të m'zënjë
të gjallë? Ni më vrë⁵⁰⁵,
se s'më vlen të rronj,
ndë mallin do të ndërronj,
29. çë më vret me tëndin,
çë gjegjenj të kënduer
nini. Trim, pënxë
se zëmra e ndërruer
së fjet maj dreq
e siell vet keq!
30. Nderushi, çë hunduer
vashen Turkë⁵⁰⁶ ruenej,
te ashtu t'i folnej,
e nga fjalë shertonej
mallin e saj të shqerrë
ka zëmra e të bjerrë
31. me spresen t'e shih
më gjakún mbi dhë,

503) e shteruar

504) je vërtet djallë fisnik në se më jep të pi pakëz ujë

505) më vrit

506) turke

- pra çë uli sitë
e i pruer mbë vetëhé
e pënxoi cahéré,
kët folë vashes pruer:
32. Vashë, leva u të dua
mallin tek e gjenj:
s'ë forcë, s'ë të thënë
çë munden' më llargonjë.
Po, vashë, gjegj mua,
çë, si vëlla, të dua,
33. edhe ti të vapzesh
ha çë kë përpara.
Ha çë do, te dal
e këndonj, te qitara,
çë malli më fjet
e s'bën e zë rëçët.
34. Vashë, ti mbahmu fort,
u si moter të ruenj;
te dal ka shokët, jasht
e këndonj e luenj,
ha e mirr mua vesh
të Besses arbëreshë⁵⁰⁷.
35. Duell Nderushi e shokvet
tha: shokë, më këndonj
kënkazit, çë lenj
Runi' më nderoni
te qitares bie
e vjershezit më shtie.
36. Shok, tha Qinigoi,
kangjelin ze si do.
Nderushi guallarti
qitaren, e këndo,
tha, Qinigò, te shtie
vjershin e zë e bie:
1. «M'u hap zëmra sa të pé,
vashë e bukur si së janë:
Ti më zure me tutë hjë⁵⁰⁸
e për zëmërije më mban.
Si më zure ti më mbaj
se s'më kënda t'ikenj maj.
2. E m'u ndëve⁵⁰⁹ sivet' mí
të m'i prenje kët gjellë!
Rimë e ëmu sinodhi,

507) arbëreshe

508) më hijeshinë tënde

509) m'u çfaqë

- se më ndjet që ndër qiell⁵¹⁰
të mund ngas me hjetë e tua,
që ngamot lipsshin mua.
3. Kur e shkonja tue të streksur,
se të t'conja s'lënja jirë
qielli e dheu, pa ruer e ecur,
kështu t'bëhsha i fanmirë,
si për hjetë e tua më jam
ni që t'gjeta e më të kam.
4. Jam i jetës e jam i qiellit...
xura s'miri që me bënë:
mbanë tij sperë e diellit
nderes' larte mund j'arrënj.
Ti më lipsshe t'isha i mirë,
trim i shpejtë e i fanmirë.
5. Qofsha truer u Tënzoti
kështu gjellen bë't'shkonj
gjatë e njera asi moti,
që më thërret, u t'e bekonj
më presafri ndër qiell⁵¹¹,
ka t'më nisi⁵¹² si një diell.»
37. Ca shokë të Nderushit,
që pak din⁵¹³ të këndojen,
vanë e vunë veshin
të gjegjjen që thonej
vasha nënd spërvierit
kur zëhej të kënduerit.
38. Gjegjtin që sa qanej
e thoj: Aqiba im,
si' vvarith më këndon
me këtë bushter trim,
që duket më thetë,
se do si ti më detë?
39. Nderushit këtu i thanë:
bjer, shok, edhe këndo:
vasha s'rri ulet:
ngrëhet si kush do
të bënë së di që,
e s'rri më mbë të⁵¹⁴.

510) deri në qiell

511) në qiell (idiomë e Frasnitës)

512) oga të më nisi

513) dinin

514) më vebte

40. Nderushi, që donej
vashen të gëzonej,
Xhudhites' ja qellnej
shoqe, ç'i bënej
nderë e hje mbanë,
si kush të mira janë,
41. papë qitarelen
ndrishe guallarti
e zu kët kangjel,
që gjithë rrikriarti
e vashen më se gjithë,
sa paqen zu e mbjith:
1. «Zëmra ime jotja ë,
Vashë e mirë, sa shoqe s'kë;
mallin tënd e jo më gjë
u më dua se e mirë jë
më se rrëmbthi i llumeres,
që ka lluret hjea e veres.
2. Të dua mallin, që fanmira
njësh di zëmrat tona rrëmbën
e na i mbanë të hjeshme e t'mira
si di rrëmbe që ngutërrën
fitra' gjatë e llumeres
që ka gjerdhet hjea e veres.
3. Kët mall ëmë⁵¹⁵, që zëmra ime
si më t'miren jetë shërton
ëmë, vasha zëmres time⁵¹⁶,
se lavomat kështu m'i shkon,
si shëron fjeta ' llumeres,
që ka shtogjet hjea e veres.
4. Ëme, e bukur, ëme, e mirë,
ndër gjithë vashat me më hje:
ëmë kët mall, o e fanmirë,
më se luleza e ré,
që nxier rrembi ' llumeres,
që ka lluret hjea e veres.»
49. Ki vjersh prëharepsi
zëmren e vashes' mjerë,
e prana që ju lohtin,
sitërrijen të zgjuer,
me gjumsin lé-lé
e zu zoti Morfé⁵¹⁷.

515) më jep

516) zëmra ime

517) Hyjnia e gjumit

56. Kështu vej nata,
tue ratë get-get.
Zjarret zënë⁵¹⁸ e shuhshin,
e gjumi i këllet
sëmunden ndër si
luftorvet, fuqi
57. mos'kenë më t'ruejen
'tiren vetëhënë⁵¹⁹,
me shpaten ndër balqet
vjerrë. Të mund kenë
ngrah Turkun së presen
e gjithë të vëdesen,
58. si krunxhra e shkëlepra⁵²⁰.
Ëh e jo gjithë fjenë:
kriet i bij e ngrëhej
si degë ka era' zënë,
çë ulet e ngrëhet.
Te kështu gjimës fjëhet
59. ka trimat luftorë...
e shón me t'ëndërrit⁵²¹.
Gjumi edhe Nderushin,
çë bëri nderë ëmbrit
Arbresh gjithë djë,
vú përposh atjë
60. kur dil e zbururonej
qiellin illi i ditës:
ëndërrnej të gjëndej
Krojë ka shpia Xhudhitës,
e kët atjë vrenej
te sheshi të luenej
61. ndonjë vallë vashash
hadhjarë e hjembëdhá,
çë bashkë gjithë këndojen
me sa hjë ká
gola më e ëmbel.
Nd'atë valle, si ëngjel...
77. Nderushi pënxonej
si fort' rrëmbenej
Xhudhiten t'e mbanej,

518) zinin

519) veten («vetëhënë» — për të rimuar me «kenë»)

520) me krah a me kembë të shtrëmbëra

521) dhe shohin pamje në ëndërr

sa mbanith⁵²² t'i shkonej.
Te me këto mendë e prij⁵²³

- njo qaset manë atij
78. vallja e dritësuer
ka vasha ç'al doj;
këtu mbë si i bëjen
vashat hjë, të zëj
shoqezen, çë luenej
si kur fjuturohej
79. me to tue kënduer.
Nderushi sa vreu
heren çë kish' sulej,
si qift u stros: e rrëmbeu
për krahu: e mban fort,
i thot: Ti, çë mortë
80. më jë', rri: s'më iken...
Të zura!... Te thërrit
vasha, e mbarë fort⁵²⁴
ka duert' Nderushit,
e zdridhej t'i pështonej
llargu prir⁵²⁵ të luenej,
81. gjithë vashazit shoqe,
çë dishtin t'e zënej,
tue qeshur e tilqjen
trimit' ja lëshojen.
Te ki së ja lëj
e rrij po t'e zëj
82. për mesi, t'e mbanej
më fort me di krahët
t'e puthnej, Valiu
duell ndë kocarahjt,
se ndrifej, e të zú
brin e rá tu-tú,
83. luftorit të zgjohshin
e krerat të vejen
ka Zoti të gjegjjen
çë ditën kish' bëjen.
Nd'atë'ratë hapí sitë
Nderushi.....

522) pranë

523) e priste

524) e mbajtur fort

525) përsëri

KANGJELI I NJEMBËDHJETË

Përmbajtja e KËNGËS SË NJEMBËDHJETË

Pas mbledhjes së gjithë ushtrisë arbëreshe, hidhet shorti për krerët që do të shkonin me Skënderbeun të plaçkitnin vendet ballkanase, të cilat ishin nën pushtimin turk. Radha e tyre qe kjo: Golemi, Komneni, Cernoviçi, Dushmani, Topia, Spanoi, Muzaqi, Peta, Stratigoi dhe Skënderbeu, i fundit. (str. 1-21). Këta u nisën me ushtarët e tyre kalorës dhe ata, që qëndruan bashkë me Kont Uranin, zunë e rrënuan gropat, ndër të cilat do të varroseshin trupat e ushtarëve arbëreshë që kishin vdekur në atë luftë të madhe. Kur këta mbaruan, erdhën disa priftërinj nga Dibra që ja truan Perëndisë shpirtat e të vdekurve arbëreshë. Kufomat e turqve, përkundrazi, u zvarrisën për këmbësh e u hodhën në lumë me nëma e mallkime. Ndërkaq, pas disa ditëve, Skënderbeu me shokët e tij kthehet plot me të mira (str. 54-64) dhe urdhëron, pasi shkon për t'i parë të varrosurit, të thirren gjithë priftërinjtë e Dibrës që të psallnin të vdekurit arbëreshë ditën tjetër, që ishte e nënta pas luftës. Pas darkës e tërë ushtria bie të flerë. Nga mëngjezi Kont Urani sheh një ëndërr të keqe, prandaj zgjohet shpejt dhe vete të shatorrja e Skënderbeut. Kont Urani i rrëfen ëndërrën dhe Skënderbeu i shpjegon se fytyra e çjapit simbolizonte Muratin dhe ajo e kecit — Mehmetin e dytë. (str. 83-93). Pastaj, ndërsa ushtarët zgjohen, Skënderbeu vishet. (str. 94-102). Ndërkaq nga Dibra arrijnë priftërinjtë, të cilët psallin të vdekurit; ushtarët vajtojnë shokët e tyre, që ranë në luftë (str. 103-116). Pasi priftërinjtë u shpërndajnë ushtarëve grurë për shpirtin e të vdekurve, Skënderbeu urdhëron të fillohen lodrat, sipas zakonit të pellazgëve, ashtu siç rrëfen Homeri në poemën e tij. Ato ishin: vrapimet me kuaj a më këmbë, dyluftimet, lodra e diskut, kërcimet, etj. Ai që do të fitonte kishte pjesë të veçantë ndër plaçkat e marruna prej turqve; ndër to ishte edhe Xoraidha. (str. 117-191). Xoraidha bashkë me kalin arab që i ishte marrë Abuxhafarrit, i përket Nderushit. (str. 142-166). Shpërblim tjetër është shtimi

i gradave në radhën ushtarake. Në kërcime fitojnë malazezët. «Shokë të Cernoviçit — që gjisjin kaciçit — për këmbët e lefta — që kinë të mësuer-timbat të këcejn — dhizit tue ruer-ndër brinjat e Malitzi»... (str. 167-172).

Në mundje fiton Ndre Kollogreu, katariot, që u mat me pesë vetë. (str. 172-215). Pasi mbarojnë lodrat Skënderbeu urdhëron të përgatiten të gjithë se do të niseshin drejt Krujës për të bërë atje hyrjen triumfale. (str. 216-220).

42. Këta zunë pra Turqit,
si kavshë e spavisur,
për këmbje ndë lumt
'i qelljen t'xarrisur:
çingërrjen e livisjen
si edhë t'kish' vdisjen,
me shpirtat e huej,
ç'edhë s'i kishen dalë
me shpirtat e tire,
kur me kocë o shalë
të prerë o të çarë
ka kuelt kin rarë⁵²⁶.
44. Arbreshët tue qeshur
i tilqjen e i thojen:
kini shtatë shpirta
si maçet: ju shkojen
ëndat të ngjalli
ndë lumt, bil djalli!...
45. Shokë, rra si çingrren
ki!... Si gogësime
ki bën!.. Pa! si frin
ki!... Sa shertime
shtie ki që telq⁵²⁷!...
Më kalli një shqelb!...
46. Bir djalli!... Kriengula
ndë lumt kam'e shtie...
Ki si do t'fjasë
ruen e bën me krie!...
Çë do? S'do xarrisur
ndë lumt, t'jeç nisur
ndë dët? Ki paqë...
Ke të veç, se të presen
pishqit griqë-hapët.
kjo shortë sa vëdesen
mbë gjimës o të tërë,

526) kishin rënë
527) që vuun

- ndër ju, ka të zërë.
48. Kështuna Arbreshët
foljen Turqvet'vvarë,
çë dukshin'livisjen,
te i tilqjen, tue ngarë⁵²⁸
ka lumi, tue qeshur
mbi ta si dirq xheshur.
68. «... Gjithë ju, shokë⁵²⁹,
me mall e hjë puthni
boten e ktij llok'⁵³⁰
shëjtë, çë bushtrit tanë
mbjeth, e ndera qan,
se i buer e më s'i ka;
puthni bashkë me mua
kët llok, çë gjithë'bushtrit
tanë mbjeth sarua...»
Pra çë me dërti
gjithë me lotë ndër si
llokun shëjtë puthnin,
i tha Skanderbeku,
117. ... Skanderbeku
mbjatu jushtrinë
dishë'zëjen rrorrot
varrit, si një mot
bëjen Pelashtjotë,
çë Omeri këndoi.
E parë e më parë
zu petkun e shënoi,
çë mirr nga jushter⁵³¹,
çë qellej i bushter,
tha: Kalin Aráb,
ç'Abuxhafarri buer
nënd meje me gjellen,
ja'⁵³² kuj mbë karrerë
nji kali ja shkon.
Pra, kuj kapton
mbi vithet një kali
ka trolli, t'i já

528) duke vajtur

529) Mbasí janë varrosur trimat arbëreshë të rënë në luftë, Skënderbeu
thon shokët të puthin tokën ku u varrosën

530) vendi («llok» — për të rimuar me «shokë»)

531) që do të merrte çdo ushtar

532) jap

- një mushkë pesë vjeç,
çë si ajò s'u pá
njater më e mirë
t'kullonej kto jirë
121. dherash e mbatanë.
Kuj ndë luftë shtie
pesë vetë një e një,
mbi pesëdhjetë krie⁵³³
e bënj më tutjë.
Kuj me dhjetë e she'⁵³⁴
122. e gjithë vë përposh,
nënd të tijen dorë,
'vë të kumandonjë
katërzet kalorë,
sanënga na thërret
briu, se na nget
123. papá të luftomi
me qenzit mixorë.
Pra kuj më rroles
jep lëng e forë,
já' kavshë sa një djathë,
si një shosh të math,
124. ngamenatë të piksenj.
Pra kush do t'e shorë
mbë gjak me kta Turq
këtu ndrë pengorë,
pesë po të shtjerë
mahjere me mahjerë,
125. u marr e t'i jap
pesë lopë e pesë pendë
qësh të mësuer
aq qerre sa parmendë
të helqen, ka nj'vit⁵³⁵.
Kush pra ndë kt'ditë
126. e popen t'gavnjenjë
gjithë jushtrat, çë u thanë,
merr jo çë u tha,
po vashen çë qan
trimin, çë i shlura,
kur me të u zura
127. tek të mbanej fort,
me' pakzit luftorë
të aksem e axatu.

533) në krye të 50 ushtarëve

534) e sheh

535) për një vit

- Kush veshla e llorë
 ka lutat'gavnjenjë,
 'e t'jipet'rrembenjë,
 128. me vashen, thesaret,
 çë me të të suell⁵³⁶,
 Trima shokë, të dhënet
 ë këta. Kë ju puell
 dilni e nderoni,
 ndë se ju e doni!
129. Pra, prierrë Kont Uranit,
 tha: këtu bë't'nxjeren
 kavshen e vashen,
 çë jipen për nderen,
 trimat, se t'i shohen,
 t'i kenë, të shtëllohen.
130. Bën njize të marrmi
 pra ka e madhja horë⁵³⁷,
 çë me mall na pret,
 të gjallë të na shorë,
 e gjithë të nderuer
 me petk e të gëzuer.
131. Sa tha Skanderbeku,
 Urani u triqim's
 e bëri ç'i qe thënë.
 Afroi ka një liq
 kavshat çë t'i jipshin,
 e vashen të shihshin.
132. Vasha, çë Xoraidha
 ish, vasha me parë,
 e mirez mbë gas,
 e bukur mbë t'qarë,
 Urani bën e u ul
 mbi të lartë bazul.
133. mbrënda rrotës lëmit,
 se t'ish ka gjithë vrerë
 sa e bukura ish
 e sa e shkilgërë⁵³⁸
 ka malli; të strosshin
 sa për të losshin
134. t'e kishen ndër ndrishet
 luta, çë kish' bëhshin.
 Te qan vetëhenë

536) le t'i lejohet të marrë Xoraidhën me visarët që ajo sollti me vehte
 537) Kruja
 538) e shkëlqyer

vasha, sitë i vrëhshin.
 Kaq helm s'e dënon,
 po më e zbukuron.

216. Këtu Zoti math
 bën e duell valiu
 llajevet rrot'thonej
 me të ratë briu,
 të lëjen lutë'tjera,
 se t'nisshin ish hera.
217. Ato me gjithë mot
 mbrënda Krojë i bëjen;
 po gjithë të dirtohshin,
 të nisshin të zëjen⁵³⁹.
 Pra Nderushit tha:
 mirr vashen, çë t'dha
218. Gavnjia çë të do,
 se këtu të nderoi
 si dishe. Qeshi vashës
 ktu trimi si t'i thoj:
 harepsmu, vashë hjë,
 nani çë imja jë.
219. Bë't'shkoç gjellen
 ngadita ndrë gëzime.
 Të dua tha si sitë,
 o jatra muzë ime⁵⁴⁰.
 Te kështuna t'i thoj
 me gasin, muer e shkoll
220. si ka Skanderbeku,
 t'i puthenj atë dorë,
 çë nd'atë mot shkonej
 gjithë me t'madhen forë,
 çë jip shpatës tij
 kur mixorëvet bij.

539) të fillonin të ndreqeshin dhe të niseshin
 540) Zana ime

KANGJELI I DIMBËDHJETË

Përmbajtja e KENGËS SË DYMBËDHJETË

Para nisjes për në Krujë del një rob turk shumë i fortë, i cili don të luftojë me më të fortin ushtar arbëresh, me kusht që të ketë lirinë, nëqoftëse do të fitojë. Nderushi matet me të në një dyluftim. Më parë shahen e secili ngre lart shpatën e tij. Nderushi lufton me shpatën e Skënderbeut, turku me një shpatë që e mban për të magjepsur. (str. 1-32). Nderushi, duke ju lutur Shën Mërisë, i premtton qirinj, ndërsa turku një vizitë në Mekë. Dyluftimi përfundon me mundjen e turkut. Krerët e tjerë e kanë zili Nderushin dhe duan të rrëfojnë edhe ata zotësinë e tyre, por Skënderbeu i ndalon, duke u premtuar atyre se në Krujë do të nisin prapë lodrat. (str. 42-51). Pastaj urdhëron të ndahen plaçkat e tjera drejtësisht: Të qindtën pjesë e mban për vehte, një pjesë ja dërgon kishës së Shën Kollit në Bar e një pjesë kishës së Shën Mërisë në Shkodër. Dy pjesë i morën të plagosurit e nëndë pjesë familjet e të vdekurve në luftën e Dibrës së Poshtme. (str. 52-63). U mban pastaj edhe një fjalim ushtarëve, në të cilin i këshillon të mos pinë shumë verë se mos bien nga kuajt. (str. 64-74). Gjatë të ngrënit Nderushi ngushëllon Xoraidhën, duke i kënduar Juditës. (str. 75-105). Kur mbaron dreka, Skënderbeu u jep këshillat e fundit krerëve e ushtarëve arbëreshë, të cilët i urdhëron të vihen në udhë për të vajtur me radhë në Krujë, ku do të bëhet hyrja triumfale. (str. 105-142). Pas tri ditësh udhëtimi ata arrijnë në Krujë, ku u pritën me hare të madhe nga gjithë populli i Krujës e i katundeve fqinj. Judita gëzohet shumë, duke parë se i ati dhe Nderushi u kthyen me lavdinë e fitores. (str. 142-154).

Edhe priftërinjtë e Krujës u dalin përpara me kryqin, pastaj shkojnë të gjithë në kishë për të falënderuar Perëndinë. (str. 155-170). Skënderbeu i këshillon ushtarët të mbajnë shpatën në mill, se turku shpejt do të kthehet kundër Arbërisë. (str. 170-172). Bëhen tri ditë kremtime me të ngrëna, lodra e valle. Ndërkaq Skënderbeut i vinë nga të gjitha anët e Europës dhu-

rata e nderime mbretërore; turqit përkundrazi venin e vinin nga Arbëria të ngarkuar me ar e dhurata të tjera, që të shpërblenin e të lironin bijtë e tyre nga burgjet e Arbërisë së ftohtë.

1. Skanderbeku doren
te ⁵⁴¹ Nderushit ndën
t'ja puthenj, valiu
vjen me këtëhënë:
Ndër Turqit ë një
çë t'e shorë do
2. me këtë, po ti jaç
gjithë libertaten,
çi lipset, ndë shortja
i ndihitit ⁵⁴² me shpaten,
anqill e qimjër
i veshur t'e shtjerë
3. tek lëmi nderes.
Sa Totaqirku gjegj,
Nderushit i tha:
ndë të vjen dreq
të vëshesh ë herë
këtu tënden nderë
4. më të madhësoç.
Thuej ëh o jo.
Zot, tha i bushtri,
thom ëh dha si do
ndera shpatës tënë,
çë Turqit vù nënë.
5. Këtu Skanderbeku
tha: Ec, vj, vali,
e Turkut i thuej
se çon leftheri
me shpaten sa do,
ndë s'i thëftë jo
6. shortja. Sa valiu
te Turku t'errù
e shpengoi. Mbjatu
ki u vesh e vù
mbë krie qimjerin,
shpaten e anqillin
7. rrëmbei e të duell
te lëmi të prit
trimin e nderuer:

541) ndërsa
542) e ndihmoftë

- Al drej nd'at' ditë
mbanej t'e shtij
e libërtatë⁵⁴³ të kij.
8. Të paren⁵⁴⁴, që Zoti
Turkun vrei dalë
të lëmi, Nderushit
i tha këto fjalë:
«Ka t'qellet baxhën
ai Turk ndragumân!»⁵⁴⁵
9. Pa rú sa i lartë!
Ti stene t'e shoq
edhë me kët vrer,
zëmrat' na gëzoq?
Kështu një villjatë
një tartar i lartë
10. m'u ndei frimë-math
kur Feten shurbeja
mbrënda Adhrianopull⁵⁴⁶.
Ahiera trim eja⁵⁴⁷
si ti. Fare çerë
i bëra, e me nderë
11. dolla te s'dishë
ndonj' Turk të vëhej
me të. Gjithë shehur⁵⁴⁸
duelltin kur zëhej
me mua e gustuën⁵⁴⁹
si bën e puthi dhën.
12. Ti ashtu mos e rë...
Ruej se jemi Arbreshë,
e Turqit fare nderë
kanë mbëhundë nësh.
Nderushi i tha, Zot,
bënj sa mundenj sot.
13. Pa⁵⁵⁰ më nget ' veshem
me shpatë e me anqill
e kriet të mbulonj
me shapken si mill
hekuri shkëlqier,

543) liri

544) pasi

545) do të jetë i fortë ai turk vigan

546) krahaso me këngën e vetme

547) isha

548) fshehurazi

549) gustuën, gëzuan («gustuën» — për të rimuar me «dhën»)

550) po

- çë thomi qimier.
14. Po një! Skanderbeku
trimit bushter tha:
edhë shpaten time
të luftoç zà.
O s'e do, se dorë
s'i ké t'i jaç forë?
15. Ëmë, Zot, se sho
dha me kët t'e shtie,
se të verë ka do
me kurmin pa krie.
Zoti qeshi e i dha
shpán e tha: nga
16. veshe e bëni nderë.
Turku Ndragumân
njo ka herë të pret
si i eger Titân,
e pret të nderohet
te me tij zëhet.
17. Si vrëret prier sitë
me cinura' dushquer
si sitë e llunit!...
Ec, trim, i nderuer.
Trimi dha si gjel
i ngreshtruer del
18. ka Turku tue ngarë
ndë lëmët, i gëzuer
ka vasha që e ruen
me mallin e zgjuer,
te dij'kish t'vej
me të që e dej⁵⁵¹;
19. me të që ndër shokët
vëlen më me duer,
me graxje të folesh⁵⁵²,
me'bukur kënduer,
e me hjé gadhjari
trimi e bulari.
20. Prë gëzimin e vashës
me zbrahem të nget
ka Turku Titân,
si-eger⁵⁵³ e pret
shtuera, me ndër duér
anqill e mahjerë.

551) ndërsa dinte se do të vente me atë, që e donte

552) i këndshëm në të folur

553) me sy të egër

21. Te ka ai të vete
 tërvitu, t'i tundet
 fjamuri qimjerit;
 si bisht kali shkundet,
 i shpjeksej me hjë
 e kriet i bën'le.
22. Sa mbë hundë i ert, h
 e fali: Ti, burrùn,
 për librtan tënde
 leftò, tek unë
 për nderen leftonj.
 Nderomë... të nderonj!..
23. Turku ju përgjegj:
 Te⁵⁵⁴ për librtaten
 u sot me tij luenj
 gjellen, ktu me shpaten,
 pres nderë të mbjeth
 me liq, te s'e vjeth⁵⁵⁵
24. tij si një fjalës⁵⁵⁶,
 Ke liq, trimi i tha:
 sillme o t'e siell.
 Turku i tha: t'e ja'⁵⁵⁷
 më parë u: u ruej
 ka kjo shpatë e huej,
25. çë pret keq fort
 e hin me etë gjaku
 kërshterish, si gjëmbi
 te gjiza o te mumbaku⁵⁵⁸.
 U ruej, trim, u ruej
 ka kjo shpatë e huej,
26. çë prind't e mi thonë
 të jetë e fatostë,
 përse nëngu pika,
 e bëri të lostë
 tek e keq'i rá
 me zjarrin çë há.
27. Nderushi ju përgjegj:
 È mirë edhë ti
 të diç se kjo shpatë

554) ndërta

555) se nuk ta vjedh

556) fjalëmadh

557) ta jap

558) te pambuku

- vrede mirë e shije —⁵⁵⁹
 është e Skanderbekut,
 çë antit Buxekut
28. rá keq më se pika.
 Me shpaten e fatostë
 tënde kjò e she'⁵⁶⁰,
 çë, si e djallarostë,
 u droth shpates turkë⁵⁶¹,
 si shtjerravet një ulk.
30. Mos vandomi më
 shpatat; të nderomi
 ruemi vetëhenë,
 te k'i i nderes lëmi.
 Me at'shpatë e sheh
 kjo, çë gjithë rreh.
31. 'Nxilostë kështu, zunë
 të zënë mbë gjak
 di'bushtrit luftorë,
 me nderë e mustak.
 Bënë vute të di...⁵⁶²
42. Arbreshi ka Turku
 si'dhjester u rua⁵⁶³:
 Prëmëndaj vërzila
 tij u shkarpalua,
 te trimi të ngrën
 anqillin, çë ndën
43. e mbjatu përgjegjet
 me të tijen shpatë
 mixorit, çë ruhet
 me zëmer burri e artë⁵⁶⁴
 ka trimi, t'i kërset
 të tijen e i pret
44. lart e posht anqillin
 e keq i cënon
 krahun, çë e luenej⁵⁶⁵
 e sisen e thelón.
 S'dish turku'luftonej
 më, se i mëshonej

559) shije

560) e sheh

561) turke

562) u kushtuan

563) si i lehtë u pa

564) art, mjeshtëri

565) që e tundte

45. shpata më t'e mbanej
pa anqill, i cënuer⁵⁶⁶.
Këtu që Arbreshët
thërrisjen: «me nderë
u qell shoku inë»,
.....
46. Ndër gjithë Qinigoi
vetë s'e zillisnej;
'tjeret shkati grisnej,
47. e thón: kem lipmi
të hapet për né
jushtra e mbë pjesë
s'duem këmbinlé⁵⁶⁷,
kuj forë' jé' malli⁵⁶⁸
o ndonjë shpirt djalli.
48. Ru'! si zoti math
i merr me haré
shpaten që i prier,
e t'veshurit i jé
me k'ka t'kumandonjë,
e si zot t'e shkonjë!
49. Si Urani prëçmoi
se ca trima rrijen
skutjendë, për se shtënë⁵⁶⁹,
dón papá t'e shijen⁵⁷⁰
me'bushtrit e tjerë,
nderen e cënuer
50. ndë jushtrë'shërojen;
vate' ja rrëfiejti
zotit Skanderbek.
Kí, sa kët dijtí,
i tha: liq kanë
se të bushter janë.
51. Po ná, si kem' vemí,
jushtren sund ngjatmi
nani. Mbrënda Krojë
sa vlején i matmi
ndër jushtrat që bëmi,
gavnjinë të nderomi.

566) psc al ishte i plagosur te krahu

567) Nderushin këmbëlichtë

568) i jep dashuria

569) të mundur

570) donin përsëri të mateshin.

52. Thuej kështù, Kont Uran,
Tundu... Sund ngjatmi...
Bë't' nxjeren thesaret,
që mbjothtim, t'i japmi
pjesen që i nget
nganjij⁵⁷¹, që e pret.
53. Nxirni qe e lopë,
dhi, dhen, sënduqe
me trëmbet mëndasht⁵⁷²
të gjelbra e të kuqe;
mushka, kuël, turresë,
gjindjen ndrishje besë,
54. që kemi të lidhur,
nxirni... kuj ngasen
t'i marren, t'i shesen
o si t'i fjandasen
t'i bëjen. Penguer
i mbami këmbë e duer.
55. Më nxirni gjithësej
e vëni veç e veç;
nxirni se t'i ndami,
dhe kufët me kuleçë;
qëdo ë ndëni
ndë mes t'atij lëmi.
56. U vinj⁵⁷³ kur' spëndohen...
Turkut ndragumán,
që nderë neve bëri,
te me kët titán
trimi, që na kemi
u tolg, e t'e vremi
57. shurra t'i pështonej,
sa pa anqill u pá,
e me ndakë ndë sisët;
i thuej se i já
libertalë të verë
si burri me nderë
58. ka do. Sa gjegj Konti,
me Nderushin bashkë,
vate e nzuer ndë lëmët
gjindë, pctk e kavshë,
pjesë paru të bëhshin,
prana të spëndohshin.

571) cillido

572) me copat prej mëndafshi

573) unë do të vij

59. Bënë pjesët, ertë zoti
e bënë e u spënduen
kështu:
. Di pjesë
pân⁵⁷⁴ kush u cënuen,
tri kush lanë gjëllen
nënd të Dibres qiëllen.
63. Një pjesë të sallvuerit
pat'tin⁵⁷⁵, çë vlen
prë një shpi e vreshtë
e prë një rroqe dhen.
Krerat prë di pjesë
pân petk e turresë⁵⁷⁶.
65. «Ju, shokë, bëtë nderë⁵⁷⁷
sa s'ë me rrëfjër⁵⁷⁸
66. sot gjirivet tanë,
çë na u përenduen,
si ilëz të ratë
ndë dhët ku u shkuen⁵⁷⁹.
E na çë gustuemi
sa vleni xumi.
67. Me një paru tru⁵⁸⁰
juve judhikomi
të bushter, e kini⁵⁸¹,
për se meritoni
më se gjithë, një pendë,
çë qerre e parmendë
68. telqen e një mushkë.
Si ka veç i vura⁵⁸²
këlire të jipen
i sillni' shpenguëra. . .
Mirë e me shëndetë
prë një milë vjet,

574) patën

575) patën

576) patën dy pjesë nga plaçkat e nga të hollat

577) E merr fjalën Skënderbeu

578) rrëfyer, sa s'rrëfëhet

579) ku patën shkuar

580) me gjykim të paanshëm

581) e do të kini

582) prej vendit ku unë i vura veç

69. Shokë, i trashigoshi. . .
Mirrni, tajet janë⁵⁸³,
prëharepsni shpitë
e prind't, çë ju kanë.
Me shokët ju kujtomi,
të bushter ju këndomi.
70. Mbrënda Krojë dini,
se jushtrat papá⁵⁸⁴
prir'e bëmi: gjithë,
kuj më ënda i ká
ndër ju, të spërvohen
mundjen të nderohen.»
71. Sa kështu i kutndoi,
kreravet tha: «vëni
triesat rranga shokëvet,
fuqitë të vapzoni,
e pra të liremi
kët llakë e të vemi,
te Hora na presen.
Vratë viçra e desh?
Triesen këndoni
me zakôn arbresh.
Pak verë pini
ka kuel't mos'bini,
73. e mos gjë zgarrune
pra udhes të bëni.
Rueni gjithë të qelli
si më të nderoni
gjakun⁵⁸⁵ e vetëhenë
tëj, mos'na thenë
74. jo burra po kavshë.
Gjegjtit?» Sa zoti
gjithë kështu përsiti,
ku spërvierin ngrëti⁵⁸⁶
u mbjoth e mbitoi
gjithë krerat, kuj shkoi
mbë trisë mish e bukë,
me verën nëndë vjeç.
Dhe krerat e vigjel
ndrë spërvjeret veç
hajen e këndojen

583) janë tuajat

584) përsëri

585) të silleni si jo më mirë që të nderoni gjakun...

586) ku kishte ngritur tendën

- triesen⁵⁸⁷ e prëjen
 76. gjellen. E Nderushi
 te spërvieri tij
 haj⁵⁸⁸ me Xoraidhen,
 që turpë më s'i kij⁵⁸⁹
 mbanë, poka që
 Fani e dishë me të.
 77. Gjellen skutëndaqe
 trimit, që e pienej
 me mallith të butë,
 ajo t'i rrëfienej
 e thoj: U pa mëmë
 u rrita, si me nëmë
 78. e lerë, murga u⁵⁹⁰
 Tata im më qe
 njerk, sa kopile
 u bëra, si më she'⁵⁹¹,
 Gjithë trimat gadhjarë
 me petk e me ar,
 79. që më dojen nuse,
 e mua pëlqejen,
 prir' e s'do' t'i gjegjnej⁵⁹²,
 Ndër aq që më dejen⁵⁹³
 ndonjë edhë vdiq,
 për mallin që e diq.
 80. Losi Alladhin
 malli që e diq,
 Aj trim! Sa i bukur
 ish, e më vdiq
 për mallin! Aj malli
 ndë jetë jë djall,
 81. që gjithë dhistanon,
 ture vjedhur paqen
 'gjelles, që lulëzon
 e ndëhet me faqen,
 bukur të dritësuer!
 Tue më dhistanuer,

587) Edhe sot ka mbetur kënga e tryezës në Frasnitë: «Kush m'e jëndi tryezën? buka e vera e bekuar».

588) hantë

589) s'i kishte

590) e mjera unë!

591) si më sheh

592) përsëri nuk donte t'i dëgjonte

593) që më donin

82. ti qeve që më solle
 si ka u gramisa!...
 Popo! taten tim
 së shò⁵⁹⁴, se si ka u nisa
 s'prirem më; aj!
 Taten së sho' maj!...
 83. Së sho' më aq trima,
 që pas meje lanë
 me të ritë gjellen,
 e prind't më s'i kanë!
 Së sho' më kushërin
 Qerim e Alladhin⁵⁹⁵
 84. e Aqiben e mjerë,
 që si më këndoi
 bëri, oh harrjati!...
 U stros se të lëj
 këtu të ritë e tij!...
 Trim sa i mirë ij⁵⁹⁶!...
 85. Këtu që Xoraidha,
 si paadunatur⁵⁹⁷, zëj
 papá të qarit' parë,
 Nderushi, që e doj
 si moter, s'e la
 të ngjatnej... i tha:
 86. Moter, të kujtoç
 me kaq helm mua
 hundimrat e tú,
 që gjithë ndonj' përrua
 të karrumbullasi
 vdekja, armike gasi,
 87. duket të m'thueç
 se u më se vëlla
 s'të dua, e më se gjithë
 ata, që dhethi há.
 Moter, u së pres
 'mos' më keç besë
 88. që thom. Je me mua,
 që të dua me mall,
 si nderen time dua,
 Të nxier u mbë zall...

594) nuk shoh

595) Qerimin e Alladhinin

596) ishte

597) pa e vënë re

- Gjithë-hëreshi ⁵⁹⁸ së kë
 që qan, vashë me hjë.
 89. Kimë besë e m'u gëzo...
 u mirë bë't'e shkoç...
 Dua që ni të taksenj
 nga ditë më kujtoç,
 mos maj të harronj,
 që taksenj ni, të bënj ⁵⁹⁹.
94. Te këndon Nderushi
 kështuna me hjë,
 vasha, t'e skalljonej,
 pënxi ndë i jë ⁶⁰⁰
 zëmren, dha si thonej
 kur bukur e këndonej,
95. i tha: «Me vashë Arbreshë ⁶⁰¹
 gjithë sonde, që shkoi,
 ëndërta të puthsha
 picikila, e thoj
 se për ndë't'ij ⁶⁰²
 si motrez më kij.
96. Hjemadhe e e mirë
 ajo vashë më ish;
 të kuqe si gjërshi
 buzën l'ëmbel kish;
 e gjak e gjizë ceren ⁶⁰³,
 që me gjithë nderën
97. e mallit shkëlqenej
 e dukej mall me hjë.
 Balla saj e sitë
 nënd' hjeshtet këshë ⁶⁰⁴
 zbukurón e fjisjen ⁶⁰⁵
 si malli, kuj gjisjen.
98. Te kjo më puthnej,
 si Parris më prönej
 me l'folet e butë,
 që zënë më gëzonej....

598) kurdoherë

599) dua të ma kujtosh çdo ditë atë që po të premtoj tani

600) mendoi në se duhet t'ja jpte

601) arbëreshe

602) për nderin tënd

603) ose: e kuqe e e bardhë

604) gërsheta

605) e zbukurónin dhe fjisnin

U fare bën e renja
 se kriatez m'i enja ⁶⁰⁶.

99. Kësaj ka të gjasë

vasha, që ti do,

e më taksen shoqe.

Trim ti m'e këndo,

se t'i meriton

vjershë që nderon.

100. Këtuna Nderushi,

që me meravilë ⁶⁰⁷

ëndërten e vashës

gjegj, me suvilë

u çel e së ligo ⁶⁰⁸

që vasha doj thoj

101. me kë't' rremë rrëfieme:

po mbjatu guallarti

ndrishe qitarclen

ëmbel si mialti,

vashen të këndo,

që prit mbrënda Krojë.

102. Ai fare s'u dhë

se vasha, që s'i njëj ⁶⁰⁹

zëmren, me rrëliemen

e ëndrërres doj t'dij

nd'atë ashtu doj,

si bukur i këndo:

103. Po mbjatu dreq-dreq,

si malli të ja sill

zjarrin e nderuer ⁶¹⁰,

sa gjegj zënë fill

vashen ç'ai doj,

zu kështu e këndo:

1. «Trima e vasha ndër qiell vënë:

hjetë e vashes time mall

është e bukur si do thonë,

vasha ime hjezë e gjallë.

2. Balla saj e bardhë si molla

zbukurónë nënd këshën ⁶¹¹,

606) se isha shërbëtorja e saj

607) çudi

608) nuk kuptoi

609) s'i njëhte

610) dashurinë për Juditën

611) nën gërshetën

- e kallëzonë ⁶¹² trutë e holla,
ç'i nderojen vetëhenë.
3. Sitë e saj nënd atë ballë
aq të bukur, aq me hjë,
foljen ⁶¹³ zëmrvet me mall,
bëjen çeres dritë të ré.
4. Hunda saj nënd ata si,
çë shërojen kuj ja prier,
hundës Fates-Bukurí
gjet e sjellturez e e mirë.
5. Di mollet e faqes saj
prëjen hundën me adúr ⁶¹⁴
dha si lulezit ndë maj,
çë shërojen k'ë sëmure.
6. Buza saj me gas të bukur,
ndë hjët'hundes zbukuruer,
ka di faqet, ë me ndukur
si mialt e ëmbelsuer.
7. Kurmi 'saj, me hjetë e çeres,
gjithë i sjellth dritëson,
dha si kurmi' Paraveres
kur i bukur lulëzon.
8. Kjo hjemadhe vashë qielli
dha si ëngjell zbukuron,
ndëpër vashat dha si dielli
ndëpër ilzit dritëson.
9. Këtë vashë gjithë thonë
të jetë vashë më me mall:
e këndonj të jetë xënë
si ka gjithë, se ë hjezë e gjallë».
104. Te Nderushi bij
e kështu këndonej,
Xoraidha, me shkatë,
gjegjnej se donej
ai njater kopile,
vashash trendafile.
105. S'dij si t'e pënxonej
mbi fanin e saj;
i dukej erret jeta
e e shtënë gjella saj...
Këtu hera shkon
çë valiu mbiton

612) shtuar një rrokje për vargun

613) u flasin

614) erë e këndshme

106. gjindjen të rrëgjonjë,
të rrëzonen ⁶¹⁵ mbë herë,
si zoti math donej.
Sa zú tue gjimuer
briu, gjithë u ngrënë
ka triesat, me hjenë
107. e trimavet e mirë
ka shëngji'tire nganë ⁶¹⁶
e u mbjothtin me krerat
ka Totaqirku mban
gjithvë kët të folë,
me burrunë golë:
108. -Ju'fala, o gjiri,
e shokë prematjotë,
çë u qellit të bushter;
ë herë t'jami votë ⁶¹⁷
ka hora më parë,
çë na pret mbë t'parë.
109. Pra ndër shpitë mbjidhi;
po ju truenj të mbani
ndë singet ⁶¹⁸ me shokët,
'mos qelli si shani ⁶¹⁹:
Horavet ka shkoni
rueni'mos'kalloni.
110. Çë pat'tit ⁶²⁰ ju sosen
Ndramendi si thom
u, ju zëni e nisi,
e bini -trom-trom-
tamurrevet tue vatë,
me brirashi të ratë
111. e banderat ndëjtur:
Ndër horat gjiri
hini, tek i shkomi ⁶²¹,
Gjithë shokzit e mi,
ngini të dërtuer ⁶²²
me këmbë e me duer.

615) të vihen në udhëtim

616) vanë

617) të vemë

618) në vijë, në radhë

619) mos u sillni si ata që shani

620) që patët

621) hyni ndër katundet arbëreshe kur u shkoni (afër)

622) ocni në rregull, me disiplinë

112. Gjegjini si kem' qellmi
petkun e gavnjier
me djersë e me gjak,
se t'ngasmi me nderë.
Mirr ti Cernoviq
e nis si kaciq
113. përpara gjithë Turqit,
çë kemi penguer;
ka shokzit e tú
të jenë udhes ruer
aprapa e përpara
me shpatat e mbara
114. si topra pas mushkut ⁶²³.
Ndër ta kë ⁶²⁴ ju shini,
çë drej s'do t'ngasë ⁶²⁵,
me cicqet i bini.
Ti Qimarjoti Ndrë,
përpara lopë e qe,
115. si ndodhen, bë't'qelljen
ca të shokvet e tú.
Mushkat me sënduqe,
ku të shtrënjtë ⁶²⁶ u vú,
më qell ti Muzaq
me shokët e k' paqë.
116. Si thom, zeni gjithë
lestu e triqimisi:
njeri pas jetrit
me llajetë nisi.
I pari Gollemi,
i ditë Komneni,
117. i tretë Dukagjini,
i katert Xakaria,
i pestë Dusmani,
kë ndiejti Turqia,
i gjashtith Spanoi,
i shtatë Stratigoi
118. me zotrat e tjerë:
i tetë Kont Urani,
me trimia Nderush,
çë me forë titani
u qell. Pra i nëndë

623) të mbajtura si sëpata pas supit

624) ndër ata që

625) që nuk do të ecë drejt

626) ar, argjënd, etj.

- u, me gjithë nënd ⁶²⁷.
119. Zeni e vëhi mb'udhë,
vi, gjithë si ju thashë.
Ngingi ka Katundi,
çë nga ditë mbë rahj
del e pret'na shorë ⁶²⁸,
të ndriçem luftorë.
120. Sa tha Skanderbeku,
krerat anangasen
e bëjen çë përsitur
qenë e të ngasen
ndrishe luftorë ⁶²⁹
si ka e Madhja Horë.
139. I nëndë ndër aq krera,
kuj më shkilqen ndera,
vin Skanderbeku ⁶³⁰.
Nga katund e horë ⁶³¹,
ç'errën ndë t'shkuerit ⁶³²
e faljen me këmborë,
te krerat, ç'i ruejen,
shokët i rrëzojen
141. me ehjët pas mushkut
t'i diljen përpara ⁶³³
- Dhe pjeqt i këndoje,
tue i dalë përpara,
me vallet çë luejen.
Tue ngarë me tri ditë
kështu Krojë errëjen:
e vashat çë i presen
jashtë katundi, thërresen
143. një thirrem hareje ⁶³⁴
të madhe, sa i shohen.
T'i dalen përpara
gjithë ka ata lëshohen.
Si rrëzë më j'arrunë
gjithë valle u zunë.

627) unë me të gjithë ata që janë nën mua

628) të na shohë

629) luftëtarë me ndryshim radhe dhe rrjeshti

630) vinte Skënderbeu

631) në çdo katund e qytet

632) ku (Skënderbeu) arrin

633) ndërsa krerët e atyre katundeve i dërgonin shokët me armët në
sup t'i dilnin përpara Atij

634) një britmë gëzimi

144. Përpara i këndojen
tue luer e rrethuer
bukurith. Xhudhita,
me dritë, si dërguer
ka qielli, tue luer,
kangjelin me kënduer
145. Ienej, tue këcier
me shoqet kopile
hadhjare. Si kurorë
pjekstë me trendafite
val'ja herë xhirarnej
herë ngjatej e rrangarnej
146. tue këcier, e shkonej
nënd krahëzit të ngrëjtur,
si urez ka di vetë
dora-dora zëjtur ⁶³⁵.
Kështu tue luer
vallet tue kënduer
147. faljen luftorit
çë vin të nderuer ⁶³⁶.
148. Te kështu ai ngjaten
149. me vallet përpiqet,
ç'i dalen përpara
t'e faljen. Të motrat
sheh tek e para,
Xhudhiten e të tjera
ka hjetë zbukueruera.
150. Vashes hapet zëmra
kur Nderushin vren
te bishti të jatit,
çë nderuer vjen.
E prëjti me një gas,
çë me mall ju mbras
151. ka zëmra tek e vren,
të hilq mbanë atij
turqezen vashë,
çë lidhur i vij
ndë krahut si qëngje
e bardhë si skamëngje ⁶³⁷

635) zënë

636) që vinin të nderuar

637) një dorëz pambuk

152. Tue vatë luftorit
ndë katund errunë.
Gratë çë mbi muret
u hjohtin, i shtunë
lule me di duër,
se t'i bëjen nderë
153. Trimat luftorë,
çë mbjithshin, me sitë
kërkojen ndër vallet
të vrejen gjiritë
e vashat çë dojen,
çë luejen e këndojen
154. me vallet e dala ⁶³⁸
përpara t'i shijen ⁶³⁹.
165. Gjithë pjeqt e katundit
me lotëzit hareje,
thojen: T'ishe i gjallë,
ti Janj, t'e gëzoje
me kët bir burrën,
çë Turkut si lliun
i sulet e i biel...
166. O Janj, t'ishe i gjallë!
Vdiqe me helminë,
çë Turku zot-djall ⁶⁴⁰
të jip kur s'të lëj
të qellje si thoj
koca jote neve...
167. s'ish edhë e pjekur
kjò herë e bukur,
çë neve të vdekur
ngjalli... E gëzò... ⁶⁴¹
ka qielli na nderò ⁶⁴²
168. me kët hjé biri,
çë vdiqe pa parë ⁶⁴³,
te peng ka Amurati
ndër Turqit ish'mbarë,
se t'mos'kish keq
ka ti, burr i dreq.

638) e dalura

639) t'i shihnin

640) zotëronjës i djallëzuar

641) gëzoje...

642) nderona

643) pa e parë

170. Këtu Skanderbeku,
kuj te ndahet shteku
171. gavnjia dritë bënej,
ndë pjazmet n'j'ill,
gë naten zbukuron,
tha: «Shokë, na te milli
ehjat pak mbami,
se Turkun s'e vrami,
si do t'ish skotisur.
172. Rueni prematinë
çë bëmi, t'e mbami,
ndë duem'leatherinë.
Na kështu, prematjotë,
jami Turkut votë.»
173. Zot, i tha Komneni,
na mbami si të dueç.
Këtu gjithë zotrat
i thanë: si të thueç
bëmi.

SHKURTIMET E FJALORTHIT TË POEMËS

ens.	emër asnjans	no. e neutro
ef.	emër femëror	nome femminile
em.	emër mashkullor	nome maschile
emsh.	emër mashk. shumë	nome maschile plurale
ev.	emër vetor	nome proprio
f.	femëror	femminile
fig.	figurativ	figurativo
fin.	folje intransitive	verbo intransitivo
fm.	folje mesore	verbo medio
fp.	folje pësore	verbo passivo
fr.	folje reflektive	verbo riflessivo
frngj.	frëngjisht	francese
ft.	folje transitive	verbo transitivo
fin.	folje intransitive	verbo intransitivo
greq.	greqisht	greco
it.	italisht	italiano
kal. b.	kalabrisht	calabrese
lat.	-latin latinisht	latino
ldh.	lidhëse	congiunzione
m.	mashkullor	maschile
mb.	mbiemër	aggettivo
ndf.	nda jfolje	avverbio
pd.	përemër dëfior	pronomo dimostrativo
pf.	parafjalë	preposizione
psth.	pasihirmë	esclamazione
pv.	përemër vetor	pronome personale
sp.	spanisht	spagnolo
sh.	shih; shënim.	vedi; nota.
shm.	shumës	plurale
turq.	turqisht	turco
z.	zë folje	voce verbale

shënim. Ndë redaktimin e parë të kësaj vepërje Bilota thot ndë fund:

«E mbaruera kangjeli dimbëdhjetë
ndër 23 shën ndreut 1878, e pastë
«dhokë e nderë Inzot e Shën Mëria,
«çë më dhanë fuqi, e bashkë me mua
«kënduen nderen e Skanderbekut,
«çë bëri kunder Turqvet ndër zhu-
«litë e Dibres poshtë.»

SHËNIMET E SHËNËSËS DHE TË SHËNËSËS

Abizën	Abizën	Abizën	Abizën
Adhazmu	Adhazmu	Adhazmu	Adhazmu
Agotiksën	Agotiksën	Agotiksën	Agotiksën
Agutiksën	Agutiksën	Agutiksën	Agutiksën
Abjimiz	Abjimiz	Abjimiz	Abjimiz
Airun-i	Airun-i	Airun-i	Airun-i
Albërësh-e	Albërësh-e	Albërësh-e	Albërësh-e
Allalërta	Allalërta	Allalërta	Allalërta
Allmân-i	Allmân-i	Allmân-i	Allmân-i
Amâh-i	Amâh-i	Amâh-i	Amâh-i
Amin-i	Amin-i	Amin-i	Amin-i
Amir-i	Amir-i	Amir-i	Amir-i
Anamësa	Anamësa	Anamësa	Anamësa
Anngasën	Anngasën	Anngasën	Anngasën
Andaj	Andaj	Andaj	Andaj
Auqil-i	Auqil-i	Auqil-i	Auqil-i
Ant-i	Ant-i	Ant-i	Ant-i
Av-i	Av-i	Av-i	Av-i
Apôshta	Apôshta	Apôshta	Apôshta
Aprapa	Aprapa	Aprapa	Aprapa
Arkânxe-a	Arkânxe-a	Arkânxe-a	Arkânxe-a
Asikuna	Asikuna	Asikuna	Asikuna
Askandrësha	Askandrësha	Askandrësha	Askandrësha
Ashtë-a	Ashtë-a	Ashtë-a	Ashtë-a
Atëj	Atëj	Atëj	Atëj
Axât-i	Axât-i	Axât-i	Axât-i
Axatu	Axatu	Axatu	Axatu

FJALORTHI I POEMËS

— A —

- Abizën** *ft.* njoftoj, bëj të dijtur. Ital. avisare, informare.
Adhazmu *ndf.* pa refleksion. Ital. a caso, a zonzo, senza mèta.
Agotiksën *ft.* int. nxitoj. Ital. affrettare, sollecitare, avviare; stimolare.
Agutiksën *ft.* int. sh.: Agotiksënj.
Abjimiz *ndf.* jashtë, në fushë. Ital. fuori, nei campi; in pendio.
Airun-i *ef.* shpend uji me këmbë të larta, me penda të gjata të bardha dhe të zeza shumë të bukura. Ital. Airone.
Albërësh-e *em. ef.* Arbëresh-e. Shqiptar i Shqipërisë në kohën e Skandërbeut; sot Shqiptar i Italisë dhe i Greqisë. Ital. Albanese.
Allalërta *ndf.* drej lart, që lartazi. Ital. verso su, in su, sopra, in alto.
Allmân-i *em.* kafshë e egër, shtazë. Ital. fiera, belva.
Amâh-i *em.* luftë. Ital. guerra, lotta. Greqisht: amihji.
Amin-i *ev.* Mohamedi profet, i biri Aminës. Ital. Maometto.
Amir-i *em.* dashuri. Ital. Amore.
Anamësa *pf.* në mes. Ital. in mezzo.
Anngasën *ft.* nxitonj. Ital. affrettare, sollecitare, stimolare, greq. anangazo.
Andaj *ndf.* përëndaj, pra. Ital. perciò, dunque.
Auqil-i *em.* mburonjë. It. scudo, ancilo.
Ant-i *em.* radhë, rrjeshtim, it. schiera, fila, ordine.
Av-i *em.* avis, gremi, it. abisso. Greq. ÷vyssos.
Apôshta *ndf.* poshtë. it. giù, in basso, sotto.
Aprapa *ndf.* pf. prapa, mbrapë. it. dietro.
Arkânxe-a *ef.* krenari, mburrje, it. superbia, arroganza.
Asikuna *ndf.* posi, sikur. it. come se, fintamento.
Askandrësha *ndf.* nga të gjitha anat. It. da ogni parte, all'impazzata.
Ashtë-a *ef.* heshtë, shtëzë, me thikë. it. asta, lancia.
Atëj *ndf.* andej, përtej, mbatanë, it. di lì; là; al di là.
Axât-i *em.* këmbësor. it. fante; pedone. Kal. azátu, auzátu (alzato).
Axatu *ndf.* më këmbë. it. a piedi, in piedi.

— B —

- Babârën** *ft.* përziej, trazoj, it. confondere. Passivo: — em confondersi nel parlare nell'agire.
Bandërë-a *ef.* flamur, it. bandiera.
Burunârën *ft.* int. bëj flakë të fortë. it. fiammeggiare del fuoco.
Batallar-e *mb.* fjalës. It. chiacchierate, percolajo. greqisht: vattologos.
Baxhân-e *mb.* i fortë, i urtë. it. bravo, audace, altero, nobile. (Buggiano në italishten d.m.th. budalla).
Fazël-i *em.* sedh, karrigë, thron. It. sedile, trono; piedistallo, base, basamento.
Pë-u *em.* babë, hobë. it. fionda

2-30

Betër-i em. bahetar, it. fromboliero.
 Bëmllë-a ef. lëmllë, bir, bijë, it. famiglia, figliolanza.
 Brevësor (i, e, të) mb. i lik, i keq, i djallëzuar, it. indiavolato.
 Buhanjësni ft. njom; fryj me sëmundë, it. tumefare, intorpidire.
 Buhjisëni ft. kumboj; buroj; shkund, it. scuotere, rimbombare; abbondare, sgorgare.
 Buhua-ol em. plëhë, it. polvere.
 Burbullë-ja ef. valë e ujit dhe e verës, it. bolla d'acqua, Span. burbuja.
 Buzarëni ft. resht; vrapoj; it. scacciare, respingere, allontanare; correre.
 Bushër (i, e, të) mb. i fortë, i fuqishëm; it. forte, coraggioso.
 Bushtri-a ef. fuqi, vlerë ushtarake, it. valore, virtù fortaleza militare.
 Buthtëni ft. dështoj, tregoj, it. mostrare, dimostrare, provare.
 Buzarëni ft. bëj të pamprehët, it. ottundere, smussare una lama.

— C —

Ca ppk. ndf. disa, it. alquanto; alcuni.
 Cambatëni ft. punoj, merrm me diçka, it. lavorare, darsi da fare.
 Caribe-ja ef. opingë. Kalabrisht: Zariuchia, Greq. cardunia.
 Ciek-u em. e pjerrë sëpatës, it. rivolto della scure.
 Cilër-i em. gërgasës, cysës, it. istigatore, eccitatore. Kalabrisht: zillicatëru.
 Cimbarisëni ft. djeg qime a lesht, it. abbruciaciachiare.
 Cimhisëni ft. pickoj, it. pizzicare, beccare.
 Cingardhësëni ft. cys, gërgas; it. istigare, provocare.
 Cöpë-a ef. pjesë; fushë, tokë, it. parte, porzione; campo, terreno.

— Ç —

Çarmarëni ft. prish, it. rovinare, alterare, distruggere. Kalab. ciarmare.
 Çelëni ft. hap; ndez; godit, it. aprire; accendere; colpire.
 Çerë-a ef. fytyrë, faqe; Bëni çerë = trëmbem; marr guxim, it. volto, faccia, cera.
 Çifosëni ft. cys, gërgas, it. istigare, stimolare.
 Çikarëni ft. verboj, it. accecare.
 Çingërrëni ft. cingri, it. cigolare, pigolare, lagnarsi sammessamente.
 Çofë-a ef. xhufkë, napë, it. nastro.
 Çoni ft. gëj; dërgoj; fluturoj, it. trovare, inviare, volare.
 Çot-i em. budallë, it. stupido. Kalab. Ciotu.
 Çotjësëni ft. bëj budallë, it. stupidire. Kalab. ciotiare.
 Çutarrnësëni ft. fryj briut, it. rintronare; suonare il corno.

— D —

Daraköpësëni ft. grëmis, shtyj, rrëzoj, it. precipitare; distruggere.
 Darsëm-smi em. drek i madh, darkë o madhe; dasmë, it. pranzo, cena abbondanti; convivio nuziale; banchetto.
 Dëkje-a ef. vdekje, it. morte.
 Dëluth-dël em. përmbytje, vërshim i madh ujrash, it. diluvio, pioggia torrenziale.
 Dërti-a ef. nderim, hir, it. rispetto, riverenza, ossequio.
 Dërtëni ft. ndreq, ndërtoj, it. accomodare, aggiustare, ordinare.
 Dillë-t eav. dyllë, it. cera.
 Djallarostë (i, e, të) mb. djallëzuar, it. indiavolato.
 Dreq ndf. drejtë; mu. pf. drej, it. proprio; verso.
 Drëqe-ja (e) ef. drejtë (e), it. diritto, ragione, verità.
 Dritëni ft. ndriçoj, dritësoj, shkëlqoj, it. illuminare; splendere.
 Drithëm-a ef. drithmë, it. brivido, tremollo; paura.

Drumôn-i em. llojë anie, it. dromone (bastimento a tre alberi della marina bizantina).
 Dükë-a (ja) ef. shije, it. sapore, gusto.
 Dushkëni ft. mbush pyllin me fletë, me lisa; fsheh në pyll, it. rimboscire; imboscare, nascondere nel bosco.
 Dushqë-a ef. pyll, it. bosco, selva.
 Dulpëkëni ft. dyfishoj, it. raddoppiare; piegare in due.

— DH —

Dhë ndf. posi, mu. it. proprio, come.
 Dhëkëni ft. duket; pëfshen, it. sembrare, convenire.
 Dhilpë-a ef. rrudhë lëkurje a petku, it. ruga, pioga, crespa.
 Dhistanëni ft. mendoj, trazoj, it. disturbare, inquietare, conturbare.
 Dhistanësëni ft. sh.: dhistanonj.
 Dhë sh.: dhë.
 Dhokësë-a ef. lavdi, lavdim; himn falënderimi Perëndisë, it. lode, gloria. Greq. dhoksa.

— E —

E lësh, e, dhe; p. e. it. cong. art.: e, anche; il, lo, la.
 Ea ef. eja, it. vëni.
 Ehtë-a ef. mprehtë (e), mprehje; shpatë; thikë, it. lama, filo di arma da taglio; spada, coltello.
 Ehtëni ft. mpreh, it. affilare.
 Eni ef. ejani, it. venite.
 Esur (i, e, të) mb. eshll, pangrënë, it. digluno, affamato.
 Eshhtëni ft. teshtij, it. starnutire.
 Etë-a (ja) ef. et, etje, it. sete.

— E —

E ef. është; po, it. è; si.
 Èh psth. po, it. sì.
 Èshi psth. na, shikë; merr, it. ecco; toh; prendi.

— F —

Fadhërem fm. harrohem, it. astrarsi, distrarsi.
 Fan-i em. fat, it. fato, destino.
 Fanërem fm. nxitohem, trazohem, it. affrettarsi, confondersi.
 Fanarësëm fm. dështohem; hidhem; sulem, it. mostrarsi; scagliarsi.
 Farmëkësor (i, e, të) mb. helmuar; hidhëruar, it. avvelenato; disturbato.
 Fërnëni ft. mbaroj, it. finire, terminare.
 Filaqi-a ef. burg; rob; rojtje, rojtër, it. prigionero, prigioniero; sentinella.
 Filaqir-i em. rob, it. prigioniero.
 Finështë-stra ef. dritare, it. finestra.
 Fite-tra ef. bimë, it. piantina.
 Fjalës-lsi em. fjalëshmath, it. parolaio, chiacchierone; ciatrone.
 Fjandësëm fm. dukem, it. sembrare.
 Fjatmëkë-a ef. kashtë që merr era, it. festuca.
 Fofëni ft. shtyj, it. istigare, stimolare.
 Fôrë-a ef. veull, hov, turr, vrap, it. impeto; forza.
 Fôrshë-a ef. fabrikë hekuri, it. forgia, fucina. Frëngj. forge.
 Frakësëni ft. sul; shtie; s' tyj, it. scagliare, avventare; aizzare.
 Frushullëni ft. fërshëlloj, it. fischiare, sibilare.

Itwinj fnt. fëje, it. colpare; essere colpevole.
Fufënj f. sh.; fofënj.
Furnonj f. sh.; fërnonj. it. finire; kal. furnire.

— G —

Gajdhur-i em. gomar, it. asino.
Galon-i em. cas, gajtân, it. gallone.
Garatu-l-i em. qyp, it. barattolo.
Gavârënj f. gropoj, it. scavare.
Gavnjënj f. gadhënje, fitoj, it. guadagnare; vincere.
Gërliac-i em. gërmaz, it. gola; collo.
Gëxârënj f. godij, it. indovinare; colpire nel segno.
Gërliac-i em. sh.; gërliac.
Grâhënj f. nxitoj, it. affrettare, sollecitare, stimolare.
Gramisënj f. gremis, it. far, precipitare, greq. gremnizo, krimnizo.
Graxëtë-a ef. këngë dy vallesh grash, it. canto femminile a due cori.
Grunjë-a ef. vrejte me sy të vrërët, it. sguardo fosco, irato; grugno; kalab. grunna.
Guallârënj f. akordoj këndimin; vë urdhër, it. accordare, armonizzare; ordinare.
Gulëtë-a ef. send i shëjtë, it. amuleto; oggetto sacro.
Gull-a ef. kërcyell, it. torso di cavolo o di erba.
Gustonj fnt. shijoj; gëzohem, kënaqem, it. gustare; divertirsi; godere.

— GJ —

Gjakon ndf. gjëkund, ndokush, it. in qualche luogo.
Gjëgjënj f. dëgjoj, it. udire, ascoltare; ubbidire.
Gjëllë-a ef. jetë, it. vita, esistenza.
Gjëlmônj f. gërgas; ther, it. pungere; solleticare.
Gjëmônj fnt. gjëmoj, bubullij, it. tuonare, rimbombare.
Gjëndë-ja ef. gjinde, it. gente; moltitudine di persone.
Gjëthaparu ndf. kudo, it. dovunque.
Gjëthësëj mb.ndf. gjithësejt, it. tutto, ogni cosa.
Gjëthapënjur-i em. mb. i digjuar nër porositë, it. ubbidito, ascoltato
Gjëmës-wai em. afjôn, bar gjumi, it. oppio, papavero.

— H —

Hahalisënj fnt. qesh fort, it. ridere smodatamento; sghignazzare.
Harâksënj f. int. agoj; zgjoj; lëviz; tund, it. albeggiare; scuotere, muovere.
Harë-a ef. gëzim, harë, it. gioia, allegria, greq. harâ.
Harëpsënj f. g. oj, it. rallegrare.
Hëlm-i em. dhëmbje shpirtërore, it. dolore morale.
Hëlmëz-mza ef. lemzë, it. singhiozzo.
Hëlm-i ef. dhëmbje; zi; hidhërim, it. dolore morale.
Hëlmônj f. hidhëroj, it. addolorare.
Hëllq f. heq, it. tirare, attrarre.
Hëll-i em. hell; shpatë, it. spiedo; fig. spada.
Hëllâr-i em. sh.; linâr.
Hjë-a ef. bie; hir; ndër; it. ombra; grazia; decoro.
Hjëth f. hedh, it. gettare, scagliare; ventilare.
Hjëdhem f. hidhem, it. gettarsi; precipitarsi; pendere da un lato.
Hjëdhë-a ef. hidhërim, pikëllim; shërëtimë, it. tristezza; dolore; gemito.
Hjëmës-a ef. ndf, tokë e punuar në kodra; dreposhtë, it. terreno in pendio; giù.

Hjëmisem f. bie më njand, it. pendere da un lato, greq. hjymizo.
Hërë-a ef. qytet, it. città, greq. hëra.
Horriat-i em. i marrë, i çmendur, it. alienato, pazzo.
Hundim-i em. dashnôr, i dashur, it. amante, fidanzato.
Hundohem f. habitem, it. meravigliarsi, estasiarsi, incantarsi.

— I —

Idhë-a ef. të ngrënit o mëngjezit, it. colazione; companatico.
Iënj f. bëj pelhurë në vek, it. tessere, ordire.
Ingëllënj fnt. hingëllij, it. nitrine.
Inzët ev. Perëndi-a it. Dio.

— J —

Jatrëpsënj f. mjeksoj, it. medicare, curare, Greq. jatrëvo.
Jatrë-a em. mjek, it. medico, greq. jatrôs.
Jipem f. jepem; ndër, it. accorgersi; donarsi.
Jirë-a ef. kënd, it. angolo, cantuccio.
Jushtri-a ef. lodër sportive, it. giostra; esercizio; esercito.
Jushtrë-tri em. ushtar, it. soldato; esercito.
Jushtrë-shtra ef. ushtri; lodër, it. esercito; gioco; giostra.

— K —

Kë pf. nga, prej; to; ku, it. da, donde; dove; in.
Kaciq-i em. kec, it. capretto.
Kakârënj f. trëmb, frikoj, frikësoj, dreroj, it. spaventare, minacciare Kalab. cscare.
Kallë-e mb. urëm, it. affamato.
Kacup-i em. majë; grumbull gurësh, botje etj. it. sommità, cima; mucchio.
Kalër-i ef. kalori, it. cavalleria.
Kalôqë-ja ef. shkop me kokë (për barijtë), it. mazza di legno.
Kalôqatë-a ef. goditje kalôqje, it. colpo di mazza.
Kalivë-ja ef. kasolle, it. capanna, casetta, Greq. kalÿvi.
Kalosh ndf. pf. ngrah, it. addosso.
Kaloshënj f. hyp kalosh, it. far montare in groppa.
Kallimi-a ef. magnet; magnetizëm, it. magnete; magnetismo; calamita.
Kallârënj f. ul; zbros; zdryp, it. far scendere.
Kallônj f. vjedh, it. rubare.
Kamarënr (i, e, të) mb. helmuar, it. avvelenato, amaro.
Kamara-a em. tym, it. fumo, greq. kapnôs.
Kangjël-i em. këngë, it. canto di un poema.
Kangjëlëmë-a ef. poemë, it. poema.
Kandsem f. trëmb; dreroj, it. minacciare.
Kanosi-a ef. frikësim, it. minaccia.
Kapërxim-i em. kapërcim, it. salto.
Kapna-a em. gjel i dredhur, it. cappone.
Kaq-i em. lak, it. cappio, laccio, tranello.
Karçofull-i em. artikok, it. carciofo.
Karpë-i em. pemë, it. frutto (granàglie), Greq. karpôs.
Karrabat-i em. gremi, përria; avish, avis, it. abisso, baratro.
Karrërë-a ef. udhë, rrugë, it. sentiero, strada, Kalab. carrera (rrugë tokash ku shkon qerrja).
Varrëra ndf. shpejt, it. presto, velocemente, di corsa, Span. carrera.

Kurrëmbull ndf. grumbull, it. in gruppo, mucchio.
Kurrëmbullësënj ft. grumbulloj, it. ammucchiare.
Këq ndf. shumë; lik, mb. lik (i), it. molto, cattivo.
Kërcës fint. ft. kërcës; shtic, it. crepitare; lanciare.
Këmbët-a ef. kambanë, it. campana.
Kërcëllësënj fint. kërcës, it. crepitare.
Kësim-i em. vaj, it. gemito.
Kësimj fint. vajtoj, it. gemere, lamentarsi.
Këshët-i em. gërsbët, it. treccia di capelli.
Këtjetëj ndf. largë, mbatanë, it. lontano, là.
Këtina ndf. këtu, it. qui.
Kocarrëh-i em. kodër, it. colle.
Kocë-a ef. kokë, krye; mendje, trù, it. capo, testa; mente; cervello.
Kollome-a ef. kamjallë; kallamë, it. stoppia.
Kolloqisënj fint. tund, it. muoversi del liquido dentro un recipiente.
Kopicë-a ef. tejë, it. tarlo.
Kopile-ja ef. vashë e shëndoshtë, It. giovane forte.
Kori psth. morë, it. vano, alienato, insensato.
Krahëqift-e mb. me krahë të hapur si sqifteri, it. dalle braccia di falco.
Kriarëm fm. nisem, ik, it. partire, correre, fuggire.
Kriat-e em. ef. sberbëtor-e, it. servo-a. Span. criado.
Krikomël-i em. misër, It. grano turco. (Turkumël).
Kriqë-ja ef. kryq, It. croce.
Kremastar-i em. kremastar, it. grappolo, gruppo di grappoli appesi, greq. kremastari.
Krinxh-e em. cf. pakrahë a me krahë të shtrëmbur, it. storpio di braccia, kalab. crungiu.
Ksullë-a ef. shapkë, it. berretto. Latinisht: casula.
Kücrënj ft. korr, it. mietero.
Kulëtë-a ef. barrë, it. fascio o soma di legna di erba ecc.
Kulish-i em. këlysh, it. cagnolino.
Kumandënj ft. urdhëroj, it. comandare.
Kumbisënj ft. ul, it. vedersi, scraiarasi, latinisht: cumbo.
Kumbit-i em. gosti, it. convito, banchetto.
Kundrëla ndf. ldh. kërshi, it. davanti, di fronte.
Kürë-a ef. kujdes, it. cura, interessamento.
Kurëllërë-a ev. Corigliano Calabro (katund itajlan në krahinën e Kosënës).
Kurrier-i em. lajmëtar, it. corriere, messaggero.
Kutbru-i em. mbathje e lartë shollje e përdorur nga aktorët tragjikë, it. coturno.

— L —

Lahonë-a ef. lehonë, it. puerpera.
Lahoni-a ef. lehoni, it. puerperio.
Lavonë-a ef. plagë, it. piaga, ferita.
Lavosënj ft. plagos, it. piagare, ferire.
Leftënj ft. int. luftoj, it. combattere.
Leftëri-a ef. liri, it. liberta, greq. eleftheria.
Lësë-ja ef. ligjë, it. legge.
Lëstu ndf. shpejt; mb. i gashëm, it. presto; svelto (testamento; lesto).
Lëmsh-i em. gjakderdhje e madhe, it. strage.
Lërënj ft. sh. lirënj.
Lëti-ri em. itajlan, it. italiano; latino.
Librarënj ft. liroj, rhpëtoj, it. liberare, salvare.
Licënxë-a-ja, ef. lejë, it. licenza, permesso.
Ligënj fint. kuptoj, it. intendere, comprendere, capire, Latin. intelligo.

Limenor-e mb. m. f. mjerë (i, e, të), it. sventurato, sfortunato, infelice.
Linar-i em. llambë me vaj, it. lucerna ad olio, greq. lyhnos, lyhnari.
Lip-i em. zi; helm, pikëllim, it. lutto, Greq. lypi.
Lipisënj ft. mëshiroj, it. aver compassione.
Lipisi-a ef. mëshirë, it. compassione, pietà.
Lipsjër-e mb. m. f. mëshirues, it. compassionevole, pietoso, misericordioso.
Liqë-ja ef. ligj, it. giustizia, ragione, diritto.
Lirënj ft. lëshoj, lejoj, it. lasciare; abbandonare, permettere.
Litikonj ft. lyp; dëshiroj, it. desiderare, chiedere.
Livânë-a ef. temjan, it. incenso, Greq. livanos.
Luftë-a ef. luftë, luftim; ndihmë, it. lotta, guerra; aiuto, soccorso.
Lugath-dhi em. shesh luftje, it. campo di battaglia.
Luse-ja ef. lutje, it. preghiera, supplica.
Lësënj ft. int. lutem, it. pregare, supplicare.
Lutë-a ef. luftim; dyluftim, it. lotta, duello.

— D —

Lisjë-a ef. llojë, radhë, it. schiera, truppa.
Llastarisënj fint. marr frymë me mundim, it. ansimare.
Llëkë-a ef. shesh malor, it. altipieno; valle, Greq. lakkos.
Llambarisënj fint. shkëlqej, ndrit, it. splendore.
Llastimisënj ft. trazoj, hidhëroj, dëshpëroj, it. disturbare; far disperare.
Llirg ndf. larg, it. lontano.
Llastër-stri em. veshje me copa ari, it. drappo tessuto in oro.
Llavor (i, e, të) mb. çmendur (i), marrë (i), it. pazzo, insanito.
Liëgë-a ef. radhë, llojë, it. schiera, lega.
Lliun-i em. luân, it. leone.
Llojë-a ef. radhë, it. schiera, truppa.
Llök-a em. vend, it. luogo, posto.
Llorë-ja ef. dora me gjymën e krahut, it. avambraccio.
Llumërë-a ef. bimë pylli me kokra të kuqe dhe me lule shumë të mëshme dhe me ngjyra të kuqe, të verdha e të bardha, it. caprifoglio, madreselva.
Llur-i em. kufi, garuh, it. confine, siepe.

— M —

Magërem fp. fshehem, it. nascondersi, acquattarsi.
Mahjërë-a ef. thikë, shpatë, it. coltello, spada, greq. mahjëri, mahjera.
Maj ndf. kurrë, it. mai.
Majdhe psth. morë, it. ahimé!
Malsjot-e mb. m. f. malsor, it. mantanaro.
Mandaj ndf. përanda, it. perciò, dunque.
Marmarosëm ft. çuditëm, habitëm, it. meravigliarsi; spaventarsi.
Marrimarr-e mb. m. f. kusar, vjedhës, it. ladro, rapace.
Marróc-i em. kërmill, it. lumaca, kalab. marruozzu.
Mbalë pf. mbi, it. sopra.
Mbaru ndf. kuçë, it. dovungue.
Mbarrarënj ft. ndaloj, it. impedire, ostacolare.
Mbarrisënj sh. mbarrarënj.
Mbëtkëtra ndf. ndrok, ec me vrap kali, it. al trotto, al galoppo.
Mbinj ft. mpij, it. intorpidire.
Mbjatu ndf. njëmend, tani, shpejt, It. subito, presto, adesso.
Mbjëthët (i, e, të) mb. mbledhur, it. raccolto, radunato.
Mbrazënj ft. zbras, it. svuotare.

Mbrerj *pf. ndf.* ndaj, kundrej. *it.* di fronte, verso.
 Mbrota-*ef. sh.* rroba, tesha, shqënde; *it.* corredo, vestiario.
 Mbuluzhërënj *ft.* mbush (me qime, me fleta, me lisa), *it.* infittire.
 Mëre *path.* morë; *po. it.* ma.
 Mërje-*a ef. méri,* dhëmbje hidhërim, *it.* rancore, tristezza.
 Mëruar (i, e, të) *mb.* hidhëruar, *it.* triste, mesto, afflitto.
 Mesarë-*a ef.* mes, *it.* centro, mezzo.
 Metani-*a ef.* sakrific, mundim, *it.* penitenza, sacrificio, sofferenza. *greq.* metania.
 Mëndash-i *em.* mëndafsh, *it.* seta.
 Mënoq *fin.* vonoj, *it.* ritardare. *greq.* mëno, perimëno.
 Mërruq *zf.* më rrofsh! *it.* possa avere tu lunga vita!
 Mëxandë-*a ef.* shesh, fushë, tokë, *it.* campo, podere, campagna. *Kalab.* menzeria?
 Mingri-*a ef.* resë, *it.* odio.
 Mirëmangë-*a ef.* merimangë, *it.* ragnafela, ragno.
 Mirështaj *ft.* vras, *it.* uccidere.
 Mixirë-*a ef.* resë, zili, *it.* odio, gelosia, rancore.
 Mjergull-*a ef.* mjegull, *it.* nebbia.
 Mjezdutë-*a ef.* mjezdutë, jug, *it.* mezzogiorno; meridione, sud.
 Monostrófë-*a ef.* sqotë, *it.* tempesta.
 Mót-i *em.* kohë; mot; viti i ardhshëm, *it.* tempo; l'anno prossimo.
 Mprët-i *em.* mbret, *it.* re.
 Mubje-*a ef.* narkotik, *it.* anestetico, narcotico.
 Mumbak-u *em.* pambuk, *it.* cotone.
 Mürxhë-*a ef.* fre; shkëmb, *it.* freno, briglia; rupe; kal. *murgia.*
 Murrë-*a ef.* grup; grumbull, *it.* gruppo.
 Muzë-*a ef.* zanë, fatë, *it.* musa, fata, ninfa.

— N —

Nani *ndf.* tashti, tani, *it.* ora, adesso.
 Ndë *ndf. as. it.* në, neppure.
 Ndërë-*a ef.* ndër, *it.* onore.
 Ndërditaj, *ft.* dënd, cit, ngop, *it.* saziare; costipare.
 Ndërlë-*a ef.* ndjesë, *it.* perdono, remissione.
 Ndënj *ft.* ndër, shtrij, hap, *it.* stendere, tendere, aprire.
 Ndërruarënj *fin.* t. kumboj, *it.* rintonare, assordare.
 Ndramëndi *ndf.* ndërsa, *it.* intanto, frattanto.
 Ndragumân-i *em;* vigan i tmershëm, *it.* gigante mostruoso, potente.
 Ndrë *pf.* ndër, ndër, *it.* in.
 Në *ndf. as. it.* në, neppure.
 Nënd *pf.* nën, *it.* sotto, giù.
 Nëngu *ndf.* as, *it.* në, neppure.
 Ngë *zf.* eja; çdo; në çdo, *it.* vieni; ogni; ciascuno; in ogni.
 Ngallësënj *ft.* padit, akuzoj, *it.* denunziare, accusare.
 Ngallësënj *ft.* int, ndesh, takoj, bie, *it.* accadere, capitare, incappare, incontrare.
 Ngas *ft.* int, prck, ngas, ec, rend, përkas, *it.* toccare; camminare; andare spettare.
 Ngëmshtë-i *em.* këmbë, gjurmë. *It.* passo, traccia,orma, seguito.
 Ngërllarënj *ft.* ngroj (voshët), *it.* rizzare, drizzare (le orecchia).
 Ngësënj *ft.* mund, vras, *it.* vincere, sconfiggere, uccidere; saziare.
 Ngrëst-i *em.* nxitje, *it.* fretta.
 Nganiot-e *mb. m. f.* hurrë a grua (të ulët e të trashë), *it.* uomo o donna grossi e bassi.
 Ngërënj *ft.* resht, largoj; nguros, *it.* scacciare; indurire.
 Ngjerëshk (ngjerësh) (-u, -i), *em.* zot i pavarur, *it.* signore, padrone assoluto.
 Ngjërthëllim-i *em.* ngjethje, *it.* intirizzimento, brivido.
 Ngjërthëllonj-ohem *ft. fm.* Ngjethem, *it.* intirizzire-ri.
 Ngjdhirem *fp.* sulem, ngjitem, *it.* scagliarsi; attaccarsi.

Ngjdhërënj *ft.* nduk, thih, -em fm. dëhem, *it.*, trascinare; ubbriacarsi.
 Nj *ndf.* tashti, tani, *it.* adesso, subito, ora.
 Njëb-i *em.* rrezë dritje, *it.* raggio di luce; nimbo.
 Njëbë-*na ef.* korëz, *it.* immagine riflessa.
 Njëbë-*a ef.* flamur, bashan, *it.* bandiera, emblema.
 Njëb-*a ef. sh.:* nisatë.
 Njëb-*a ef.* lajm, *it.* novità, notizia.
 Njëbërë-*em fp.* zëmërobem, *it.* inquietarsi, irarsi.
 Njëbërë-*a ef.* zëmërim, *it.* ira, rabbia.
 Njëbërënj *ft.* shtyj, ngas, gërgas, *it.* provocare, tentare, istigare.
 Njëbërë-i *em.* shënjt. *It.* segno, segnale.

— NJ —

Njëbë *ndf.* shpejt, *it.* presto, in fretta.
 Njëra *ndf.* deri, *it.* fino a.
 Njëra-*ndf.* për kundrazi, *it.* altrimenti.
 Një *ndf. sh.:* na, *it.* ecco, toh! voh!
 Një *zf.* vjen, arrin, *it.* viene, ecco giunge!
 Njëb *zf.* vijnë, arrijnë, *it.* giungono, ecco vengono!
 Njëb-*a ef.* shikë: një; një.
 Njëb *ndf. na, shikë. zf.* arriti, erdhi, *it.* ecco; giunge.

— O —

O *lët. a, oet. it. o,* oppure, oesia.

— P —

Pë *ndf. pa, po. it.* ma, voh! si.
 Pafidë-*a ef.* Pafajë-*a. It.* Irinocenza.
 Paldë-*ja ef.* kurth, *it.* trappola. *greq.* pajja.
 Pavgli-*a ef.* shërbesa e të vdekurvet, *it.* ufficio funebre.
 Papë *ndf.* përsëri, *it.* nuovamente.
 Papë *sh.:* papë.
 Pëpënj *ft.* pushoj, *it.* calmare, far riposare, acciogliare. *Greq.* pëvome, pëvo.
 Parrandërënj *ft.* resht, marrë prapa me gurë, *it.* scacciare, allontanare.
 Pëtra *mb.* të pastër, *it.* pulito.
 Përkallësënj *ft.* int, lutem, *it.* pregare, *greq.* parakalë.
 Patëksëm *fp.* shkunder, tronditëm, *it.* scu tersi.
 Përmë-*a ef.* avitje, shkërbë; përfytyrim, *it.* mostro, raffigurazione; apostrofazione.
 Pelashtjotë-i *em.* pelazgë, *it.* pelago.
 Pëngdënj *ft.* lidh, vargoj, *it.* legare, incatenare.
 Pëngdërë-*ja ef.* vargus, *it.* catena.
 Pënxierë-i *em.* mendim, *it.* pensiero.
 Pëngdënj *ft.* int, zhyej; dhjet, *it.* sporcare; defecare.
 Përxhësënj *ft.* int, luftoj, *it.* lottare, combattere.
 Përxhësënj *ft.* bind, përul; bie përmbys, *it.* inchinare, piegare, prostrare.
 Përxhësënj *ft.* vë përposh, *it.* sottomettere.
 Përxhësënj *ft.* shikoj, shoh, vrej, *it.* ravvisare, osservare, scoprire.
 Përxhësënj *ft.* porosit, mësoj, urdhëroj, *it.* ordinare, raccomandare, istruire.
 Përxhësënj *ndf.* pasta, *it.* dopo, poi.
 Përxhësënj *ft.* ik; shpëtoj, *it.* fuggire, scappare; salvarsi.
 Përxhësënj *em.* qelbës, *it.* puzzola, lat. mustela putorius, *Kalab.* pitaso.
 Përxhësënj *ndf.* pezull mbë dorë, *it.* sollevato di peso.

Fiq ulëz *ndf.* i mbledhur rrotull si gjarprë. *it.* attorcigliato.
 Fikula *ndf.* puthje në të dya faqet fort. *it.* forte bacio alle gore.
 Fiksionj *ft.* piks. *it.* coagulare.
 Fipë-a *ef.* bibë, gjel deti; çibuk. *it.* tacchino; pipa. *turq.* çibuk.
 Fisë-a *ef.* ferr. *it.* inferno.
 Pank-u *em.* peshk. *it.* pesce.
 Pansë-a *ef.* urim. *it.* brindisi di augurio.
 Pjazmë-a *ef.* mënyrë, formë. *it.* maniera, forma; immagine. *greq.* plasma.
 Pjeksionj *ft.* pleks, gërshetoj. *It.* intessere, intrecciare. *Greq.* pleko.
 Pjuar-ori *em.* pluar. *it.* vomero.
 Poka *ndf.* përanda; pra. *it.* quindi, dunque, poichè.
 Popënj *ft.* mund; m'e, ja popënj (kam fuqi.) *it.* posso, sono in grado.
 Pordhullar-i *em.* frikacak. *it.* vile, pauroso.
 Prà *ndf.* pasta; pra. *It.* dopo; quindi.
 Prana *sh.* pra.
 Premati-a *ef.* ndërmjetësi. *it.* mediazione; alleanza.
 Prematjot-i *em.* ndërmjetës; shok. *it.* intermediario, alleato, compagno.
 Pretëndonj *ft.* dëshironj fort. *it.* pretendere.
 Prëcëmönj *ft.* pandeh, ndiej. *it.* accorgersi, presentire; prevedere.
 Prëmandaj *ndf.* përanda; *it.* dunque, quindi.
 Prëritënj *ft.* përtërij; përsërit. *it.* ripetere, rinnovare.
 Prinçipëshë-a *ef.* princëshë. *it.* principessa.
 Prinçipi-a *ef.* principatë. *it.* principato.
 Proksoni-a *ef.* lajmës (krushqi) *it.* messaggero, nunzio, ambasciatore. *greq.* proksenos, proksenitis.

Pullar-i *em.* möz gomari. mëshal, *it.* pulledro.
 Punënd-i *em.* perëndim. *it.* ponente, occidente, vento del ponente.

— Q —

Qaf-i *em.* qafë. *it.* collo.
 Qapër-i *em.* eas. bimë gjithëmon e gjelbër, lulet e së cilës haben të ndrequr me uthull. *it.* capperio. *lat.* capperis.
 Qandonj *ft.* fut një bimë në tokë. *it.* piantare.
 Qaramidhe-ja *ef.* tjegull. *it.* tegola. *greq.* qeramis.
 Qatë-a *ef.* e gjera e shpatës a e thikës. *it.* plattinata, di piatto.
 Qellënj *ft.* shpie, qell. *it.* portare.
 Qerrati-a *ef.* mëni, idhnim. *it.* sdegno.
 Qetu *ndf.* qet, pa folë. *it.* in silenzio.
 Qellönj *ft.* gjumsoj. *it.* addormentare.
 Qikarënj *ft.* ul. *it.* piegare.
 Qimjër-i *em.* përkrenare. *it.* elmo, cimiero.
 Qindër-dra *ef.* dru me dy maja (për lozje e djemësh). *it.* lippa.
 Qindrönj *ft.* qëndro; mbetem, rri. *it.* restare, rimanere, attendere.
 Qinë-a *ef.* shumica e ujravet të lumit. *it.* piena delle acque.
 Qiç-ja *ef.* veprim guximi, eroizëm. *it.* gesto eroico.
 Qiri-u *em.* kanfile. *it.* cera, candela. *greq.* qiròs.
 Qirikokull-i *em.* majë. *it.* cima.
 Qitarë-ja *ef.* qitharëz. *it.* cetra, chitarra.
 Qup-i *em.* plep. *it.* pioppo.

— R —

Ràhji *em.* kodër. *it.* colle. *grëq.* ràhjon, rahùla.
 Rëg-u *em.* njeri pamëshirë. *it.* spietato, crudele.
 Rëksionj *ft.* trëmb, abrit, shkund, shtie. *it.* scuotere, spaventare.

Rënj *ft.* jap rëndësi, ndiej. *it.* sentire, percepire, badare.
 Rëshënj *ft.* resh, laroj. *it.* scacciare, allontanare.
 Rëçët-i *em.* ubrih, përhje. *it.* rifugio, riposo, quiete.

— R —

Rrafërënj *ft.* vjedh. *it.* rubare, truffare.
 Rranga *ndf.* shpejt. *it.* presto.
 Rrangarënj *ft.* vrapoj. *rend.* *it.* correre.
 Rrangonë-a *ef.* huddërim, zëmërim. *it.* rancore, ira.
 Rrëth-i *em.* rreth; ylber; ark. *it.* cerchio, arco; arcobaleno.
 Rrëçët-i *sh.* rëçet.
 Rrëgionj *ft.* vë në lëvizje. *it.* ammuovere; riavvicinare; mettere in movimento.
 Rrëmbëtimitë-a *ef.* sende që shpie lumi nga malet. *it.* oggetti, sterpi.
 Rrëzbisënj *ft.* kërtus, laroj. *it.* allontanare, ricacciare, ridurre.
 Rrëzi-a *ef.* përpjetë. *ndf.* afër. *it.* corsale di monte; vicino.
 Rrëzönj *ft.* udhëroj. *it.* avviare.
 Rricidhönj *ft.* shqyrtoj, ndreq. *it.* rivistare, riordinare.
 Rrikriarënj *ft.* gëzoj, kënaqësoj. *it.* ricreare, rallegrare.
 Rrimaksim (i, e, të) *mh.* vrazhdë, egër (i). *it.* furente; burbero, desolatore.
 Rriparönj *ft.* ndreq, ndihmoj. *it.* accomodare, riparare; aiutare.
 Rriskatonj *ft.* shpërblej. *it.* riscattare, ricomprare; vendicare; contracambiare.
 Rriskuronj *ft.* sh.: rriskatonj.
 Rrölëm-i *em.* cirk, shesh. *it.* circo; piano; campo di esortazioni fisiche.
 Rröngë-a *ef.* thikë me majë e prierrë. *it.* roncola.
 Rröqe-ja *ef.* gruxabull, mëndër (dhensh, dhish). *it.* gruppo, mandra piccola.
 Rrötë-a *ef.* rrotë, rreth. *it.* ruota, cerchio.
 Rröt *ndf.* rreth. *it.* attorno.
 Rrorröt *ndf.* sh.: rrot.
 Rrotarënj *ft.* rrethoj, qarkulloj, ec rreth. *it.* ruotare, girare intorno.
 Rrukullönj *ft.* pi; jchoj, kumboj. *it.* tracannare, bere; rimbombare, echeggiare.
 Rrungönj *ft.* korr me drapër. *it.* mietero con la falce o tagliare con la roncola.
 Rruzharënj *ft.* fryj tue u sjell rrotull. *it.* vorticare (del vento, della neve).

— S —

Salinë-a *ef.* krypore. *it.* salina.
 Sallvönj *ft.* shpëtoj, liroj; hedh, shtie. *it.* salvare; lanciare.
 Samënxitë *ndf.* samëzi. *it.* appena.
 Sapënga *ndf.* posa, sapo. *it.* appena.
 Sárdë-a *ef.* sardële. *it.* sardina.
 Sarius-oi *em.* grumbull. *it.* mucchio, cumulo.
 Sënduq-i *em.* arkë. *it.* cassa, cassone. *Turq.* sundük.
 Sikuforna *ndf.* si, posi. *it.* come; appena.
 Sikuna *ndf.* siku. *it.* come se.
 Singë-a *ef.* vijë. *it.* linea; ordine.
 Sin dhi-a *ef.* shokëri; shok'ruas. *it.* compagnia; compagno; guida.
 Sistönj *ft.* ndihmoj. *it.* assistere, aiutare.
 Skalijönj *ft.* pyes. *it.* indagare, investigare, interrogare.
 Skandalisënj *ft.* shkundullit. *it.* scuotere.
 Skapërdhisënj *ft.* int, kërcëj, shkas. *it.* saltellare, galloppare.
 Skaqarënj *ft.* shqit, ndaj. *it.* staccare, separare, togliere dal coppia.
 Skarë-i *em.* oborr dhensh. *it.* ovile.
 Skärt-i *em.* të keq, *it.* scarto, rifiuto.
 Skëndënj *ft.* nuk ënd, nuk kënaq. *it.* dispiacere, disgustare.

Shkullënj *fi.* shikoj, zbuloj, it. scoprire; individuare, ravvisare.
Shkollënj *fi.* shuaj jetën, vras, it. uccidere con violenza; spegnere la vita, Greq. skotizo.

Shkullënj *fi.* nxjer nga jeta; vras, it. screare; uccidere.
Shkullënj *em.* asgjëbërës, it. fannullone, vagabondo, disturbatore.
Shkullënj *em.* pakënaqur (i, e, të), it. scontento-a.
Shkullënj *em.* pakënaqur, it. scontento-a.
Shkullënj *fi.* int. mbaroj; mjaftoj, it. finire, bastare.
Shkullënj *fi.* trëmb, it. spaventare.
Shkullënj *fi.* shprish, it. disperdere. #
Shkullënj *fi.* ngordhem (për kafshat), it. crepare, morire degli animali, Greq. mod. spurizo.

Shkullënj *em.* trolë, disk; rrezo, it. disco solare; raggio.
Shkullënj *em.* tendë, çadër, it. padiglione, tenda.
Shkullënj *fi.* përnda; jap, it. spendere, distribuire.
Shkullënj *em.* Asajeri-u; Asgjë-ja, it. Nulla (it).
Shkullënj *em.* goditje shpori, it. speronata.
Shkullënj *fi.* thom të kota, it. spr. loquiere; parlare vanamente.
Shkullënj *em.* shpresë, it. speranza.
Shkullënj *em.* mund, it. potere, sforzarsi, cercare, tentare.
Shkullënj *fi.* vesh mirë; stolis (me rroba, me arma etj.), it. rivestirsi, attillarsi.
Shkullënj *em.* copëz guri a metali, it. pezzo, scheggia.
Shkullënj *fi.* ndërtoj, it. costruire, Greq. krlzo.
Shkullënj *em.* krahorr, it. petto, Greq. stomëhji (pëna), it. stomaco.
Shkullënj *em.* asfiter, it. sparviero, falco.
Shkullënj *em.* dëshiroj në ëndërr; ëndërrij, it. vaneggiare; avveçarsi.
Shkullënj *em.* sul, vërsul, it. scagliare, lanciare, nizzare.
Shkullënj *em.* zdrypem, it. discendere, smontare.
Shkullënj *em.* valë, it. cnda marina.
Shkullënj *em.* dëshirë shqisore, it. desiderio sensuale.

— SH —

Shkullënj *fi.* përhap në shesh, në botë, zgjeroj, it. spandere, dilatate.
Shkullënj *fi.* ngjercëllij (chën bët), it. dipignare (i denti).
Shkullënj *em.* shenjë, it. segno, traccia, emblema, distintivo.
Shkullënj *fi.* shij, it. scopare, pulire; trebbiare.
Shkullënj *em.* shkas; shpëtoj, it. scivolare, sfuggire.
Shkullënj *em.* gjezdia, it. gironzolare per cercare scrutando, Kalab. scarara.
Shkullënj *em.* zili, mëri, zëmërim, përhuze, it. dispetto, offesa, Kalab. scattare (acoppiare, crepare).
Shkullënj *em.* gaboj, fajtoj, it. errare, peccare, deviare.
Shkullënj *em.* kuti, it. scatola.
Shkullënj *em.* shkëput, it. lampeggiare.
Shkullënj *em.* shkëput, it. shkëput.
Shkullënj *em.* shpoj dhe shqyoj, it. perforare dilaniando.
Shkullënj *em.* ndrit, it. illuminare.
Shkullënj *em.* shakë zjarri, shkrepës, it. fiammifero; eccitamento; entusiasmo.
Shkullënj *em.* shqit, këput, it. staccare, tagliare.
Shkullënj *em.* përdor shpatën (luftoj), it. maneggiare la spada.
Shkullënj *em.* lëshoj flokët, it. sciogliere i capelli.
Shkullënj *em.* mjet për të shprishur ujë e bekuar, it. aspersorio dell'acqua benedetta.
Shkullënj *em.* vija e ndarjes të flokëve, it. scriminatura dei capelli.
Shkullënj *em.* shtie, hedh, it. lanciare, gettare, scagliare.
Shkullënj *em.* qengj, it. agnello.

Shkullënj *fi.* dërmoj, prish, it. demolire, distruggere, maadere in rovina, Kalab. sciollare.
Shkullënj *fi.* punoj, shërbej, it. lavorare; servire.

— T —

Tagullënj *fi.* ushqej, jap të hajë, it. dar da mangiare, nutrire, Greq. cajzo.
Taksën *fi.* premtoj, it. promettere, Greq. mod. taksimo.
Tahir *em.* pjat, it. piatto.
Tahir *em.* dautle, it. tamburo, Kalab. tammurru.
Tahir *em.* shkudullit, it. scuotere, Greq. tarasno.
Tartarë *em.* ushtri tartare, it. schiera tartara.
Tartar *em.* lajmëtar, rendës, it. corriere, messaggero.
Tatë *em.* atë, it. padre.
Tatëmb-dhi *em.* gjysh, it. nonno.
Të (tek) *em.* to, tek, ku, në; kur, ndërsa, it. dove, quando, mentre, allorquando.
Tëq *fi.* tërheq, it. tirare, attrarre, attirare.
Tëfëllënj *fi.* fal, falem, it. salutare, ossequiare; augurare.
Tërmosënj *fi.* trëmb; sulmoj, it. spaventare; assalire.
Tërvit *em.* gatshëm (i), it. pronto.
Tërvitënj *fi.* gatit, it. approntare.
Tërvit *em.* thesar, visar, it. tesoro.
Timbë *em.* gur, shkëmb, it. massa, rupe, Greq. tymbow; (monumento di pietra, tomba).
Tinjë *em.* qerostë, it. tigna.
Tirmosënj *em.* tirmosënj.
Tirq *em.* pantallona, it. pantaloni.
Tok *em.* litër, it. funicella.
Töpër *em.* sëpatë, it. scuro.
Totagrik *em.* krye i fuqshëm, it. capo, duco.
Tötär *em.* küküll, it. fantoccio, pupazzo.
Traulat *em.* atrehtë me dërrasa (dhe me trerë), it. tavolato (tetto di tavole e di travi di legno).
Trakullë *em.* mbatana e malit, it. versante opposto del monte, collina ecc.)
Trakullënj *em.* perëndoj, it. tramontare, scomparire alla vista; tracollare.
Trëmbë *em.* copë rrobje, petku, it. rascia; pezzo di stoffa (di cotone).
Trim *em.* burrë i ri e i fortë, it. giovane forte; eroe.
Trimot *em.* trimosh, it. giovanotto; giovane eroe.
Triqimisënj *fi.* nxitoj, it. affrettare, sollecitare.
Trucitë *em.* goditje me kokën, it. testata, colpo di testa.
Tundoj *fi.* pres në formë rrethi, it. tagliare tondo a forma di cerchio.
Tundu *em.* krejt rreth, rrotull, it. tondo, intorno; rotoado.
Ture, pjesëz: tue, duke.
Turris *em.* të holla, it. denaro (tornese: moneta napoletana).

— TH —

Thandë *em.* qëllim, shkak, it. mira, bersaglio.
Therit *em.* plagosur, it. ferito, (therit) nga: ther.)
Thien *em.* rend; shtie, it. correre, saettare, schizzare.
Thimonë *em.* grumbull (drush, gruri etj.), it. catasta, Greq. thimona.
Thronë *em.* seli, it. trono, seggio, Greq. thronos.

U-ri; ù-a, *em. ef.* uri, it. fame, appetito.
 Uratë-a *ef.* bekim, it. benedizione, augurio.
 Urë (i, e, të) *mb. dijtur (i)*, it. dotto, sapiente.
 Ushër-shtra *ef.* ushtri, it. esercito, manipolo di soldati, o di spighe.

— V —

Vadhële-ja *ef.* vâ; dera e oborrit, it. ingresso dell'ovile.
 Vall-u *em.* lajmëtar me bori, it. banditore.
 Vardonj *ft.* lartësoj, it. esaltare, vantare.
 Vapëzi-a *ef.* ngushëllim; të ngrënë, it. conforto, cibo.
 Vapëzënj *ft.* ngushëllim; pëzoj; ushqej, it. consolare; rinfancare.
 Varës *nj fint.* përtoj, it. annoiarsi, non avere voglia, greq. varÿno.
 Vastaksënj (vastasënj) *ft.* duroj, it. sopportare, tollerare, sostenere, greq. vastazo.
 Vellë-a *ef.* vel, it. vela.
 Velmë-a *ef.* vullnet, it. volontà, greq. vùlima.
 Vëndarënj *ft.* parashikoj, pandeh, ndiej, it. notare, presentire, prevedere: (inventare).
 Vërngutem *sp.* futem, ngulem, it. introdursi, ficcarsi.
 Vërzilë-a *ef.* goditje shpatie, thikje, it. colpo di spada, di coltello, di scure.
 Vi, *psih.* po! it. orsù, suvvia!
 Villjätë-a; villjät-i, *ef. em.* vjet, it. anno, annata.
 Vievitënj *ta.* heth, shtë, f. t. it. scagliare, introdurre, ficcare.
 Vixhtënj *fint.* me ardhë nieri pas tjetrit, it. avvicinare-rsi.
 Vohë-a *ef.* frymë e ngrëhtë, avull, it. alito, vapore, acque, calore, afa.
 Verë-a *ef.* ajri i veriut, it. vento borea (del nord), tramontana.
 Votë-a *ef.* rreth; kënd; anë. It. cerchio, giro; angolo; cantuccio; volta, svolta.
 Vreqe-t *efsh.* tejayre, dylbi, it. occhiali, binocolo.
 Vër-i *em.* mundim, trazim; çudi, habitje; pamje, it. disturbo; guaio, meraviglia; manifestazione; visione.
 Vërënj *ft.* errësoj, err, it. oscurare, offuscare, ottenebrare.
 Vrujtim-i *em.* zhurmë ere, it. sibilo di vento forte.
 Vrëndoll-a *ef.* erë e fortë, it. ventata d'aria.
 Vrundullët'-a *ef.* dredhë erë, it. turbine di vento, ventata d'aria.
 Vurrjirënj *fint.* kumboj; rend, it. rintonare; correre, scorrere.
 Vucë-a *ef.* buccle, it. barile.
 Vut-i *em.* kushtim, it. voto, dedizione, promessa, devozione.

— X —

Yathënj *ft.* zhath, it. scalzare, togliere le scarpe.
 Yerrisënj *ft.* zvarris, it. trascinare.
 Yërk-u *em.* zverk, it. nuca.
 Xë *ft.* nxë, mësoj, it. imparare apprendere.

— XII —

Xfagard-i *em.* vigan, it. gi ante.
 Xhakmis-ni *ft.* shakmis, shtrydh, it. stritolare, polverizzare.
 Xhavërënj *ft.* sh.; buxarinj.
 Xhirarënj *ft.* int. rrethoj., bëj rrethe, it. girare.

Zà *zf.* na, mirr, it. toh! prendi!
 Zbrähëm-hni *em.* mburrje, vrull, it. impeto.
 Zbuli-a *ef.* shesh, fushë, it. pianura, radura.
 Zëarrangarënj *ft.* heth; shpie; qell, përhap, it. correre, precipitare, scagliare.
 Zdorë-a *ef.* gur që hidhet me dorë, it. pietra lanciabile con mano per offesa.
 Zëks-i *em.* zëkth, it. tafano bovino.
 Zënë-a *ef.* zyrrë, punë, it. dovere, ufficio.
 Zedhjarënj *ft.* rrethoj në luftë, it. assediare.
 Zënë-a (e) *ef.* luftë, it. lotta.
 Zgallösënj *ft.* zgjidh, it. sciogliere, dipanare.
 Zgarrëzë-a *ef.* plagë, it. piaga.
 Zgarronj *ft.* gaboj, it. sbagliare, fallire, Katab, sgarrare.
 Zgarrun-i *em.* gabim, it. sbaglio, fallo, Kalab, Sgarrunù.
 Zgjonëri-a *ef.* rojtar, it. sveglia, sentinella; guardia.
 Zgjor-i *em.* rojtar, it. sentinella.
 Zilëpsënj *ft.* kam zil, it. invidiare, invidiare.
 Zitënj *ft.* nxitoj, it. affrettare, sollecitare.
 Zot-i *em.* zot, it. signore; sacerdote; Skanderbeg.
 Zotilalë *em.* zoti ungj, it. signor zio.

PASQYRA E LENDËS

	Page
Parashënje	5
Binarë Bllots dhe poema e tij «Shpata Skanderbekut ndë Dibrën Poshtë»	7
Alfabeti i poemës	27
Tingëllim I	29
Tingëllim II	30
«	
Kangjeli i vetëm	33
Kangjeli i parë	45
Kangjeli i dytë	54
Kangjeli i tretë	65
Kangjeli i katërt	79
Kangjeli i pestë	100
Kangjeli i gjashtë	104
Kangjeli i shtatë	119
Kangjeli i tetë	133
Kangjeli i nëndë	143
Kangjeli i dhjetë	162
Kangjeli i njëmbëdhjetë	172
Kangjeli i dimbëdhjetë	178
Shkurtimet e fjalorthit të poemës	199
Fjalorthi i poemës	201

NDREQJE GABIMESH

Page	Rreshti	Shkruar	Duhet
16	35	thellë bot'	thellë nën bot'
17	14	se s'mund	sa s'mund
17	16	në vitin 1491;	në vitin 1491,
18	19	dhen dhi	dhen, dhi
19	39	pasta]	pësta]
23	26	në vend të	në vend të:
25	28-29	Poshtë	Poshtë-
28	6	lj = lj (1)	lj = lj (1)
28	8	lji = lj (1)	lji = lj (1)
37	45	të luante, sikur shkonte	shkonte, sikur të luante
51	41	rrëmbimi	rrëmbemi
54	3	40.000-vet ushtarë	40.000 ushtarëvet
58	6	dhe	dha
70	13	dhe	dha
79	9	aradhë	aradhës
80	11	cë	cë
81	41	b emi	biemi
83	18	ç'ë	çë
83	19	72.	27.
96	19	përpiqnej	përpiqej
97	21	Duzmani	Dusmani
100	22	xoraidhën,	Xoraidhën,
104	21	Abuxhafarit.	Abuxhafarrit.
107	35	e s ell	e siell
119	29	jini këtu'	jeni — këtu'
131	43	pesëqindët kalorës	pesëqind kalorësit
140	6	Të	Ti
146	27	shuhemi. 226	shuhemi 226
157	30	Pije, Pjeter, Pije	Pije, Pjeter, pije
158	33	vjen	vlen
161	25	rojtjen	rojen
172	9	rrënuan	rrënuan
184	41	657)	567)
201	14	amihji	amahji
207	34	magerem	magarem

Çmimi: Lekë 7.50